

DOM in SVET

LEPOSLOVJU - ZNANSTVU

LJUBLJANA

Leto xviii. 1905

Štev. 11.

VSEBINA.

	Stran
Lea Fatur: V burji in strasti. Povest. (Konec)	641
Anton Medved: Mrtvih spomin	647
Anton Medved: Obisk	648
Milan Pugelj: Profesor Damjan Čebulovec	650
Škedenjka: Vseh mrtvih dan	655
Dr. E. Lampe: Londonski izprehodi. (Dalje)	656
Silvin Sardenko: Med nebom in morjem	666
Branko Brankovič: Na grobišču	669
Fr. Ks. Steržaj: Na reji. Črtica iz naših grap	670
Avg. Žigon: „Lél — moj kermar . . .“ (Dalje)	673
Griša: Zašuštelo je vejevje	686
Ivan Lah: Historija hiše	687
J. K.: Rodbinski priimki na Slovenskem. Napravljeni iz krajev- jev nih imen. (Konec)	691
Književnost	692
To in ono	698

Šah in skrivalnica na ovitku.

SLIKE.

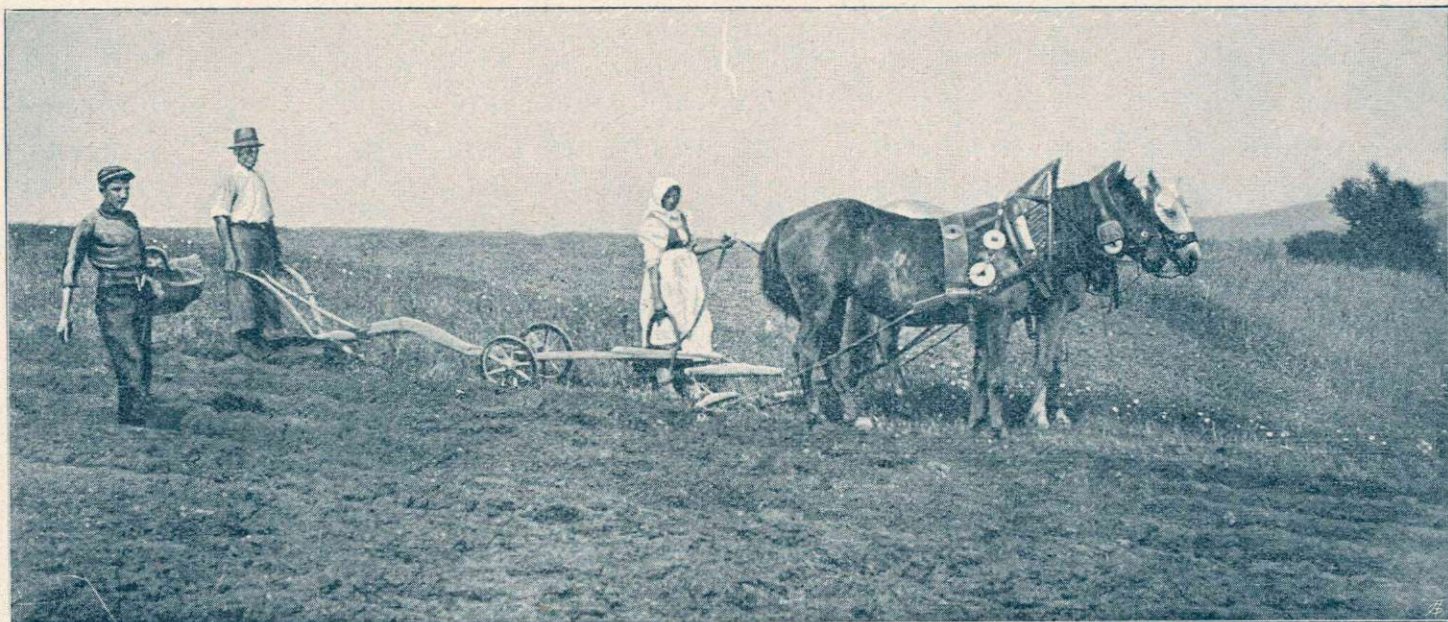
Orači. Fotogr. Fr. Vesel. — Obisk. J. Vavpotič. — Življenje in smrt. — Katedrala sv. Pavla. — London: Westminsterška katedrala. — London: V katedrali sv. Pavla. — Šent Jurij ob južni železnici. Fotogr. Fr. Vesel. — Živali iz predzgodovinske dōbe naše zemlje. — Teodor Schwarz. — Pogreb nadškofa Jordana v Gorici. — Metropolit Andrej Jordan. — Rudolf Baumbach. — Monsignor Urban Golmayer. — Katoliška mladeniška društva telovadijo pred papežem v Vatikanu.

Listnica uredništva. Gg. ocenjevatelje prosimo, da pri naslovih knjig vedno navedejo ves naslov, obliko strani in ceno. — V naši reviji ob koncu lista smo morali zaradi pomanjkanja prostora v tej številki odložiti več aktualnih stvari iz sodobnega književnega življenja. Pride prihodnjič na vrsto!

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: **dr. Mihael Opeka** za leposlovje, **dr. Evgen Lampe** za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: **„Marijanišče“**. — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 9 K, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2.5 dolarja, za Italijo 11 lir, za Nemčijo 10 mark. Sprejema lastništvo in upravništvo v „Marijanišču“

ORAČI.

FOTAGR. FR. VESEL.

LEA FATUR:

V BURJI IN STRASTI.

(KONEC.)

XV.

No duhu razprostre peroti,
ki jih iz dola solz in zmot
razvije na skrivnostno pot...

Gregorčič.

magoslavno se je vozila
burja po Krasu.

Okolica Il. Bistrice se je
tresla pod udarci njenega
biča in se skrivala pod
snegom, ki ga je sipa-
vala ljuta kneginja iz širo-

kega, temnosivega rokava.

Šumelo, tulilo, stokalo in žvižgalo je po
gorah in dolih; človek se je skrival pred
besnečo sovražnico; le posamezen voz se
je pomikal nerad po slabi, zasneženi cesti,
le posamen kmetič v kratki jaketi, grlo in
ušesa zavita v toplo omotačo, se je otepal
po cesti, klanjajoč se globoko burji.

Burja je ona in sovraži, kar je pokonč-
nega in ponosnega, zato so se ji tudi kla-
njale redke ženice, hodeče iz bornih vasi v
Bistrico; zavijale so se tesneje v velike zimske
rute in se pripogibale nad ločnate košarice
ob lakteh. Pa mogočnica jim je pihala na-

sproti, blestelo je pred očmi, šibila so se
kolena — razkrila se je glava, zmršili lasje
in odpirale košarice. Videla je burja notri
trepetajočo kokoško, številce jajec, stručico
masla in pihala prezirno naprej...

Saj je vedela, da bodo prodale ženice
te stvari v Bistrici ali v Trnovem in kupile
za skupiček zraven turšične moke za ljub-
ljeno „polento“ še lepe pšenične, še kilico
sladkorja, kupček sladkih cvebov in dišečih
koreninic — ker bližajo se božični prazniki,
in v teh mora biti povitica na mizi. Skromna
povitica uboge kotjanske gospodinje! Trdo
zamešena, debelo razvaljana, posuta z riba-
nim kruhom in debelimi cvebi, zadovoljuješ
poleg krače v ječmenu, poleg kupice kisle
vremščine, ubornega trpina, kateremu se še
ne sanja o bogato obloženi mizi Dolenjca
in drugih srečnejših slovenskih bratov ob
teh praznikih.

Izginil je veliki, s testenimi ptički in cvet-
kami okrašeni poprtnjak, ki mora stati na
belopokriti mizi od Božica do Treh kraljev,
zgubili so se mistični stari običaji, le tui-
tam privleče še star očanec panj iz gozda,
da bode tlel od Velikega do Malega Božica

— da se bode grel ob njem in pravil o minulih časih in navadah, ki so utonile v temnem morju minolosti, od katerih si ostala le ti, neukusna, skromno povitica kotjanska.

Bližali so se božični prazniki, šumeče se je vozila burja po Krasu in skrbno so se ozirale bistriške matere na neprijazno, sivo nebo: sipale so se goste snežinke burji v igračo in zabavo — gorje, če jih nanese zlotvornica pojoč in plesoč v gorate kupe — ustavil se bode promet in sinček, dijak v beli Ljubljani, ali v daljnem Beču, ne bo mogel do rodne strehe . . .

Ni nehala besna razgrajalka, na njenih šumečih krilih se je pripeljal večer mirú in ljubezni, spremljan od slovesnega zvonjenja, ki je preglašalo tulenje burje. V čakalnici trnovske postaje sta sedela Boštjančič in poštni hlapec, stiskala sta se k dobro zakurjeni peči in poslušala, kako zveni, brni in poje v dimniku, kako se stresajo okna in vrata . . .

Na dolgi klopi ob zidu sta sedela dva hlapca iz Bistrice z bičem v roki in se razgovarjala polglasno; iz čakalnice drugzega razreda se je slišal glasen smeh.

A vse je prevladal svečani, veseli glas zvona . . .

„Sveti večer“, je zdihnil Boštjančič, „vlak ima toliko zamude, mene pa čaka doma žena z večerjo. Slišiš zvonjenje? Oj ta trnovski zvon!“

Mož se je zamislil.

„Sveti večer“, je ponovil poštni hlapec, „vse bi moralo biti tiho in mirno, noben vlak, nobena pošta ne voziti na ta veliki sveti večer . . . Slišiš, kako šumi burja? To se trese moja kobilica zunaj v mrazu . . .“

„Da se le ne zgodi kaka nesreča, v strahu sem, da vrže burja vlak s topolskega mostú, kakor lani . . . Se spominjaš, kako salabolsko nas je zeblo, pa si še zakuriti nismo upali, ker smo se bali, da burja raznese ogenj? —“

„Vem dobro — še na cesto nismo mogli, burja nas ni pustila hoditi po človeško, lazili smo po štirih, strehe pa so letele s hiš, kakor pleve, in delavce na železnici so morali privezati z vrvmi . . .“

„Tako hude, kakor lani, ne pomnim razen tisto leto, ko so našli pod Globovnikom ono mrtvo žensko. Saj veš — vozil si z Lukom — —“

„Bog daj staremu dobro“, je zdihnil hlapec, „tista vožnja ga je spravila malo hitreje v grob . . .“

„In kake sitnosti smo imeli potem s sodnijo. Sodnik je bil kar razkačen, ker ni mogel izvedeti od nas imena tistega Laha . . .“

„I kam pa je že prešla tista punčka?“

„Bogvé, mlado dekle se izgubi hitro. — Ej, slabo ženski, ki se poda v svet . . . Pa si videl včeraj Grgurinovega Vinka, kak fant je postal? Slišal sem, da ostane v farovžu do polnočnice, potem pa gre k svojim v Šembije . . .“

„Hvala lepa za to pot“, se je stresnil hlapec.

Zdajci se je slišalo neko brnenje po brzojavnih žicah. Žalostno je zvenel žvižg vlaka skozi mogočno šumenje. Prihajal je vendar . . .

Hipoma so se pokazali ljudje pred postajo.

Načelnik, rdeče zakapčen do nosú, se je stiskal v medvratje, iz čakalnice drugzega razreda je prišlo s pravo bistriško brezobzirnostjo nekaj Bistričanov in hitelo s slugo proti previdno, počasi vozečemu vlaku. Počasi se je pomikal poštni od gorke peči — zvonovi so zvonili še vedno . . .

Gorostasen v tmíni, z velikimi žarečimi očmi, je stal vlak, sopihal in se tresel . . . Tresel se je, ker mu je vpila burja vladarica: „Vzdignem te, vržem te . . .“

Načelnik postaje in strojevodja sta se malomarno pozdravila.

„Hudičeva burja pri Topolcu“, je klical vodja, „toliko, da nas ni vzela . . .“

„Le previdno čez Koseški most, potem že pojde.“ In načelnik je skočil v prvi voz. Sprevodnik, skrit do nosú v širokem kožuhu je odpiral previdno vrata hlaconov; divje tuleč mu jih je trgala burja iz rok in butala ž njimi po vozu; žvenketala, tresla so se okna — pokazali so se plašni obrazi popotnikov . . .

Le nekaj dijakov je skočilo veselega obraza iz vlaka; njih ni plašil ples burje: bili so njeni sinovi, bila je ona, ki jih je nekoč uspavala v zibeli z divjetožno pesmijo, bila je ona, ki je budila mladeniče s tožbo, ki jo sluti, a je ne ume človeško srce . . .

Za dijaki je izstopila drgetajoča, šibka ženska oseba, zavita v topel plašč, glavo zamotano v omotačo.

Burja je zavila, ženska se je zazibala, prestregel jo je sprevodnik, ki je lovil vrata kupeja, in poklical mimo hitečega Boštjančiča. Ta jo je peljal v čakalnico, posadil k peči ter vprašal sočutno: ali je nihče ne čaka in kam je namenjena. Ženska je razkrla lice, Boštjančič se je prestrašil — zagledal je smrtnobled, od bolezni izpit obraz mlade deklice, obraz, s katerega so žarele le velike, krasne oči.

Odgovorila je s slabim glasom, da hoče k polnočnici, tam bode dobila svojce in potem . . . pojde peš ž njimi . . .

„Ubožica, Vi ne pridete sami v vas, počakajte, da opravim svoje posle, pa grem domov in Vas popeljem.“

Odhitel je — zunaj se je gibal vlak, glasno govoreč so šli dijaki skozi vežo. Luca — bila je ona — je ostala sama.

Naslonila se je na zid.

Tukaj je — na cilju svojega hrepenenja, in burja piše, kakor takrat, ko se je vozila prvič tod, nesrečne matere nesrečna hči; joče burja, tuli, kakor tisti dan, ko je pozabil oče svojih dolžnosti v pišu strasti . . .

Šumi, tuli burja, poj žalobno pesem svojo! Klanja se trepetajoča pokrajina tvojemu srdcu, ali močnejši, kakor ta srd je moje hrepenenje! Ne ubraniš hčeri na grob materin . . . Prišli bodo v divjanju tvojem, po zasneženem klancu, svit gorečih trsak jim bo razsvetljeval pot, zavijal se bode plamen v pišu, ugašal, umiral in zasvetil znova . . . A oni se bodo prerili skozi kupe snega, po zdrkli poti, prišli bodo do cerkve na griču — saj je nocoj veliki sveti večer, ob katerem veje duh ljubezni po solzni zemlji in sili človeka, da obdaruje bližnjega v dokaz te ljubezni . . .

Drugod se darujejo drage božičnice, ti uborni vaščani pa hranijo skrbno trdo jabolko, dozorelo v burji, v mrazu, in ga dajejo prijateljem: „Na vesel Božič“.

Prihiteli bodo sključeni starci, čili mladci, vsem bode gorela radost z lica, sijal jim bo mir iz oči . . . Vračali se bodo v posnažene borne hiše, kjer diši vse po kadilu, kjer čakajo mladino lešniki in orehi — vračali se bodo in ona ž njimi — potem . . . Zakašljala je, obrisala si krvave pene in nasmehnila se vdano: Potem — smrt . . .

Ni je plašila smrt, saj je bilo njeno mlado kratko življenje polno dolgega trpljenja. Siromašna je bila njena mladost, ali prisijala je zvezda, diven je bil njen soj — srce je trepetalo v njem, in življenje je bilo kakor pesem o sreči . . .

Ali varljiva zvezda je utonila v pogubnih oblakih, ljubljene mož je prevaril Luco, izročil jo strašni usodi pravoumne med blaznimi . . . Ostal je še up na očeta . . .

Prišel je, obljubil ji novo življenje, še enkrat je zaplapolalo srce v veselju — saj je bila še tako mlada, življenje, ki nudi drugim toliko dobrot, je moralo imeti še kaj tudi za njo . . .

Pa šel je oče, stisnilo ji je nekaj srce, oprijela bi se ga bila, zadržala ga . . . Obljubil ji je, da se vrne skoro, a srce je zastokalo v strašni slutnji: Nikoli! Vendar je čakala, tresla se, kadar je slišala korak po hodniku — ni ga bilo . . . Usmiljeno so jo pogledovali zdravniki in sestre, šepetali so med seboj, a molčali na njena vprašanja . . .

Nemir ji je dal moči, vstala je, vprašala, kdaj pojde vun.

Obotavljajoč ji je razložil primarij, da se mora vrniti v blaznico, ker se je pone srečil mož, ki je hotel navesti dokaz njene osebnosti . . .

Luca je bila vajena nesreče, ali ta udarec jo je zlomil popolnoma . . .

Mrtev oče — za njo ni bilo več solčnega dneva — za njo je samo smrt . . . Umrla bode med tesnim starim zidovjem — nihče tam daleč ne bode vedel kje in kdaj, nihče ne bode pomolil za njeno dušo . . .

Topa, nema se je pustila prepeljati v blaznico.

Spet je stanovala v mračni sobici, poslušala hohotanje, grozenje in vpitje blaznih in gledala v okno tako blizkega nasprotnega zidu.

A to okno, poprej vedno nemo, je oživel, zjutraj in zvečer se je pokazala Luci znana mlada črnolaska na njem. Sočutno je gledala Luco — poznala je te objokane oči.

Nasproti bolnišnici, kjer je bila Luca, je delavnica za steklene koralde in drugo lepotičje. Večkrat je stala bolnica pri oknu in gledala urne prste deklet, ki so prebadale in natikale koralde.

Tam je videla Gemmo, večkrat sta se pogledali — čitala je sočutje v teh očeh in oveselila se je, videč jo tako blizu.

Tesne so kali beneške, lahko govoriš z okna v okno; kmalu je vedela Gemma Lucino žalostno povest in mislila z žensko dopadljivostjo, kako pomagati nesrečnici.

Ali se v našem nemirnem življenju ne vežejo vedno želje z upanjem?

Luca, ta duh, ki je hitel iz telesa, je zaželela — umreti doma. Sladko se ji je zdelo umreti v naročju stare Hrvatinke, njene gojiteljice, sladko se ji je zdelo počivati poleg matere, poslušati v grobu divjo pesem burje, tako dolgo, dokler pride veseli dan vstajenja...

Gemma je obljubila pomoč: gondolier je njen oče, priveslal bode pred vrata po kanalu, Luca bode prišla z zvižajo ven in potem — o potem — ji je odprta pot proti domu...

Ta up je dajal Luci nove moči, krepka volja je zadržala slabo telo. Lazila je ko senca po blaznici, pohajali niso za njo, da bi jo nadzorovali, saj je bilo vidno, da umrje danes ali jutri.

Pisal je predstojnik „bratu“ o Lucinem stanju — a Paolo ni prišel.

Gemma je spustila košek po vrvi — Luca je dela vanj tisti denar, kar ga ji je bil dal oče. Gemma je kupila gorek plašč, omotačo in obuvalo — ostalo je še za pot.

Bližal se je Božič...

V kapelici blaznice je potožila Luca zadnje zmote svojega duha, okrepila se s popotnico in bila pripravljena...

Ob uri, ko odhajajo obiski, je izpustil vratar blaznice žensko, zavito v plašč in omotačo; ni se mogel domisliti, kdaj bi bila prišla v hišo, vendar je stopala tako odločno, in zunaj jo je čakala gondola. Gondolier jo je posadil s krepkimi rokami v kočijco in odveslal naglo.

Drugi dan se je spomnil vratar tega — ko so pogrešili Luco; ali molčal je.

„Daleč tako ni mogla“, je menil predstojnik in pisal Paolu, da je umrla. Par dni je počivala Luca pri preprosti, dobrosrčni družini Gemme, potem so jo spravili na kolodvor, naj gre ubožica umret v tiho gorsko vas, naj gre domov — domov...

Kakor sanja se je zdela Luci ta pot. Pomikal se je vlak — ona je sedela tiho v kotu ženskega oddelka in čutila le to, da se bliža domu. Edina sopotnica, stara gospa, zavita v kožuhovino, je gledala plašno na Luco. Kaj če umrje po potu? Vlak se je ustavljal, potniki so izstopali in vstopali, Luca se ni brigala za vse to. Po zgodovini in lepoti znane krajine so hitele neopažene mimo nje, njena duša je drhtela tihi gorski vasici nasproti...

Videm... Vlak je obstal, stara gospa je gledala izstopajoče potnike, njen polglasni vzklik: „Tudi ta ne bo dolgo“, je predramil Luco. Radovedna, kdo je sopotnik njene težke poti, se je nagnila k oknu — oko ji je zastalo na podobi mladega moža, ki se je opiral ob palico, da ga ne prevrne hiteča množica, lice mu je bilo zelenkasto-bledo, obleka je visela na njem...

Vzdignil je pogled — zastalo mu je oko...

Luca se je nasmehnila blede senci nekdanjega — Paola... Sopotnik na poti v večnost... Gledal jo je topo, vlak se je pomaknil — še enkrat se je nasmehnila Luca, zamahnila z roko in se stisnila v kot...

Ona ni vedela, da je prišel Paolo z istim vlakom iz Benetk, kamor je bil hitel na novico o njeni smrti, da bi jo videl mrtvo, mrtvo prosil odpuščanja...

A rekli so mu, da je že zakopana . . . Upognjen, zlomnjen pod težo očitanja vesti se je vračal. — In glej . . . Se li vozijo duhovi po železnici? Videl je Lucin mrliški obraz, njen nasmeh, ki mu je pravil: Kmalu prideš za menoj . . .

Nasmehnila se je vdrugeč, mahnila z roko: Pridi skoraj, na moji tesni poti ni jeze ne sovraštva . . .

Poznal je vražo, ki govori, da ne miruje duh žrtve, dokler ji ne sledi morilec po tajni stezi, in vzdihnil je: „Luca, duh nemirni, pridem skoro . . .“

Gledal je za vlakom, dokler ni izginil v daljavi in je kazal le še bel oblaček dima njegovo pot.

Sopihal je vlak, hitel. Kormin, Gorica, Nabrežina, Št. Peter so blisknili mimo; prestopanje iz vlaka v vlak, šumenje burje, mraz, vse to je videla in čutila deklica le kakor iz meglene daljave, kakor da bi to čutilo njej čisto tuje bitje.

In sedaj je tu . . .

Boštjančič se je vrnil in motril z usmiljenjem dekličin obraz. Mislil si je: „Star si, Tone, a v njeni koži ne bi hotel biti, trave ne bode več tlačila.“ — Žalost ga je prevzela, usmiljenje nad mladim, smrti v naročje hitečim bitjem. Kaj rad bi jo bil odnesel v topel, varen kraj, kjer ni burje mrazilke . . .

„Kam naj Vas popeljem, ubožica?“ je vprašal ljubeznivo.

„Do Bašeta pod lipo, Vas prosim.“

Bolj nesel nego vodil je močni mož slabotno bitje in premišljeval, kje je videl ta obraz; moral ga je videti, toda žarečega v veselju mladosti . . . Burja jima je nosila sneg v obraz, moral je paziti na pot — in k čemu bi tudi vpraševal, kdo in kaj — jutri izve tako vse, ker so Trnovke modre žene, prodirnega uma pa tudi ljubeznivo postrežljivega jezika . . .

Pripeljal je mlado popotnico do lipe. Izpustila je njegovo roko in se zahvalila.

„No, zdaj bo že bolje. Burja se rada okoli polnoči poleže, po maši bo popolnoma tiho, mislim. — Zbogom!“

Šel je, čakala ga je žena z večerjo. — Luca se je naslonila ob lipo. Pol zagrnjene v sneg so se dvigale stopnice pred njo, visoko, strmo. Veličastna, čudna v sneženem polsvitu, je stala cerkev na vrhu griča . . .

Tiha je bila vas — po oknih so gorele luči v čast svetemu večeru, svečano je donelo zvonjenje, burja je jokala in poganjala sive oblake po nočnem nebu.

Kmalu prihitijo ljudje s petnajstih podružnic k materi fari. Tudi ona mora hiteti. Gori tedaj na pokopališče, le gori, v pišu burje, v metežu, do tihega groba materinega, do njenega edinega doma . . .

Spustila se je na pot . . . Počasi, upirajoč se z rokama na višje stopnice, počasi. — Počivala je in lezla zopet dalje po snegu, po ledu . . . Treslo se je drevje in grmovje ob poti, treslo se je šibko telo, silno je utripalo srce, hrepenenje je gorelo v velikih očeh, ker močna je želja vsakega umirajočega umreti doma . . . Privlekla se je do vrha, hreščale so tam veje starih lip, tresel se je veliki pokopališčni križ, nekateri grobi so se skrivali pod kupi snega, drugi so bili goli, strašni — burja je pobrala slednji ostanek poletnega zelenja z njih, odnašala je celo zmrzlo rušo.

Grob tujke je bil v zadnjem kotu pokopališča. Kupi snega so zastavljali pot do njega. Luca je zbrala zadnje sile, kobacala se čez kupe in dospela do groba. Ni bil na torišču burje, krila ga je rahla bela odeja, in križ, kupljen materi za prvi prisluženi denar, je stal neomajan . . .

Na cilju . . . Zapustila je moč volje slabotno telo, zgrudila se je nad grobom, roke so se oklenile križa . . .

A čudno . . . Ne piše več burja — dan je solnčen, krasen . . .

Skalnate gore stojé tiho, nemo, kot bi razmišljevale skrivnosti stvarjenja, šepeče grmovje, trava, drevesa, hrepenenja pesem doni v naravi — hrepenenje stvarstva po Stvarniku . . .

Tudi njena duša hrepeni, silno, močno, po Večnem, Neustvarjenem . . . Dan se dela v duši, veliki jasni dan, rastejo peroti duha,

pada teža telesa — svoboden se klanja duh
Izvoru svojemu . . .

Veselo so zvonili zvonovi, burja je po-
legla, sneg je padal rahlo, tiho . . .

* * *

Vinko se je bil poslovil v župnišču in
stopil k Bašetu, kjer je izpregal navadno
njegov oče. Res so bili že tu; od veselja
drhteča ga je objemala mati, krepko mu je
stiskal oče desnico, bolj plašno stari Hrvatini,
saj to ni bil več „mlečnik“, ampak „gospod“.

„Kar po starem me imenujte, oče“, se
je nasmehnil mladenič in pozdravljaj pri-
jazno zgrbljeno, staro Hrvatinko. Solze so
jo oblile in vzdihnula je:

„Sveti večer je, vsi smo tukaj, samo naše
revice ni . . .“

In vsem se je storilo inako pri spominu
na ljubko živooko deklico, ki blodi, bogvé
kod po širnem svetu . . .

Gostilniška soba se je polnila ljudi, ki
so prihajali od daleč in se hoteli pogreti;
ta je izpil merico žganja, drugi kupico vina,
govorili so o zimi, o hudi poti, o ne-
kdanjih čudnih dogodljajih ob svetih večerih
in spominjali se mrtvih znancev in prija-
teljev.

Močno je vabil Vinka glas zvona na
prosto, želel je biti sam v skrivnostni sveti
noči, hotel se je vglobiti v svetu nerazumne
tajne, poslušati glas lastnega srca, ki je ži-
velo svetu odtujeno življenje . . .

Oprostil se je, da gre malo naprej, stariši
in Hrvatini naj se le še pogrejejo — in
odhite.

Čudna se mu je zdela noč, ki ga je
vzela v svoje krilo, čudne oblike hiš in
dreves, trepetajoči plamenčki sveč na oknih
in tresočé se veje, a nad vse čudna se mu
je videla cerkev na griču, velikanska, mo-
gočna, nesklonjena od viharjev. Vleklo ga

je gori — in bližala se je cerkev, z obzidja
so gledali duhovi, beli nagrobni kameni,
nejasna, ogromna, se je črtala strma Straža
v temini, burja je zatulila, zagnala se in
molčala, potuhnula se . . .

Prišel je do cerkve, a ni stopil po gladkih
škrljih skozi visoka vrata, vleklo ga je nekaj
v tihi temni kot, k samotnemu grobu.

Vinko ni pozabil Luce. Večkrat so se
mu zasmajale v resnem učenju njene žarne
oči, spominjal se je minolih sanj in na-
smehnil se sam sebi. Iskal je poti do groba
— kupi snega so mu jo zapirali. Že se je
hotel vrniti, ali šepetalo je krog njega kakor
tihe prošnje, klicalo ga, vabilo . . .

Skozi cerkvena okna je padal medel svit
na lipové gole veje; pripogibale so se, ki-
male mu, stökale . . .

Gazil je naprej, za seboj je slišal glas
materin: „Kam gaziš, Vinko?“

Nekaj ji je reklo iti za sinom . . .

Vinko ni odgovarjal, hitel je naprej, gnan
od čudne sile. Mati za njim, in od cerkve
se je slišal glas očetov in Hrvatinih.

Bil je že blizu groba. Mahoma se ustavi.
— Srce se mu je stisnilo: Črnelo je na beli
odeji groba . . .

„Pojdite hitro“, je zaklical s čudnim gla-
som. Razburjeni so prihiteli, se ustavili, spo-
gledali . . . Oče je stopil pogumno k grobu,
prižgal žveplenko, posvetil . . . Luca je ležala
z glavo na grobu, veter ji je bil vzel omo-
tačo, snežinke so se svetile ko biseri v
črnih laseh, lice je bilo mirno, smehljajoče,
roke so oklepale križ . . .

Skrivnosten je bil Lucin prvi in zadnji
prihod v zasneženo krajino; bila je cvetka
juga, hči vročega solnca, zdihnula je med
skalami, v pišu burje, žrtva strasti . . .

Doneli so zvonovi in vabili, burja se je
plazila tiho po tleh, klanjaje se svetosti veli-
kega večera; sneg je padal rahlo, tiho, kakor
sladka tolažba na bolno upanje . . .

ANTON MEDVED:

MRTVIH SPOMIN.

1.

Nocoj kraljica smrt
svečan obhaja god.
Na nje prostrani vrt
hiti zemljanov rod.

V visokem stolpu zvon
za godca je izbran.
Plamenčkov milijon
ponoči dela dan.

Ne teče vino tu,
ne streže tu se jed,
ni videti plesú,
ni slišati besed.

Tu stari in mladi
povešajo obraz,
in solza govori
več kot bi mogel glas.

2.

Joka nebo in veter tuli,
zvon zamolklo odmeva z lin,
rožam cvetovi so se osuli,
krili nad zemljo mrtvih spomin.

Duše v neznanem svetu zbrane,
kaj tako se mi smilite?
Solze, na dnu srca pokopane,
kaj iz oči mi silite?

Ali je bedno življenje vredno
strastnih bojev, morečih skrbi?
Ali ni konec življenja vedno
vir življenske nove moči?

Kdo je v dolini solzni pokojen?
Koga brezdanja želja ne žge:
ali ne biti nikoli rojen,
ali živeti na veke vse?

Solze, zamrite! Morda je srečno
ondi kraljestvo pozemskih otrok.
Ako pa mrtvi so, mrtvi za večno,
vsujete se v glasen, obupen jok!

3.

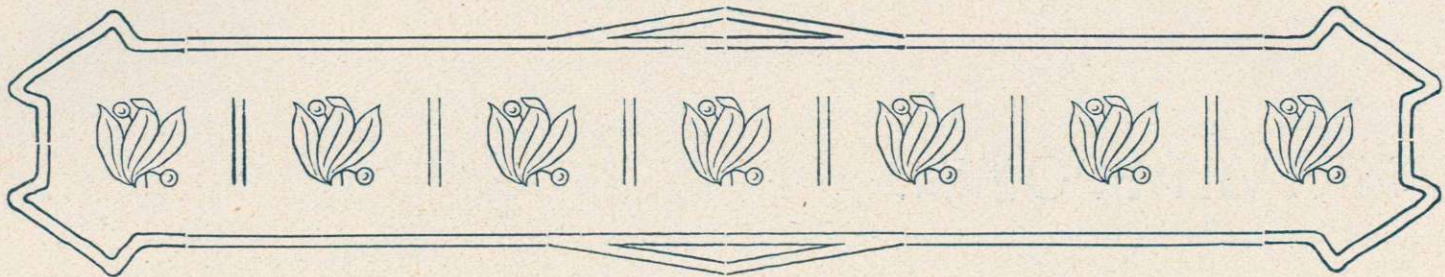
Pusti, pusti me nocoj,
hrupnega življenja skrb!
Tihi mrak, naj grem s teboj
v hladni kraj cipres in vrb!

Naj raztrosim vrh grobov
mrtvim za spomin iskren
šopek višnjevih cvetov,
zadnjih, ki jih dá jesen!

Naj pokleknem v rosni mah,
angelov poljubim kip . . .
Človek, človek, kaj si? — Prah.
Kaj življenje tvoje? — Hip.

Tvoji vsi načrti? — Nič.
Za teboj spomin? — Meglà.
Zadnji dom tvoj? — Nizek grič.
Tvoja postelj? — Črna tla.

ANTON MEDVED :

OBISK.

Mati moja, mila mati,
koliko trpiš nocoj!
Glej zapustil raj sem zlati,
nepozabni otrok tvoj.

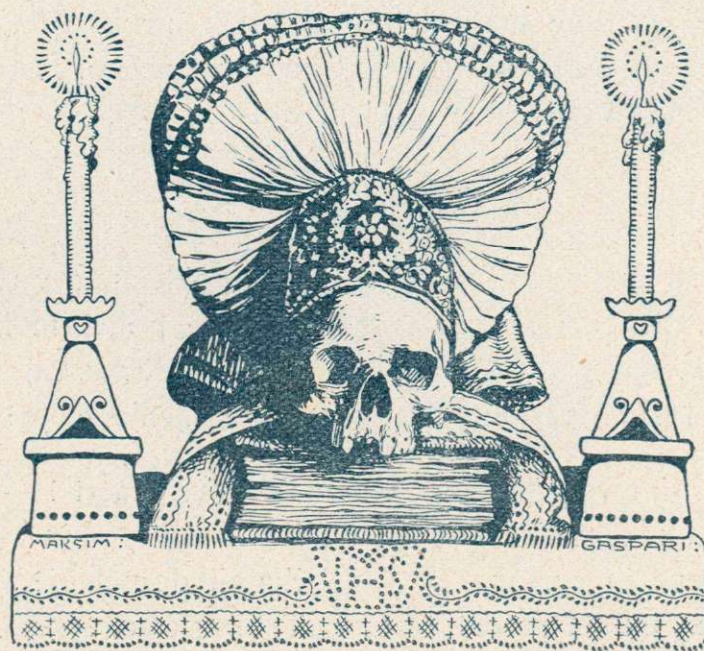
Zvonček poje iz doline,
a ne poje meni več,
tebi le budi spomine
in v srce zabada meč,

da se ti v bolesti krči,
da ti solze silne vró.
Daj, nastrežem naj jih v vrči
in ponesem na nebo!

Tja, kjer blažene molitve
vekomaj Boga časté,
ni trpljenja, ni ločitve,
solze vse se posušé

Slednji dan priplavam ponje,
ko posveti solnčni zor,
ko za goro spet utone,
dokler vseh ne znosim gor.

Kolikrat na zemljo hladno
z vrčem k tebi naj prispem?
Kdaj otrè ti solzo zadnjo
v raju prvi moj objem? —

OBISK.

J. VAVPOTIČ.

MILAN PUGELJ:

PROFESOR DAMJAN ČEBULOVEC.

I. profesor Damjan Čebulovec je sedel tisti večer dolgo na zadnji klopi parka; dolgo je sedel in je mislil marsikaj. V letovišču je bil; zdaj je pozabil za nekoliko dni na klasike, pozabil na Grke in Rimljane, in mislil je tisti večer tako, kakor misli na tisoče mirnih in treznih ljudi. Star je bil petdeset let in zato ni sanjal o bodočnosti, ali mislil je nazaj. Vse daleč nazaj, kako je to prišlo pač, da je ostal tako sam na svetu, zakaj je bilo tako potrebno... Ej, skoro je bil tisti večer sentimentalen resni profesor Damjan Čebulovec. Domislil se je namreč, da imajo njegovi vrstniki drugačno življenje — vesela, ponosna stanovanja. Hodijo tam mladi in krepki fantje, velika tiha dekleta igrajo na gosli in na klavir. Tam ni nikoli samotno. Kadar se človek prebudi, pa se že odpró vrata, in v sobo pogleda táko veliko in tiho dekle.

„Dobro jutro, papá! Ali smem prinesiti kave?“ ...

Pride táko veliko in tiho dekle in na posteljo prinese kave.

In potem vstane človek, gre na šetnjo in z njim gre troje mladih in velikih fantov. To so sinovi, in prvi študira filozofijo, drugi je medicinec, tretji pa je napravil tisto spomlad maturo. Kaj ni ponosen oče, ko gre z njim troje mladih in krepkih sinov, kaj ne pogleda lahko z mirnim obrazom v oči svoji domovini?

„Troje mož sem ti izredil in tebi poklonil...“

Lahko pogleda z mirnimi očmi domovini v obraz, ni bilo njegovo življenje izgubljeno ...

Profesor Damjan Čebulovec je postal žalosten, zakaj njegovo življenje je bilo izgub-

ljeno. Opravičeval se je, da je odgojeval mladino, ali to je bilo neznatno opravičilo. Sto ljudi čaka na njegovo mesto, željno čaka in mu želi smrti — in vsi ti bi odgojevali tako kakor on in mogoče boljše... Ni veljalo opravičilo, profesorju se je zdelo, da ni nikoli živel. Samo preko življenja je šel, pogledal je vanj, nikoli ni zagrabil globoko vanj, neopažen se je izgubil v daljavi. Zdaj je že v tisti daljavi, star je zdaj, ne more več do mladosti, do pravega življenja, samo pogleda lahko nazaj, resnično se ne more vrniti nikoli več ...

In profesor je gledal tisti večer nazaj.

Tam daleč zadaj, komaj so videle oči, tam je bilo spomladansko nebo, marčevo solnce je sijalo tam, ob potu so cvetele spomladanske rože. In tam je hodil mlad fant, gledal ga je iz daljave profesor Damjan, znan mu je bil ta obraz, mislil je, naposled se je spomnil ...

„To sem jaz, ko sem bil mlad“ — je tiho izrekel profesor in je povetil glavo.

In daleč tam pod spomladanskim nebom je hodil tisti mladi fant, pel je, mislil je zelo kratkočasno. Hodil je včasih z mladim dekletom, gledal je žgoče oči, pobožal je zardelo lice ...

„To sem bil jaz“ — je zašepetal profesor in je tiho zavzdihnil ...

In daleč zadaj, da so komaj dosegle oči, se je poslavljaj fant sredi tihega večera.

„Zbogom, Ana... saj vidiš!... Življenje je težko... vse je tako daleč... nedosežno...“

Dekle je zakrivalo obraz v bel robec, jokalo na tihem, zaihtelo včasih glasneje ...

„To sem bil jaz“ — je vzdihnil profesor in pogledal okoli sebe. Mračno je že bilo, domislil se je na svoje stanovanje... glej, in že se mu je zdelo, da čuje enakomerno

smrčanje spečega. Enakomerno, celo noč trajajoče, včasih malo tišje, tuintam glasneje, včasih popolnoma naglas.

Profesor je vstal in odšel počasi po parku. In ko je tako šel, je smrčalo enakomerno po ušesih, profesor je mislil na soseda in se je nad njim razsrdil.

„Vse lepe misli mi konča, vse prijetne počitniške sanje s svojim surovim in odurnim smrčanjem.“

Razsrdil se je profesor in zelo zlovoljen se je vračal proti svojemu stanovanju. Že je stala hiša pred očmi, v mesečini sanjajoča, plahe sence so hodile po njej.

Profesor je šel po stopnicah v prvo nadstropje, in ko je šel po hodniku mimo predzadnjih vrat, tedaj je začul neprijetno smrčanje. Enakomerno je odmevalo po prostoru. Profesor je odklenil zadnja vrata in stopil v svojo sobo.

„In zdaj bo smrčanje vso noč in ne bo mogoče misliti ene same lepe misli!“ ...

Okna so bila odprta na široko, luna je sijala v sobo, zunaj na vrtu je včasih zašumelo v visoki jablani, vstal je sredi noči kričeč in plašen glas ...

Profesor Damjan je hodil po sobi gorindol in je skušal misliti nazaj. Pogledal je nazaj, videl je v daljavi spomladansko nebo, mlad fant je hodil pod njim ... ali profesor Damjan ni mogel misliti; smrčalo je vmes enakomerno, surovo grgranje je prihajalo skozi steno ...

„Ne da se misliti ene same misli ...“

Profesor Damjan je hodil nervozno gorindol, sedel je na zofo in je zakril z rokami obraz. To smrčanje bi bilo namreč treba odpraviti. Treba bi bilo, da bi bila ta soba popolnoma tiha in mirna, in če že ne vedno, potem vsaj ob večerih. Tako — ko se enkrat stori trden mrak ... no, kakor je to bilo vsa prejšnja leta. Ko se je storil trden mrak, potem je bilo mirno. Nihče ni šel več zunaj po hodniku, nihče ni nikjer izpregovoril, tudi v vrtu je bilo mirno. Drevo se je zganilo tuintam brez šuma, sence so šle mimo, tam v bližini je bil popoln mir. Samo od daleč včasih, tam iz srede parka

se je tuintam čula godba, iznad jezera se je čula pesem ... Ali to se je zdelo človeku silno daleč, kakor bi ne spadalo na tisti svet in v tisto življenje. Daleč stran je bilo, nikoli se ni približalo ...

In v takem miru se je mislilo. Treba je bilo odpreti okna na stežaj, treba je bilo odgrniti gardine, sestiti na zofo in se nasloniti nazaj. In potem so prišle misli same od sebe, sanje so prišle, spomini ... Nov svet se je storil, novo življenje je vstalo, živeče samo v tišini, sredi take samotne sobe ob taki tihi in posvečeni uri ...

Zdaj ni bilo več tega, zdaj je prišel surov človek, nima zmisla za tak večer, in pokoj — vse je uničil. On ne mara uživati takega svetega miru, drugim ga ne privošči in zato spi in zato smrči vse dolge večere in noči.

Profesor Damjan je del roke od obraza in je pogledal nakvišku.

„Treba je, da se temu napravi konec. Da se vrne nazaj ves stari mir in pokoj, zato je treba napraviti potreben korak. Treba je govoriti s tem človekom, treba mu je povedati, kako se uživa samsko življenje. Kakšna je natura, če jo pogleda človek s treznim očesom, kako je nedosegljivo lep en sam solnčni zahod. En večer, na primer, en tih večer, ko je vse mirno, goré na nebu zvezde, plava luna po njem, potem ko je ura enajst, se utrne na zapadni strani velika in svetla zvezda, začrta se po nebu črna pot, izgubi se za temnimi daljnimi vrhovi ... Kakor nočni duhovi stoji drevje, nič se ne zgane samo od sebe, ne zatrepeče list, ne zamaje se bilka ... drevje spi ... Prileti od bogvekod ptica, črna nočna ptica, zleti v drevo, prebudijo se veje, zašumi drevje naenkrat vzdramljeno ... Zavpije ptica, divje zakriči, plaha odleti v gluho noč ... No, no! ... Ne znajo ljudje pogledati po naravi, ne znajo uživati enega samega večera ... Spi naprimer, smrči mrha, mesto da bi odprl okna na široko, odgrnil gardine, sedel na zofo in pustil malo živeti svoji duši ... Zakaj razživi se duša ob takem večeru. Tu pride vanjo bogvekaj, nekaj nebeškega in svetega. To se razlije po njej, to je tisto samosvoje živ-

ljenje daleč od pravega, daleč od sveta, ki se ga dotikajo blatne noge . . . Tepec, ki ga ni užival, mrha, ki smrči in kali drugim srečo takega posebnega in svetega življenja! . . .

Profesor je vstal in je šel do prvega okna in ga je zaprl, in ko je zapiral drugega, je polglasno govoril:

„Napravil bom konec smrčanju, naj utihne mrha ali pa naj gre kamorkoli. Jaz pa se ne bom umikal odtod. Toliko let sem prihajal sem, kakor dom moje duše je ta tiha soba . . . ne grem nikamor po svetu . . . Starec . . . da bi hodil drugam, da bi ga prepodili iz tihe sobe v nemirna, kričeča stanovanja, starec da bi moral pustiti dom svoje duše . . .“

Profesorju Damjanu je bilo postalo hipoma zelo žalostno; solze so mu hotele v oči, polotila se ga je velika jeza.

„Smrči mrha, ne misli na starca, ki je bolan na živcih, ki je nervozen od dolgoletnega truda . . .“

Jezen je bil profesor Damjan, trdo je zaprl okno, da so na glas zašklepetale šipe in potem je legel k pokoju in ni mogel zaspati. Venomer je smrčalo za steno, enakomerno, včasih na glas, potem tiho, potem zopet glasneje . . .

II.

Tisto noč je spal profesor Damjan silno slabo. V sanjah je videl daleč za sabo spomladansko nebo, hodil je pod njim mladi fant, pel je, vodil je za roko prijazno dekle.

„To sem bil jaz“ — je v sanjah šepetal profesor Damjan in se nemirno obračal po postelji. No, in vmes so se odprla vrata na stežaj in v njegovo sobo so se vsuli čudni ljudje. Cela tropa jih je bilo, imeli so velike in grde nosove, zavite brade, oči divje, popolnoma živalske. In ti ljudje so obstopili postelj, smejali so se divje in na glas, sklanjali so se k njemu doli in mu smrčali na ušesa. Najprej na desno uho, potem je legel nanje, in smrčali so mu še glasneje na levo uho, potem je legel na obraz in zatisnil obe ušesi in so mu odstranili roke in smrčali so na obe ušesi . . .

Zdaj je pozabil gledati nazaj, treba se je bilo boriti s čudnimi, divjimi ljudmi, in to je trajalo do jutra. Ko je odpiral v polsanjah oči, takrat se mu je zdelo, da so se zopet odprla vrata na široko in da je odšla čudna in grda tolpa.

Profesor Damjan se je prebudil, na široko je odprl oči in je pogledal okoli sebe. Ali videl je slabo in zato je pomel oči in jih obrisal z robcem. Potem je pogledal zopet po sobi, vzdignil se je malo, da je videl v kot za omaro in potem je položil glavo nazaj na blazino.

„Kaj ko bi bil kdo zašel v mojo sobo? Smrčanje je bilo čisto blizu ušes. Da bi kdo prišel, ta mrha za zidom . . .“

Profesor je vstajal počasi, glava ga je bolela, šumelo je v ušesih in telo je bilo trudno in izmučeno.

„Saj še smrči mrha, še podnevi bo smrčal, in jaz, jaz naj znorim — starec . . .“

Smrčalo je po ušesih, profesor se je umival in opravljal in bil zelo nervozen.

„Zdaj mi je uničil vse večere in noči in zdaj mi hoče tudi tiste redke dnevne ure, ko sem doma v svoji sobi . . . No, temu se odpomore . . . Napravim se in stopim mimo grede v sobo in mu odločno povem svojo misel . . . Naj smrči mrha, jaz ga ne bom poslušal.“

Napravljen je bil profesor, smrčalo mu je po ušesih, zaprl je vrata za sabo in stopil v sosednjo sobo. Tam pa ni bilo soseda; mlado dekle je brisalo prah, in ko je vstopil profesor, je obstalo sredi sobe.

„Kje pa je?“

Ni pozdravil, vprašal je surovo.

„Odšel je gospod.“

Dekle je stalo sredi sobe, pogledalo je profesorja z velikimi, žalostnimi očmi.

„No, dobim ga zunaj . . .“

„Ali je morda nujno?“

Dekle je govorilo ponižno kakor vpraša sluga gospoda.

„Ne. Sam . . . no, sam to napravim . . . uredim.“

Dekle je gledalo vanj, oči so bile velike in žalostne.

„Kakšne oči imaš...“

Profesor se je bil nekoliko raztresel; gledal je dekletu v obraz; nobenkrat ni trenil z očmi.

„Kakšne oči imaš!... He-he-he-he.“

Čudno se je smejal; stal je mirno, zagledal se je bil v oči.

„Kakšne oči... he-he-he.“

Zopet se je zasmejal, stopil je korak bliže in umaknil oči. Pobožal jo je po obrazu, držal jo je za lica.

„Kakšna lica imaš... he-he-he.“

Dekle se je nasmehnilo ponižno, kakor kadar se pošali imeniten gospod s služkinjo.

Potem je stisnil lica in ustne so se nabrale v šobo.

Raztresel se je bil profesor, gledal je in se smejal, ali tedaj je zasmrčalo in profesor je spustil obraz in se ni več smejal. Odšel je z upognjeno glavo skozi vrata in doli po stopnicah in potem na prosto.

„V vse živce mi je že prišlo to smrčanje, v ušesih večno smrči... ne morem se več raztresti. Treba je, da bi šel jaz starec odtod, treba je... No, jaz ne pojdem. Danes ga počakam in mu natančno povem. Tako in tako. Jaz sem hodil semkaj že v davnih časih, v tisti sobi sem kakor doma, v tisti hiši je bil vedno mir, zdaj pa je prišel on, in zato je tako... no, vse narobe... Drugače naj bo... na tak ali tak način... Jaz ne grem nikamor, jaz sem starec...“

Profesor je prišel v park in ni pogledal ne na desno ne na levo. Naravnost je šel, gledal je v tla in mislil dalje.

„No, to je deloma mogoče tudi bolezen. Od tega je prišlo, od večnega smrčanja. Prišlo je v ušesa; zdaj smrči vedno...“

Profesor je šel vedno dalje, prišel je zopet iz parka vun na cesto.

„K doktorju grem“ — je pomislil in stopil čez prvi prag. Šel je po stopnicah gori v prvo nadstropje, pogledal je na desno in levo in naposled je pozvonil pri vratih na levo.

Prišla je stara služkinja, pogledala je vanj in pozdravila zelo malomarno.

„Kaj bi pa izvolili?“

„Kaj ni tukaj doktor?“ ...

Stal je in oprijel se je za podboj.

„Ne! Tri hiše dalje!“ ...

Vrata so se zaprla, profesor je odšel dalje.

„Tri hiše...“

Štel jih je, pred četrto je obstal in šel naposled noter. Prišel je v čakalnico in tam je bilo mnogo ljudi. Gospe, gospodje, tudi mlade in lepe gospodične je opazil profesor Damjan. Dvoril bi bil, povedal nekaj lepega tistim, ki jih je poznal, tako da bi se zasmejale. Zasmejale bi se na glas, zaploskale bi lepe dame z belimi in drobnimi rokami.

„Ah, bravo, gospod profesor!“

No, na tisti dan ni vedel ničesar. Hodil je mehanično gorindol, naposled se je ustavil pri oknu.

„Kaj pa je Vam, gospod profesor?“

Vprašala ga je lepa dama in profesor je pomislil. Vse bi ji povedal, ali to je predolgo. Na kratko reče, da bo mir.

„V uho mi je nekaj prišlo.“

„To ste se prehladili, bili ste morda na prepihu, na sapi zunaj...“

Dama je bila lepa, govorila je v skrbnem tonu, gledala je vanj z velikimi, črnimi očmi.

„Da, mogoče...“

Potem je odšel nekdo iz doktorjeve sobe, in profesor je vstopil.

„V ušesih imam nekaj... Smrči vedno...“

Doktor je preiskal ušesa, zmajal je z glavo in je obstal potem sredi sobe.

„Ušesa so zdrava. Malo nervoznosti mogoče, nič hudega...“

„No, tem bolje!“ ...

Profesor je odšel in zunaj pred hišo je pridržal korak in potem je šel dalje mnogo počasneje.

„No, ničesar ni... ničesar... V ušesih pa smrči dalje, enakomerno, večno... To ni bolezen, to je — bogvekaj... No, jaz ne vem, kaj je to...“

Počasi je šel dalje, ljudje so šli mimo, včasih ga je kdo pozdravil, ali profesor ni videl. Ni pogledal ne na desno ne na levo, moral je misliti na svojo bolezen.

„Zdaj ga dobim v parku na klopi...“

Domislil se je naenkrat, pogledal je na uro in je stopil hitreje v park. Tam je našel na klopi svojega soseda; bil je debel, v obraz rdeč človek, nosil je debelo zlato verižico in včasih je globoko vzdihnil.

„Dobro jutro!“

Profesor se je vstavil pred njim in debeli človek je pogledal prilično začudeno.

„Dobro jutro!“

Odgovoril je in usta so ostala napol odprta.

„Vi imate grozno navado, da smrčite. Vso noč smrčite od mraka naprej... Jaz ne morem živeti, jaz ne morem prenašati, zato blagovolite spati drugače!“ ...

Debeli človek je imel usta še napol odprta in potem se je na glas začudil.

„A-a-a.“

„Drugače spati — kakor ljudje...“

Profesor je bil ves nervozen, s palico je tolkel ob tla, gledal je z nemirnimi očmi. Debeli človek pa se je čudil.

„Drugače spati... Ha-ha-ha-ha.“

Debeli človek se je zasmel na glas in na široko.

„Drugače spati... Ha-ha-ha-ha.“

Profesor se je obrnil nanaglo in se je izgubil med drevesi...

III.

Tisti dan se je bil storil lep večer. Mesečna noč je sledila potem; iznad jezera so plavale pesmi, šle so mimo kakor sanje. Naposled je bilo vse tiho, nič se ni ganilo v drevju, nobenega glasu ni bilo v vsi okolici. Mirno so gorele zvezde, počasi in nevidno je plavala luna preko neba.

Profesor Damjan je hodil gorindol po svoji sobi, včasih je sedel na zofo in potem je zopet hodil od kota do kota.

„To je strašno, to je mučenje... In jaz naj grem od tukaj — stavec?... In presanjaj sem tukaj toliko, to je dom mojih sanj ta soba, moje duše skrita domovina... Naj gre mrha, naj se umakne med živino!“ ...

Profesor je sedel na zofo, za steno pa je enakomerno smrčalo. Včasih rahlo, potem glasneje, naposled popolnoma na glas...

„To je treba napraviti konec... no, konec...“

Profesor je pokrill obraz z obema rokama in se zamislil.

„No, konec...“

Sam sebi je govoril poltiho. Potem se je zasmel polglasno in je hipoma vstal in stopil do svoje pisalne mize. Tam je odprl predal in vzel vun tenek in dolg nož, ki je z njim rezal navadno papir.

„No, konec...“

Tiho je odšel iz sobe, nalahko je odprl nezaklenjena vrata sosednje sobe, izginil je v temi za njimi in potem se je kmalu vrnil. Tiho je zaprl vrata za seboj, šel je v svojo sobo in položil nož nazaj v predal. Potem je legel mirno v postelj; tišina je bila povsod: zunaj je vse molčalo, po hiši je bilo vse mirno in tiho in tudi za steno ni nič več smrčalo.

Profesor je spal tisto noč dobro in drugo jutro se je prebudil zelo pozno. Pozno je bilo, že je stalo solnce visoko in profesor se je začudil.

„No, dolgo sem spal...“

Vstajal je in takrat je prišlo dekle z velikimi in žalostnimi očmi, stopilo je v sobo in je plašno pripovedovalo.

„Zraven, v tej sobi poleg vaše, je bil danes umorjen bogat gospod... Nekdo mu je nož zasadil v srce — bogvekdo. — Vežne duri so bile pomotoma odprte to noč... bogvekdo se je priklatil...“

Stala je sredi sobe — plašna, napol trepetajoča, strah je bil razlit tisto jutro v njenih velikih žalostnih očeh.

„Bogvekdo...“

Profesor je ponovil za njo, gledal je čez okno in je izpregovoril čez dolgo in počasi.

„Moje kovčege spravite na kolodvor, jaz namreč odpotujem...“

„Da, strašno je zdaj tukaj, jaz tudi odpotujem... jaz bi tudi odpotovala, da bi imela kam odpotovati... Daleč kam, preko goličav, preko gor, do sreče morda... Zdaj bo tukaj strah...“

Dekle je govorilo plašno, tistikrat se je prebudilo nekaj v njenih očeh. Vstala je

mogočna luč, odprle so se trepalnice na široko, v veliki daljavi so se zibale mogočne sence, ali bodočnost je bila nova. Neznana, daljna, komaj jo je slutilo srce hrepenenja polno... Vstala je v očeh mogočna luč, gorelo je v globokih tolmunih, to je bilo

hrepenenje... Ali profesor ni videl ničesar, ponovil je svoje besede mrzlo in hladno:

„Moje stvari spravite na kolodvor!“

Odpeljal se je še isti dan in potem se ni vrnil nikoli več. Zblaznel je in umrl še isto leto.

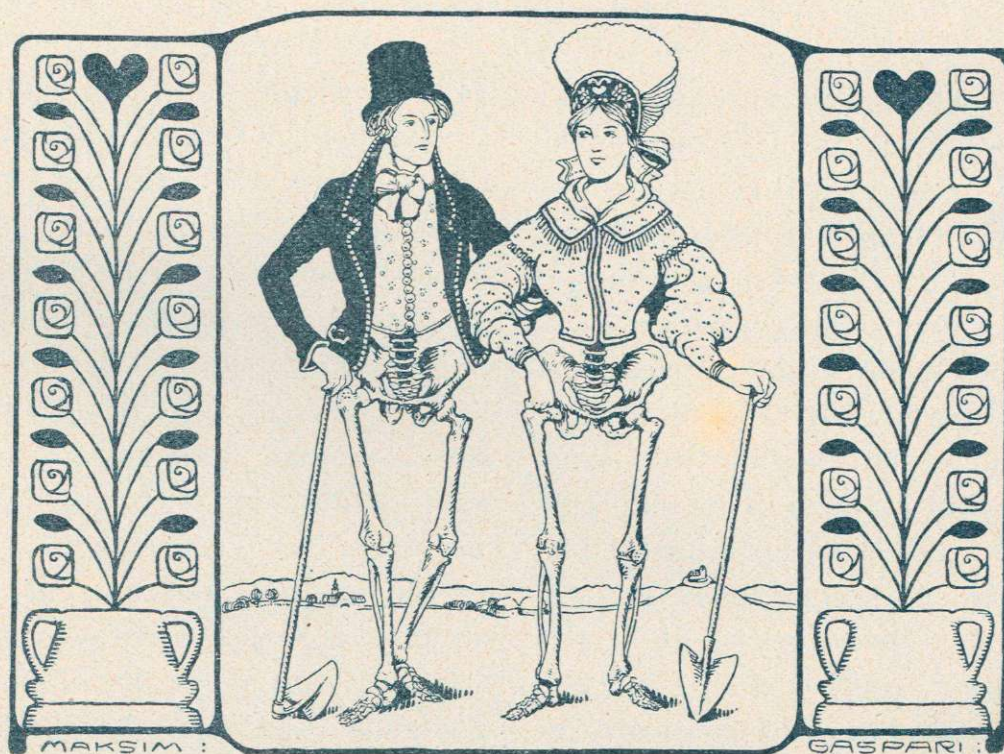

ŠKEDENJKA:

VSEH MRTVIH DAN.

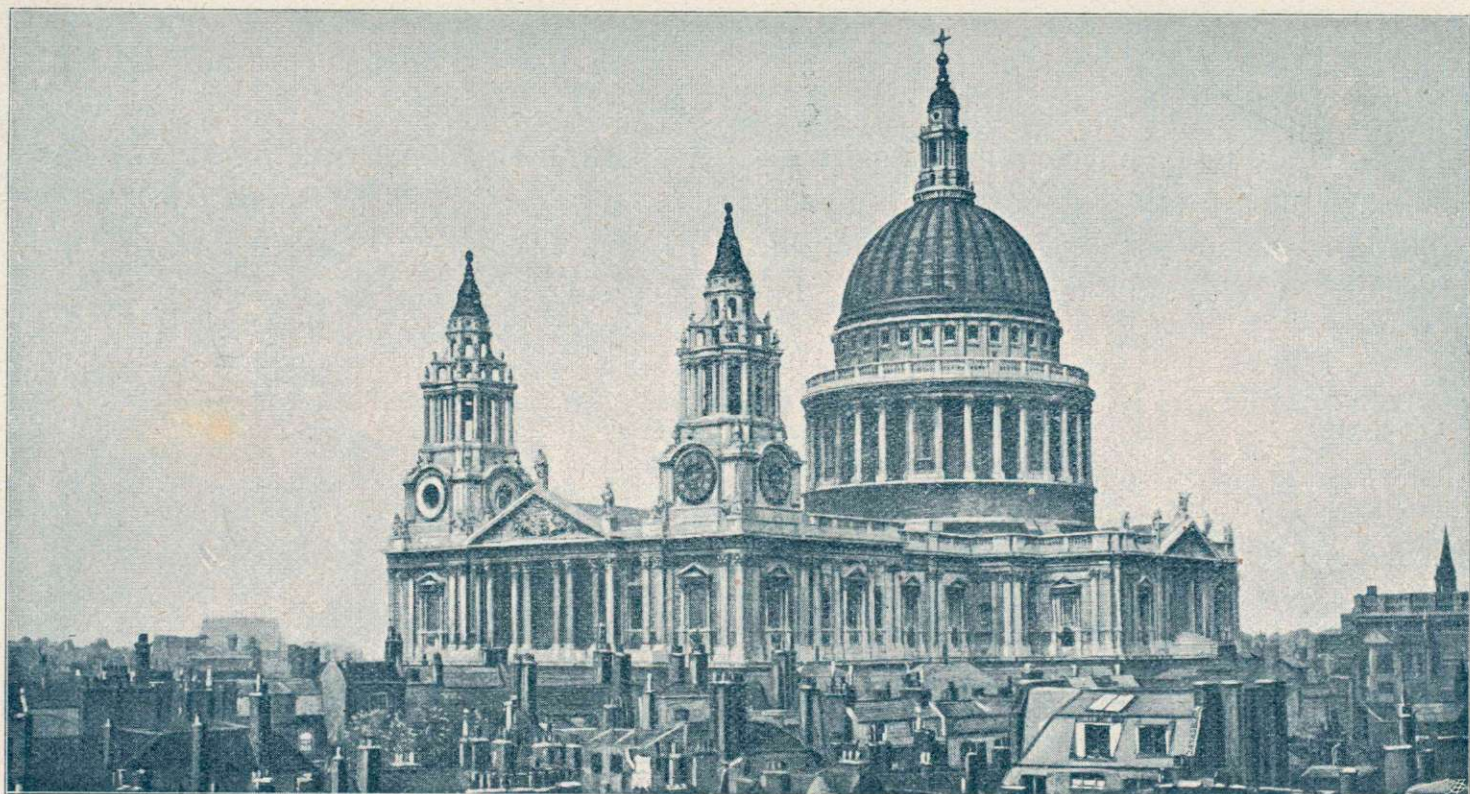
Lahna sapa veje čez grobove,
ki jo tajnostna pošilja jesen —
ž njo potrtost in otožje plove,
klanja sloki se v pozdrav mecesen.
V drugi danes mirodvor je sliki,
kot da ne trohne v njem upi strti —
v tul in trak so skriti spomeniki,
raste tubiroza kakor v vrti.
Skromno luč brli ob nežnem cvetu,
da ne vpihne je plamen nebesni,
tukaj starčku v čast in tam dekletu,
ki je štelo jedva nekaj vesni.

Do žalujk, do vrb, k gomili tihi
zvabil je mrliški zvon poznanca,
in sorodstvo, ki s solzami, vzdihni,
tajno moli za nezabne ranjce. *jm*
Danes je pobožna vsaka duša,
nevedé obraz je slehern resen,
ko da ga svari mokrotna ruša,
ali žalostna pogrebna pesen.
In ko človek se odtod poslavlja,
od domovja žalosti in kesa:
o, kako pomembno ga pozdravlja
z žalostnim „Na svidenje!“ — cipresa!

Življenje in smrt.

Po stari kranjski sliki narisal M. Gaspari.

KATEDRALA [SV. PAVLA.

DR. E. LAMPE:

LONDONSKI IZPREHODI.

(DALJE.)

Trnje in lavor.

d parlamenta proti zapadni in severni strani se razteza klasični prostor anglosaške zgodovine. Tukaj ob levem bregu Temze je bilo nekdanj nezdravo močvirje, zaraščeno s trnjem in grmovjem, kjer so gospodarile divje zveri in nad katerim so frfotale vodne ptice. Zato so zvali ta kraj Thorney-Isle — Trnjevi otok. Tu so se naselili v starodavnih časih označevalci krščanstva, ki so tudi na meglenih anglosaških tleh začeli svojo ljudsko blagovest s tem, da so donesli blagoslov domači zemlji. Kralj Sebert jim je okoli leta 616. sezidal cerkev v čast sv. Petru, in okoli nje je nastala obširna benediktinska opatija. Sinovi sv. Benedikta so kraj osušili in obdelali. Ona tla, kjer danes hodijo najvplivnejši državniki sveta, kjer se odločuje usoda

najrazličnejšim narodom v raznih delih zemlje, oni prostor, kjer se kronajo angleški kralji, kjer uživajo svoje ogromno bogastvo in kjer legajo k večnemu počitku, ta prostor so v potu svojega obraza priredili za ljudsko prebivališče močje, ki niso poznali drugega vzora, nego delo, molitev, uboštvo in požrtvovalnost. Ker je bila podobna cistercijska naselbina tudi na vzhodni strani, so to opatijo nazvali Westminster-Abbey — opatijo zapadnega samostana.

Tu je zdaj veliki zgodovinski muzej ponosne Anglije. Velikanska gotška zgradba, ki nosi na sebi spomine vseh stoletij, je pretrpela tudi vse težke udarce, ki so pretresali njeno domovino, in oba odrezana stolpa, ki gledata v višavo, kot bi pričakovala od tam svoje dopolnitve, naređita na gledavca resen, skoro bi rekel, bolesten vtisk.

Staro cerkev so razdejali Danci, zopet sezidali Angli pod Edgarjem I. 985. Vneti razširjevalec krščanstva, Edvard Spoznavavec,

je sezidal v enajstem stoletju novo veliko cerkev. Razni Henriki in Edvardi so jo dopolnjevali skozi sedem stoletij, ji prizidavali kapelice in stolpe ter bogato obdarovali opatijo. V dōbi verskega odpada je pa tudi njo zadela splošna usoda: Grabežljivi kralj Henrik VIII. ji je pobral vse imetje, izgnal katoliške menihe in naredil iz Westminster trdnjavo državne anglikanske cerkve. A le deset let je tu stoloval anglikanski škof. Pod kraljico Marijo so prišli katoličani nazaj, a izgnala jih je zopet krvava Elizabeta, ki si je kot nezakonski otrok Henrika VIII. mogla zagotoviti prestol le z razkolom in verskim absolutizmom. Iz opatije je postala dekanija, kjer je prebivalo dvanajst kraljici vdanih, pod jarem državne vere pohlevno sklonjenih kanonikov s svojim dekanom. In tako je še dandanes . . .

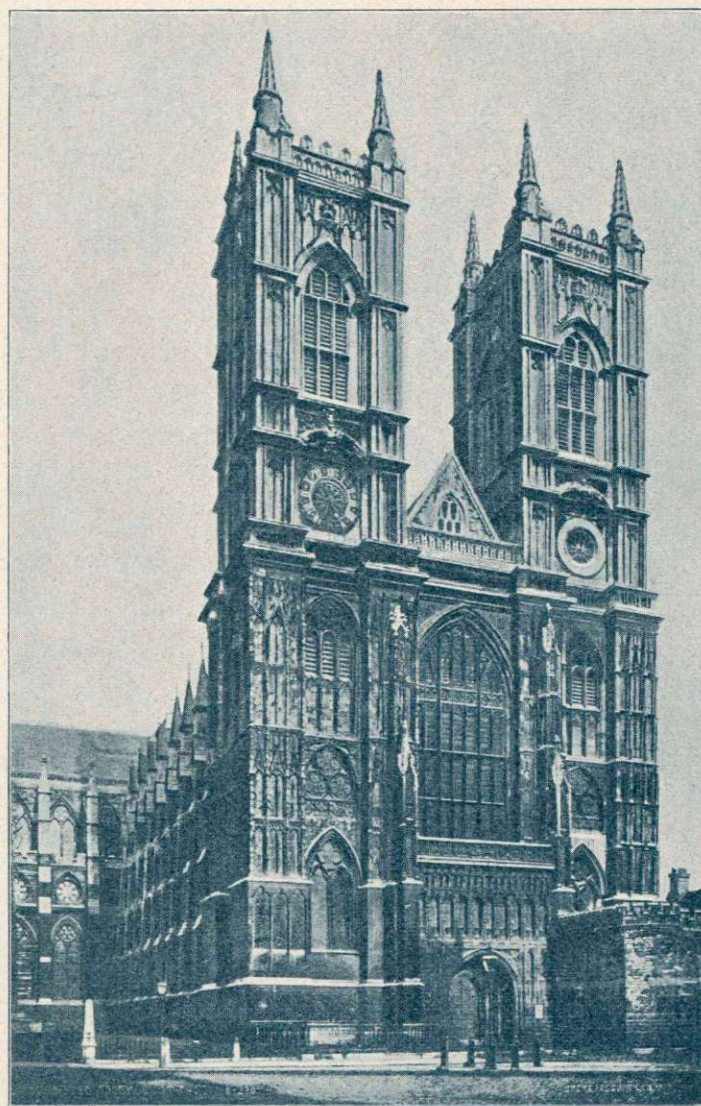
Tekom stoletij je tudi Westminster opatija iz hrama božjega postala hram državni. Ti visoki, vitki gotski stebri, ki držijo tako zmagonosno lahki, šilasti obok, so ob svojem vznožju zagledali čudno, pisano množico: Spomenik za spomenikom so jim prslonili, in pod dvignjeni tlak so polagali zemske ostanke junakov, ki se niso borili za slavo božjo, ampak za korist in dobiček Anglije.

Ko stopiš skozi severni stranski portal v cerkev, kar ostrmiš. Pred seboj zagledaš cel špalir marmornatih mož, ki zró z lednimi, mrtvimi pogledi doli, držé v rokah kamenite knjige in listine, ali se opirajo na ravno take meče. To je angleška Walhalla, tempelj angleške slave. Največja čast, ki jo more izkazati angleški narod svojemu sinu, je ta, da po smrti tukaj shrani njegovo telo in postavi sem njegov spomenik.

Umljivo je, da vsak Anglež občuduje to narodno svetišče, ki mu je velikanski spomenik domače zgodovine, slave in moči. A ko se izprehajam med vrstami teh dragocenih spomenikov, med grobovi mož, ki so v knjigo svetovne zgodovine začrtali svoje ime s krepkimi potezami, mi pade oko na marsikatero ime, ki mu tudi marmor ne more dati veljave ali nadomestiti zaslužene

pozabljenosti, in ko zrem na te mogočne spomenike, ki so iz smrti naredili bahaštvo, iz grabežljivosti slavo in iz častihlepnosti zaslugo, mi zadene pogled ob marsikateri masivni in nerodni stvor, ki priča o slabem okusu svojih stvoriteljev.

A domoljubje je proti slabostim slepo, kakor vsaka ljubezen, in zato vzklika Addison navdušen v Westminster opatiji: „Kadar gledam na grobove velikih mož, zamre v

London: Westminster katedrala.

meni vsaka strast in zavist; kadar čitam nagrobnice pesnikov in umetnikov, mi odbeži vsako neredno hrepenenje; kadar srečam žalost sorodnikov na grobnem napisu, mi je srce ginjeno od sožalja, in če vidim potem grobove teh sorodnikov samih, pomislim, kako malo koristi bolečina onim, ki jim moramo mirno slediti; če vidim kralje ležati poleg onih, ki so jih sem položili, če ogledujem tekmece, kako počivajo drug ob

drugem, ali bogoslovce, ki so svet razdelili s svojimi borbami in disputi, premišljuje resen in prestrašen, kako malenkostne so borbe, stranke in tekme človeštva.“

Da, če jih vidim tu pred seboj v svoji mrzli in afektirani nepremakljivosti, se mi zdé malenkostne njihove borbe. A napolnjevale so stoletja s svojim vriščem in bleskom.

Stopimo v ta špalir velikih mož! Še nikdar se nismo izprehajali po taki aleji!

William Pitt, Lord Chatham, veliki angleški državnik osemnajstega stoletja stoji ob desni, kot bi nam govoril z odra s stegnjeno desnico. Ob vznožju mu sedita Znanost in Pogum, in v sredi Britanija z znamenjem Neptunovim, gospodujoča nad Zemljo in nad Morjem.

Na sosednjem sarkofagu je ležeča podoba moža, ki ga popis imenuje John Holles, Duke of Newcastle; Resnica ga časti s svojim zrcalom in Veda mu je družica. Kdo bi jih vse našteval, te ponosne mrličé? Tu je lord Beaconsfield, lord Palmerston, admiral Warren, Sir Robert Peel in ob koncu čisto nov spomenik nad grobom najmodernejšega angleškega državnika Williama Ewarta Gladstone. Impozanten vhod skozi vrsto teh westminstrskih vratarjev, ki kot molčeči govorniki stojé na svojih grobovih!

Prišli smo do ladje, in tu se nam ob levi odpre cel gozd spomenikov, izvršenih v vseh mogočih slogih od vseh mogočih umetnikov, ki so večinoma z veliko maso hoteli zakriti malenkost svojih idej. Nehote se nam vrine tu paralela s cerkvijo sv. Petra v Rimu, kjer se vrsté veličastni spomeniki papežev. A v Rimu gospoduje vzvišena, enotna ideja in čist umetniški okus, tu pa je vse neredno, zmetano in nagromadeno.

Oko se kmalu utruje ob stoterih podobah in imenih. Le nekateri se nam vsiljujejo s svojo kolosalnostjo, n. pr. spomenik generala Coote, ki je podjarmil z vojaško silo indijske rodove in je za svojo krvavo krutost zaslužil, da mu je v cerkvi postavila tak monument nič bolj sveta Vzhodno - indijska trgovska družba, ali pa relief polomljene ladje, ki znači grob admi-

rala Balchena, ki je vtonil s tisoč možmi v Angleškem kanalu. Pač pa iščemo znanih imen. Tu je n. pr. pokopan Richard Cobden, ki je z velikansko agitacijo priboril angleški obrti svobodno trgovino in delavcu ceneni kruh, dalje Charles Darwin, znani prirodoslovec, na katerega grobu nam kaže njegovo bradato obličje bronast medaljon. Blizu njega je Sir Isaac Newton, ki leži napol na črnem sarkofagu; dva genija razvijata nebno karto in Astronomija sedi ob njem na veliki obli. Malo dalje od njega počiva zvezdoslovec Herschel. Tu se ustavimo za hip, ker premogočne so misli, ki se nam vrivajo ob teh grobovih. Kako daleč je letel njihov duh, kako ogromna je literatura, ki so jo zbudile njihove misli! Vse stvarstvo so izkušali obseči v svojih idejah, so razlagali razvoj vesoljstva po svoje in merili pota vrtečim se svetovjem. A z nekaj koraki prekoračimo njihove tesne grobove, in takoj nam druga imena premotijo domišljijo, tavajočo po teh ogromnih prostorih. Tam dalje je John Wesley, ki je ustanovil sekto metodistov.

Tako smo se približali zanimivemu kotičku, ki ga zovejo The Poets Corner. Mnogo znanih imen iz literarne zgodovine srečamo tu. Zgodovinar Macaulay, novelist in humorist Thackeray, Oliver Goldsmith, pesniki Gay, Thomson, Rowe Southey, Coleridge Campbell, skladatelj Händel imajo tu svoje spomenike. Pogled nam obvisi ob Williamu Shakespearu, ki stoji na visokem podstavku, podobnem oltarju; z desnico se opira na steber iz svojih spisov, v levici pa drži list s citatom iz svoje „Nevihte“; podstav kaže maske kraljice Elizabete, Henrika V. in Richarda III. A Shakespeare ni pokopan v Londonu; le spomenik nas spominja nanj. Pač pa je v bližini pokopan Charles Dickens, ta pristni sin londonski, katerega šaljivi „London Sketches“ so mu okrajšali marsikateri večer, ko sem se truden vrnil z dnevnega potovanja po ulicah ter se naslajal ob njegovih duhovitih satiričnih črticah iz starolondonske malomestnosti. Tudi velika mesta imajo namreč svoje malomestno življenje . . .

Stopimo okoli stebra in pogledamo doprsje pesnika Tennysona, dalje Granvilla Sharpa, ki ga napis označuje kot glavnega boritelja za odpravo suženjstva. Dolga vrsta pesnikov počiva še tu na svojih lavorikah, med njimi je našel John Milton tukaj svoj „Paradise Lost“ — „Izgubljeni raj“; lira počiva poleg njega, okoli nje se pa vije kača z jabolkom. Začetnik angleškega slovstva Geoffrey Chaucer leži pod zidom in slikano okno nad njim predstavlja prizore iz njegovih pesmi. „O rare Ben Johnson!“ čitamo na grobu Shakespearovega vrstnika Ben Johnsona, ki so ga venčali z lavorom pod Jakobom I. Longfellow, Gray, Butler, Dryden . . . kdo bi si jih vse zapomnil, ki so si s pesmimi in peresom na trnjevi poti skozi življenje priborili posmrtno lavoriko?

Prekoračili smo ladjo, in stopimo v kapelice okoli presbiterija. Škofje, lordi, knezi si sledé v tihih vrstah, in kmalu stopimo med kralje. Večji so bili v življenju od prejšnjih, a manjši po smrti.

Po dvanajstih stopnicah iz črnega marmorja stopimo v kapelo Henrika VII. To je pravi biser poznogotičke arhitekture z bujno razvitim perpendikularnim slogom. Hladna in resna gotika je tu združena s fino eleganco. Kakor ima Pariz v kapeli Ludovika Svetega svojo največjo gotsko dragocenost, tako je v Londonu kapelica Henrika VII. najboljša, kar je proizvel ta krepki slog.

Tu smo prestavljeni v stare viteške čase. Čez sto kipov je razpostavljenih ob stenah, na vsaki strani pa stojé umetno izrezljane hrastove klopi za kanonike. A tudi tu se je kralj polastil tega, kar je bilo božjega. Vsak sedež je namenjen enemu „vitezu“ čudnega naslova — „Knight of the Order of the Bath“ — in nosi v bronu grb svojega gospodarja, nad njim pa visita prapor in meč. Vse je tu pompozno, prevzetno in mrzlo; umetna arhitektura je kakor vzela vsako težo izrezljanemu kamenu, in skozi krasno slikana okna se zliva temnopestra luč v te čarobne prostore, vendar pa gledajo svetniki in mučeniki iz svojih niš, kakor ne bi

bili tod doma in bi si želeli drugega domovja.

Stopimo dalje med grobove kraljev. Tu so Plantageneti, Tudorji in Lancastri, tu spavajo velikaši, ki so se krvavo borili za prestol, dokler se nista rdeča in bela roža združili v zakonski zvezi.

Vrsta kraljic jim sledi. Tu počiva pod kamenitim baldahinom Marija Stuart — Mary, Queen of Scots — in nekoliko dalje Elizabeta, katere podoba, znak ležeča na pokrovu sarkofaga, tišči v kameniti pesti državni pečat. Mučenica in njena morivka, tako blizu skupaj! Največ gledavcev in gledavk se vedno suče okoli teh dveh grobnih spomenikov, ki stojita prosto sredi kapelic in predstavljata najpretresljivejšo dramo angleške zgodovine. Prerinemo se skozi to kraljevo trumo, in takoj nas prestavi v realno življenje grob Jamesa Watta, iznajditelja parnega stroja. Oni so sedeli na pozlačenih prestolih, ta preprosti mož iz ljudstva pa pri domačem ognjišču, in ko je opazoval, kako vodena para vzdiguje pokrov posode, v kateri si je kuhal borno kosilce, mu je prišla misel, da bi uporabil to silo, ki danes žene po vsem svetu orjaške stroje po tovarnah, lokomotive in parobrode. Tako je ubožni James Watt prišel med kralje — in je danes najmogočnejši med westminstrskimi mrličmi . . .

Za glavnim oltarjem nas prestavi domišljija zopet nazaj za šest stoletij pred preprostim sedežem, ki je služil kot prestol Edvardu I. Poleg njega pa stoji novi prestol, na katerem odslej kronajo angleške kralje, kajti prestol Edvarda I. danes komaj nosi še težo svojih lastnih stoletij. Pod sedežem pa je kraljevi talisman škotski — takozvani Stone of Scone — kos peščenca od morske obale šotske, na katerem je počivala glava umirajočega svetega Kolumba. Angleška legenda pa pravi, da je na njem snival celo očak Jakob, ko je gledal nebeško lestvico . . . Edvard I. je prinesel ta kamen s Škotskega kot znamenje, da si je deželo popolnoma osvojil. Dokler bo ta kamen v Westminsteru, ne bo odpadla Škotska od Velike Britanije!

Zato pa vsak angleški kralj slovesno sedi nad njim, ko mu položé krono na maziljeno glavo. Med prestoloma visita državni meč in ščit Edvarda III., ki je umrl l. 1377.

Ogledamo si še grob Edvarda Spoznavca, ki ga vsako leto dne 13. oktobra še danes obiskujejo angleški romarji — in potem hitimo vun med stoterimi drugimi spomeniki, ker v glavi se nam že vrtil in senca nas tiščé od preobilice misli in podob.

Zunaj je svetel dan, s parlamenta bije ura svojo stereotipno melodijo. Za nami je največji mavzolej sveta, pred nami pa se drvé hitri vozovi in hropejo tramvajski konji. Nikjer si nista tako blizu smrt in življenje, nikjer si tako ne podajata rok romantična preteklost in neusmiljeno brezsrčna sedanost. Trnje in lavor rasteta tukaj na enem deblu.

Peter in Pavel.

Pot od Westminstera do St. Pavla je glavna prometna cesta londonska. Kolikokrat sem jo prevozil, sedeč na strehi z ljudmi nabasanega omnibusa in gledajoč na neštivilno množico, ki valuje brez prestanka čez Trafalgar Square, Strand in Ludgate Hill! V srcu bogate City se dviga glavna stavba ogromnega mesta — stolna cerkev sv. Pavla, ki je Londonu to, kar Dunaju sv. Štefan ali Rimu sv. Peter.

Stolnica sv. Pavla je po svoji velikosti peta cerkev sveta. Prekašajo jo le sv. Peter v Rimu¹⁾ in katedrale v Milanu, Sevilli in Florenci. Odzunaj se cerkev ne more opazovati nikjer v vsej svoji mogočnosti, ker se je Angležem tako škoda zdelo prostora, da so jo ozko obzidali z visokimi stavbami; le iz daljave, čez mestne strehe, moremo občudovati krasno kupolo, mojstrsko delo Wrenovo.

Prvi vtisek, ki sem ga dobil, vstopivši v katedralo sv. Pavla, je bil ta, da imam pred sabo posnetek rimske cerkve sv. Petra. Isti je slog, podobna je razdelitev prostora, le da je rimska cerkev impozantnejša. Se-

¹⁾ Cerkev sv. Petra v Rimu meri 15.660 qm, cerkev sv. Pavla v Londonu pa 7875 qm.

veda se v posameznostih kmalu opazi, da se cerkev sv. Pavla v umetniškem okrasu niti oddaleč ne dá primerjati s stolnico rimskega papeštva. Temu je krivo v prvi vrsti anglikansko bogoslužje, ki ne podaja umetnosti toliko hvaležnih predmetov, kakor katoliška liturgija s svojim bujnim in temperamentnim vzletom.

Gotovo je, da so s to cerkvijo, posvečeno sv. Pavlu, hoteli razkolni Anglikanci postaviti nekako „konkurenc“ sv. Petru v Rimu. Anglež „konkurira“ z vsem svetom, in jaz se te profanne misli nisem mogel iznebiti nikdar, kadarkoli sem občudoval arhitektonsko čarobnost te cerkve, ki stoji v svoji renesančni živahnosti sredi Londona kakor živ protest proti prozi tega povsem realističnega mesta.

Svetovna Anglija je morala imeti konkurenčno stavbo proti edini svetovni sili, ki ji tekmuje na zemski obli — proti Rimu. Res je ta katedrala vredna vsega občudovanja. Od l. 1675. do 1710. so jo dovršili — in to je za tedanji čas velikansko delo. Materialne sile angleške so zadoščale za konkurenc, a ni bilo duha, ki zmaguje nad materijo. Čujemo, da mislijo konkurirati tudi Američani v New Yorku. Morda postavijo še kaj gorostasnejšega z železno konstrukcijo in betonskimi svodi — to je mogoče. A če bodo imeli onega svetovnega duha, polnega ženialnosti in poezije, ki je vodil načrte Michelangelu in Bramantu — to je drugo vprašanje. Kopirati bodo znali gotovo; če bodo znali presegati, pa še ni dognano.

Pred cerkvijo sv. Pavla stoji spomenik kraljice Ane, pred katero čepé pohlevno Anglija, Francija, Irska in Amerika. Jaz ne rečem nič čez anglikansko papežinjo Ano — a vedno se mi je zdela jako nepripravna vratarica za baziliko sv. Pavla.

Veličastna arhitektura s svojimi krasnimi proporcijami prevzame gledavca popolnoma, ko se izprehaja pod temi velikanskimi svodi, ko strmi v to ogromno kupolo, ki se tako lahko in elegantno spenja v višavo. Tudi cerkev svetega Pavla je že precej

posuta s spomeniki. Ko je zmanjkalo v Westminsteru prostora za angleške državnike in admirale, so jim začeli postavljati spomenike v St. Pavlu.

Anglikanske molitvenice seveda nimajo one pristrčne in divne krasote, ki diči katoliške cerkve, a vendar je velik razloček med njimi in med protestantovskimi templji. Protestantje so vso umetnost pregnali iz cerkve, češ da je malikovavska. Odkar so pokončali v reformaciji najkrasnejše umotvore, se še niso povzpeli do cerkvene umetnosti, in zato so protestantovske cerkve odznotraj strašno dolgočasne. Velikanske katedrale, ki so bile krasno poslikane v katoliški dōbi, kažejo sedaj svoje gole stene — pristni izraz one plitve brezizrazne svobodomiselnosti, ki jo je uvedel racionalizem v novodobno duševno življenje. Sicer pa protestant nima v cerkvi kaj opraviti. Oltarjev ni, češčenje svetnikov je odpravljeno, zunanji znaki pobožnosti se smatrajo večinoma kot praznoverstvo, in ostane jim samo splošna nedogmatična pridiga v nedeljo, ki se opravlja večinoma okoli poldne. Pridiga in petje — to je vse.

Anglikanci pa imajo vsak dan svoje jutranje in večerno cerkveno opravilo in tudi niso taki nestrpni sovražniki izobraževalne umetnosti v cerkvi. V cerkvi sv. Pavla kažejo zlasti stene presbiterija svetopisemske prizore v krasnih steklenih mozaikih. Vendar se zdi cerkev v kljub bogati ornamentiki jako prazna, ker ima seveda le glavni oltar z velikim križem. Protestantje se z največjo nestrpnostjo branijo vsega, kar bi spominjalo na češčenje svetnikov. Zato so pa v največji zadregi pri imenovanju svojih cerkva. Izveličarjeva cerkev — to še gre. A Marijina cerkev — to ne sme biti, to bi bilo katoliško. Zato pa imenujejo v mestih, kjer je več cerkvâ, svoje molitvenice po — kompasu: Severna, južna, severo-zapadna cerkev — ali po ulicah . . .

Tako daleč niso šli Anglikanci in v Londonu imajo anglikanske cerkve mnogo svetniških imen. Zdaj ima anglikanska cerkev v Londonu kakih 700 cerkva; med njimi je

70 župnih cerkva samo v sredini mesta, v City, 50 župnih cerkva v drugih mestnih delih. Sploh je v Londonu toliko cerkvâ, kakor malokje na svetu, ker imajo tudi mnogoštevilne sekte svoje cerkve. Vsem, ki ne soglašajo z državno cerkvijo, so dali skupno ime „Nonconformists“, in ti imajo v Londonu čez 800 cerkvâ. Od teh imajo independenti 240, baptisti 130, wesleyanci 150 cerkva. In potem pridejo še quakerji, irvingiti, novi jeruzalemci, svedenborgovci, presbitarci, unitarci, nemški luterci, nemški reformisti, evangeljci, protestantje raznih narodnosti, judje. To je pač velika množica, ki kaže, kako se versko čuvstvo tudi sredi najbolj materialističnega svetovnega razvoja ne da zatreti, ampak sili na dan v raznih oblikah in ločinah, ako ni združeno s temeljem, ki ga je položil Ustanovitelj krščanstva.

Anglikanska cerkev sloni na „škofovski ustavi“, a je vsa odvisna od kralja. Kajti kralj predlaga kapitolom škofove, katere morajo kapitoli potrditi. Zdaj ima Anglija z Walesom in bližnjimi otoki 2 nadškofa in 33 škofov, od katerih ima 24 sedež in glas v gosposki zbornici. Nadškof canterburyski je prvi „peer“ v državi in „Primate of all England and Metropolitan“, podpisuje se „divina providentia“ — po božji previdnosti; nagovarjajo ga „Your grace“, in naslov mu je „Most reverend father in God“. Sploh sem opazil, da na Angleškem silno mnogo držé na take naslove. Celó po časopisih se z največjo natančnostjo pazi na to, kdo je „reverend“ ali „honourable“ ali celo „right honourable“. V tem se kaže nepremakljivi angleški konservatizem. — „Most reverend father in God“ krona kralja v westminstrski cerkvi in njemu so podložne tudi cerkve v kolonijah. Šele za njim pride po časti državni kancelar, za tem pa nadškof yorški, ki je „Primate of England“; ta krona kraljico in je njen kaplan. Med škofi je najimenitnejši londonski, in potem imajo vsi po vrsti prav birokratsko določeno čast in veljavo; zadnji v „statusu“ je vedno sodorski.

Država čuva ugled te cerkvene uprave z vso skrbjo, kajti ta cerkveni aparat, ki je

ves odvisen od kralja, se smatra kot glavni steber angleške države. Vsaka cerkvena provinca ima svojo „konvokacijo“, ki jo pod predsedstvom nadškofov tvorijo škofje, dekani, arhidijakoni in poslanci nižje duhovščine, dva iz vsake škofije. Konvokacija canterburyska se odvarja v cerkvi sv. Pavla in zboruje v westminstrski opatiji. Prav parlamentarno je razdeljena v „zgornjo“ in „spodnjo“ zbornico, a je le prazna formalnost, ker jo vlada sicer sklicuje ob vsakem novem parlamentu, a jej ne pusti ničesa obravnavati. Med anglikansko duhovščino se sicer ponavlja vedno zahteva, da se naj oživi to njeno stanovsko zastopstvo, a vlada nima volje, da bi to pripustila.

Škotska ima svojo posebno državno cerkev, ki se imenuje „presbiterijska“, ker ne sloni na škofih, ampak na duhovnikih; razdelila se je zaradi notranjih preprirov na dva dela, ko se je odločila od nje „svobodna cerkev“, ki je potegnila polovico ljudstva za sabo. Več cerkvenih občin tvori en presbiterij, in ti so združeni v 15 sinodah; najvišja cerkvena oblast je občno zborovanje — general assembly — ki zboruje vsako leto v Edinburgu.

Tudi za Irsko so ustanovili državno cerkev, kateri so izročili katoličanom vzeta posestva. A l. 1881. ni bilo v 198 cerkvenih občinah nobenega „državnega“ vernika, v mnogih le malo, večinoma priseljenih Angležev. Dobro plačani državni duhovniki teh „občin“ uživajo dohodke izven dežele; le enkrat na leto vsaj mora po postavi vsak v svoji cerkvi opraviti službo božjo. Katoliško ljudstvo pa vzdržuje samo svoje duhovnike.

Jasno je, da tak odrevenel cerkveni organizem v sedanjih časih ne more zadostovati verskemu čutu ljudstva, med katero prodirajo moderne svobodoljubne ideje. Zato pa odpadajo od njega velike množice, in oni, ki se ne združijo s katoliško cerkvijo, morajo hoditi po stranskih potih raznih ločin, ki jih je sedaj na Angleškem že čez sto. Racionalizem in pietizem se gojita v njih v najrazličnejših oblikah, in neprenehoma vsta-

jajo „od sv. Duha razsvetljeni“ moški in ženski apostoli med ljudstvom, ki ustanavljajo nove verske družbe. Ker šolstvo ni državno, ampak zasebno, ustanavljajo tudi šole, po katerih se te družbe utrjujejo.

In katoličani? Vkljub najhujšemu preganjanju so se ohranili do danes in v novejšem času napredujejo s krepkimi koraki. Sedaj jih je na Angleškem čez poltretji milijon in imajo 15 škofij.

Angleška zgodovina kaže, kakor nobena druga, da je verski razkol vedno delo osebnih koristi ali političnih spletk, nikdar pa ne izvira iz spoznanja resnice. Zato se pa danes vrača mnogo Angležev iz najizobraženejših slojev v katoliško vero. Velike mase ljudstva, ki ne morejo preiskovati zgodovine svoje domovine in za katere manjka katoliških misijonarjev, pa tavajo za voditelji različnih sekt, ki niso izbirčni v sredstvih, s katerimi si nagibajo ljudska srca.

V presbiteriju cerkve sv. Pavla berem na strani latinski napis: Pasce oves meas — pasi moje ovce! Ali ne kličejo te besede iz bazilike anglikanstva tje čez Strand in Trafalgarski trg do Westminstera, kjer se je začela angleška kultura ob vznožju sv. Petra?

Od Tibere do Temze.

V knjižnici „Britskega muzeja“ sem se seznanil z zanimivim človekom. Pravzaprav to znanje ne izvira iz knjižnice, ker tam se ljudje pač vidijo, se zanimajo kvečjemu za stroke, ki jih proučuje njihov sosed pri pultu, razločijo se le po tem, ali so plešasti, ali kašljajo, ali imajo očala, o znanju pa v knjižnici ni govora. Pač pa sva se seznanila pri vratih ob izhodu pod visoko kolonado, kjer vsakdo najprej pogleda navzgor, ali se ta dan solnce prikaže, ali bo megla, ali dež ali kaj drugega.

Večkrat me je ustavil in kaj govoril z mano, in potem sva včasih šla nekaj korakov skupaj. Bil je Anglikan, jako izobražen mož, ki je silno rad napeljal govor na modroslovne in verske stvari. Videl sem, da je pozitivno krščanskega mišljenja, ki je pa jako pomešano z drugimi modernimi idejami. Nekoč

mi je izrazil svojo željo, da bi se vsi kristjani združili v eni verski družbi. Vesel sem bil, da je on sam napeljal razgovor na to vprašanje, in sem takoj poprijel vso stvar na sredi, ter ga vprašal:

„Mr. Benham, kako si pa vi predstavljate to združitev?“

„To vendar ni težko“, odgovori moj tovariš. „Saj imamo že mednarodne svobodoverske shode, pri katerih zborujejo zastopniki raznih, tudi nekrščanskih veroizpovedanj. Gotovo bo prišlo nekoč do sporazuma. Samo za pravi temelj se je treba zmeniti.“

„Gotovo“, mu pritrdim. „Mi vsi verujemo, da pride nekoč čas, ko se združijo vsi razkropljeni bratje pod očetovsko streho, in naša dolžnost je, da to spoznanje in teženje podpiramo in gojimo. Reči moram, da sem našel tu na Angleškem mnogo več zanimanja za verska in npravna vprašanja, nego v izobraženih krogih na kontinentu. Stremljenje modernih struj izza francoske revolucije je popolnoma skeptično ali celo materialistično; večji del literature je naravnost vsaki npravnosti sovražen in izpodkopuje ljudsko moralo ter smeši prizadevanje krščanskih estetikov in moralistov, da bi uvedli v književnost in umetnost npravna načela. Na Angleškem pa se je npravno mišljenje v izobraženih literarnih krogih splošno bolje ohranilo. Zato pa opazujemo tudi vedno več objektivnosti v presojanju verskih vprašanj, in to nam krepí naše upanje, da se vsaj približamo, ako se še ne združimo.“

„Veseli me, da tako sodite o mojih rojakih. Tendenciozni spisi na obeh straneh netijo le nasprotstva in namestu medsebojnega spoznavanja nastaja le sovraštvo, ki nas še bolj razdružuje. Jaz sem bil vedno nasprotnik spisov, ki očitajo katolicizmu nasilnost, krvoločnost in nestrpnost. Katera verska družba pa nima članov, ki so nasilno postopali za svoje ideje? Ali ne kaže naša angleška zgodovina toliko zgledov nasilstva, da se ne moremo prav nič povzdigovati nad druge? Ali so protestantje strpni? Ali poznajo kalvinci ljubezen do bližnjega? S

takim očitanjem si ne bomo izbistrili verskega vprašanja. Iskati nam je treba pozitivnega temelja.“

„In ste ga li vi našli?“ ga vprašam.

„Hm“, to je težko povedati. „Čutim nekaj, a ne najdem prave formule. Ali ste čitali Steadovo knjigo o tej stvari?“

„Ne še; kaj pa pravi Stead?“

„Ne bo vam vse všeč, kar govori naš najglasovitejši publicist William T. Stead o krščanstvu bodočnosti, a on se je lotil rešitve tega vprašanja kot žurnalist, in morda je to prava pot.“

„Zanimivo!“

„Stead je po svojih prijateljih dosegel dovoljenje, da sme nekaj časa prebivati v Vatikanu in študirati papeževo kurijo. Izpčetka mu je bil to le žurnalistovski manever, po katerem bi dobil nekaj privlačne tvarine za svoje časnike, a globoki vtiski v Rimu so mu dali snovi za debelo knjigo, ki jo je izdal z naslovom: „The Pope and the New Era“ — Papež in nova dōba —, v kateri je izrazil ideje, ki dandanes prevladujejo med angleškim izobraženim občinstvom. Mi ne gledamo na katoliško cerkev več s strahom pred inkvizicijo, ampak cenimo njeno politično in socialno moč. Ugonobiti se ni dala, ampak je prestala tudi zadnjo krizo s čudovito lahkoto. Vse orožje moderne vede jej je tako malo škodovalo, kakor podrtina pri Pijevih vratih, in nova Italija, ki je nastala z namenom, da cerkev uniči, se že pogaja za njeno prijaznost. Med vsemi krščanskimi veroizpovedanji ima brez dvoma katoliška cerkev največ in najzanesljivejših pristašev. Razširjena je po vsem svetu in v kljub temu varuje popolno enoto ter tudi v vsakem posameznem delu kaže živahno delovanje v vseh strokah. Stead se je pritoževal še v svojem času, da katoličani ne razumejo pomena, ki ga ima dandanes časopisje. Svetoval je papežu, naj ustanovi v Rimu centralni časnikarski urad, ki bi v raznih jezikih poročal vsak dan vsemu svetu novice iz Vatikana, in je priporočal, naj kanonike pri svetem Petru porabijo za publiciste, namestu dragih nunciatur in legacij naj pa

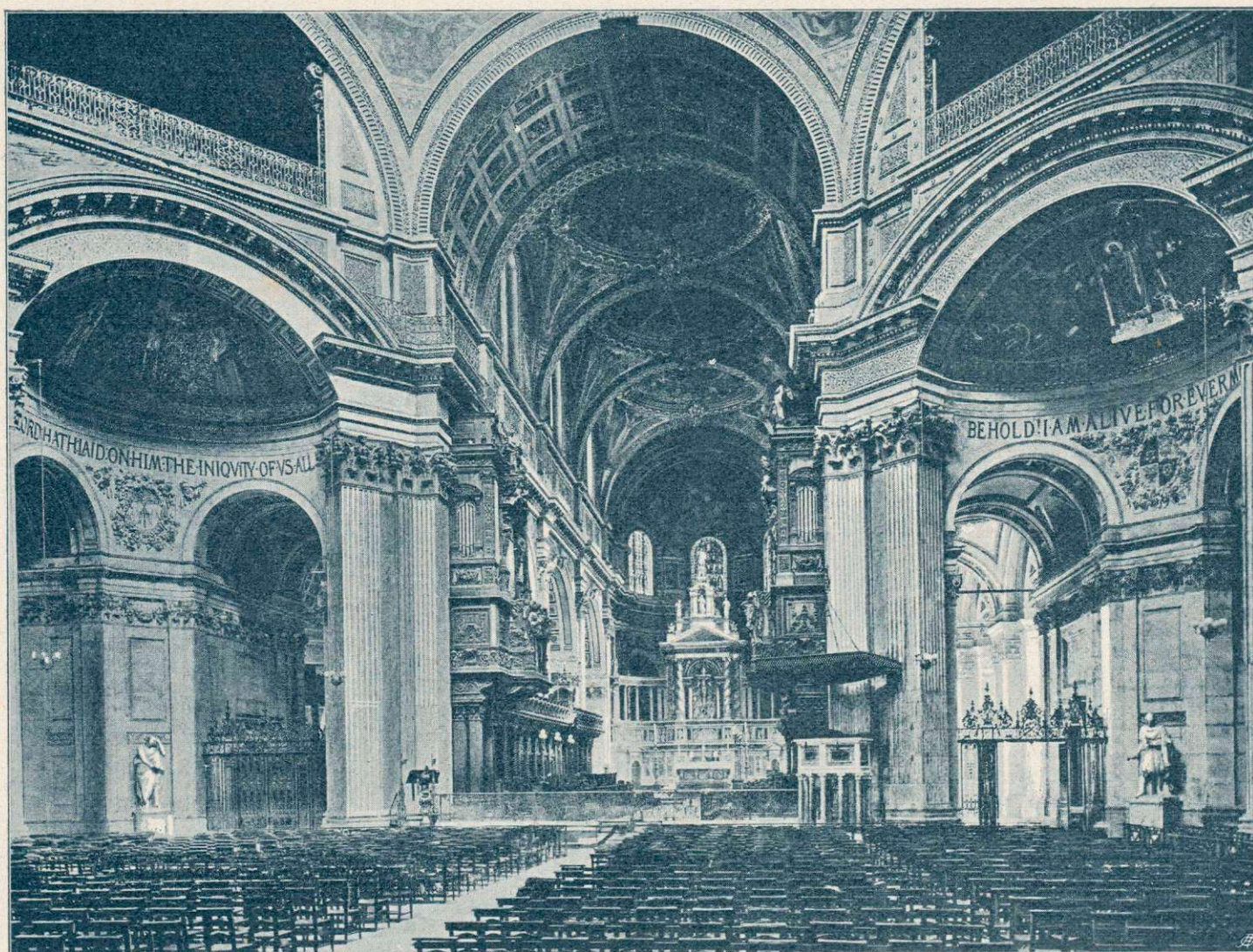
v vsaki državi ustanove vpliven list, ki bi mnogo več izdal, kakor pa taka reprezentacija. Danes pa vidimo, da to v vseh deželah katoličani že sami delajo. Proti materialistični delavski internacionali je postavila cerkev krščansko mednarodno organizacijo, ki je sprejela v svoj program vse socialne težnje moderne dobe, tako, da je nasprotnikom prevzela vse, s čimer so jo hoteli izpodriniti. Z začudenjem smo gledali, kako

kako si mislite bodoče razmerje Anglije do Rima?“

„Do Rima? Ne, jaz govorim o katolicizmu, ne o Rimu. Sicer pa so to Steadovi nazori, o katerih nisem še na jasnem. Naš publicist stavi papežu pogoj, pod katerim obljube, da postane Anglija v kratkem katoliška.“

„In ta pogoj bi bil?“

„Papeštvo naj opusti vse svoje zahteve do Rima, ki niso primerne novi dobi, in

LONDON: V KATEDRALI SV. PAVLA.

je ta staroveška organizacija oživela in se pomladila v novi dobi. To je svetovna sila prve vrste, in kot tako jo upoštevamo. Nemogoče je, da bi taka sila bila sama v sebi slaba in človeštvu škodljiva, kakor ji očitajo nasprotniki, ker sicer ne bi mogla roditi takih sadov, ampak bi bila že davno propadla v nervoznem toku novejših časov“.

„Veseli me, da opazujete katolicizem s takega višjega stališča“, mu odgovorim, „a

si naj izbere nov sedež, ki bi mu zagotovil tesnejšo zvezo z modernim svetom. Latinski narodi so se preživeli in svetovna moč katoliške cerkve ima v njih preslab temelj, kakor vam jasno kažejo protikrščanske struje med njimi. Taka svetovna sila se more zvezati tudi le s svetovno silo, ako hoče vladati vsemu svetu.“

„To je nejasen predlog, ki bi ga morali bolj določno izraziti“.

„Torej, da govorimo kratko: Edini dve svetovni sili sta danes papeštvo in angleški narod. Če se ti dve sili združita, je ves svet njima podložen. Zato pa je potrebno, da se papeštvo preseli na angleška tla. London bodi novi Avignon papeštva, in zasijala bo nova doba pomlajenemu katolicizmu!“

„To bi bila energična poteza na šahovi deski našega planeta“, pripomnim, „a stavijo se ji nepremagljive ovire“.

„Zakaj?“ odvrne Anglež živahno. „Nič lažjega nego to! Rim je bil v starih časih res središče sveta, a danes je potisnjen v stran kot mesto nižje vrste. Središče sveta je zdaj London, in nositelji svetovne moči so narodi angleškega jezika, ki objemajo že ves svet. Angleški jezik je dandanes svetovni jezik, in v sto letih se bo govorilo samo angleško povsod, kamor bo segel moderni promet“.

„Mislite?“

„Brez dvojbe! Nacionalizem se je preživel in bodočnost bo univerzalna. Dandanes pa imamo le dve univerzalni sili, ki ne poznata meje svojemu razširjevanju, namreč katolicizem, ki je univerzalen že po svojem imenu, in ekspanzivno silo angleške kulture. Anglija bi morala svojo omejeno državno cerkev zamenjati s prostejšo in silnejšo versko organizacijo, in to bi našla v papeštvu. Če bi papež zapustil svoje staro domovanje ob rimskih razvalinah in bi se preselil v stolico sv. Pavla, v središče svetovnega prometa, ter bi svoje italijanske kardinale in prelate zamenjal z angleškimi učenjaki, bi

milijoni pristopili k njemu, ki so mu nasprotni le zaradi tega, ker nočejo ponosnega angleškega imena ukloniti pod vlado temperamentnih sicer, a nepraktičnih Italijanov. Ali ne uvidite, da je naša zahteva opravičena?“

„Res je nekaj jedra v vašem izvajanju“, odgovorim, „a ravno tako lahko bi potem zahteval ruski car papeža v Peterburg, in gotovo bi se oglasil tudi Roosevelt, ki bi ga rad imel v Ameriki, ali Menelik, ali japonski mikado, in še celo kitajska cesarica bi bila vesela, ako bi . . .“

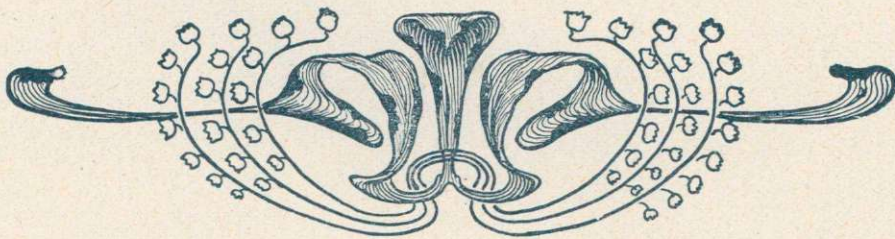
„Dovolite, to so le slabe šale, s katerimi Angležu ne imponirate! Naše načelo bo ostalo vedno, da ne damo ničesa zastonj. Ako bi živel papež med nami, bi se navžil angleškega duha, in ta duh bi prodiral po organizmu vse cerkve v veliko korist človeštva. Seveda bi bila potem vsa uprava cerkve moderna in demokratična“.

„Vaše ideje so zanimive, in gotovo je, da bo katoliška cerkev vedno bolj kazala svoj svetovni značaj tudi v upravi. Čim bolj se razvija svetovni promet, tem bliže si stopajo razni deli sveta, in če bi kardinalski kolegij izvolil kakega Angleža ali Američana za papeža, se nam ne bi danes to zdelo več čudno, ampak mi bi tak dogodek pozdravljali kot velik korak na poti k splošnemu bratstvu vsega človeštva, ki ga hoče doseči katoliška cerkev“.

„A z Londonom pa niste zadovoljni?“ vpraša smeje se Mr. Benham.

„Ostanemo še ob Tiberi z vašim dovoljenjem!“

(KONEC.)

SILVIN SARDENKO:

MED NEBOM IN MORJEM.

KAKOR RIBIČ GREM NA MORJE.

Dva sva ribiča po morji
odveslala čolna dva:
on v globino vrgel mreže,
jaz pa misli vrh morjá.

Zamotale v mreže
ribe so se živosvetle
kakor jutro sveže;
v misli pa so se zapletle
pesmi nove.

LE PRIDI!

Le pridi, sladka poezija!
Nocoj je duša moja sama,
tako je tiho sredi hrama
ko v grški cerkvi mistični.

Ko dihneš s toplim dihom vame,
obraz osrečen se zasveti,
kot oni, ki ga preseneti
veselje skrivno hipoma.

Pri materi se dete sreče
navžije — ženin pri nevesti.
A jaz v ljubezni tvoji zvesti
zdaj ženin sem in zdaj otrok.

Le pridi! pela bova himne.
Tvoj dih iskrene misli snival
moj duh bo v stihe jih izlival —
in angel nosil jih v nebo.

V SORODNEN HREPENENJU.

Ti neskončno silno morje!
Jaz sem vate se zagledal,
kot golob nad slapom šumnim
med skalovjem ostrmi.

Ti sanjavo krasno morje!
Jaz sem vate se zaveril,
kakor dete se zaveri
v bajko deda sivega.

Šumno tvoje valovanje,
burno moje hrepenenje:
kakor da sta si sorodni
iz pozabnih davnih dni.

Morala je moč čarobna,
biti silna in visoka,
ki brezmejno hrepenenje
vdihnila je v slednjo stvar.

Vendar tvoje valovanje
še k pokoju leže včasih,
ali moje hrepenenje
do gomile ne zaspi.

DAN NA MORJU.

Kakor peruti
kraljevega orla
lasi so tvoji
veliki in zali.
Čelo je tvoje
prejasno in drzno,
kakor valovje
ob skalni obali.

Tvoji pogledi
ognjeni . . . nemirni,
kakor studenci
planinski nestalni.
Grudi so tvoje
mogočnokipeče,
kakor snežnikov
vrhovi kristalni.

Lica so tvoja
mladostna, žareča
kakor od jutra
ožarjen oblak.
V rodu si našem
velikem in lepem
prvi umetnik
in prvi junak.

RAFAELOVA MADONNA.

Ob morju sem jo videl.
V naročju krasno dete
in v bisernih so bile
koraldah kite spete,
kot bi jo venčal diadem.

Obraz nebeškomil in nem,
zamišljen v blaženstvo ljubezni —
Nemara komaj trikrat šesti
pomladni maj je zrla cvesti.

Oči tako neskaljene,
kot da še misli bilo ni
nikoli v njih užaljene,
kot da so sence vseh strasti
predaleč jim oddaljene,
kot pékel od neba.

Okrog so morski ptiči beli
nalahno poletavali,
nemara, da so „Morsko zvezdo“
krilatci obkrožavali.

Pogledal v tvojo sem skrivnost —
in ves sem ostrmel,
kot da bi tebe samega
in videl tvoj model —
božanstveni stvaritelj,
ti divni Rafael.

SLAVITE MORJA . . . GOSPODA!

In tudi morje slavospev
prepeva svet in šumcn —
prejasen nebu sinjemu,
a zemlji nerazumen.

In ono moli pod večer
molitve tisočerne,
ko vstaja z njega bel oblak
med zvezde neizmerne.

In tudi svoj oltar ima
v nevidni globočini,
demantov seva milijon
po mistični tišini.

Veliko bíje v njem srce:
Iz prsi nepokojnih
neodoljivo hrepeni
po žarkih zlatosojnih.

In tudi upov mnogokaj
v grobovih svojih krije,
kropit jih hodi noč in dan,
buči jim elegije.

In tudi ono videlo
vstajenje bo častito:
Izdihne . . . izkipi nekaj
kot eter bo razlito
po večnem Sionu . . .

BRODNIK SANDRO.

Za hip je dvignil vesli
na ladji „Filomeli“
in bajko mi je pravil
o školjki snežnobeli:

Z očesom bleskovitim
izpod samotne skale
očarana je zrla
v junaške, lepe vale.

Priplul je val kot orel
na krilih zmagovitih,
odjadral ž njo in ljubil
v globinah jo je skritih.

O mlaju jo je vrgel
na skalne spet samote —
brez sreče, brez življenja,
brez bleska, brez lepote — —

In Sandru sta se ustni
debeli mučno stresli,
zamislil se je nekam — — —
In spet pognal je vesli.

PLUJMO MIMO.

Odgrnili so se vali
grob so temen izkopali,
kakor morsko dno globok.

In v globine sem brezdanje
vse mladostne vrgel sanje . . .
Plavaj, plavaj, morje, črez!

Kdo bi vedel, kaj v gomilo
vekomaj je zatonilo :
Ali biser? Ali bol?

Lé pogumno plujmo mimo
in nikar se ne solzimo —
onkraj brega — večni maj!

DIVJA GODBA.

— — — Večno delo!
Spet pripihal parnik
s tovorom je tisočerim
v dolgem žvižgu zopernotulečem,
Zarožljale so verige
ob granitnem bregu.

In valovi
pljuskali so besni
vse hoteli bi razbiti.
A v oblakih žgočega prahu
prihiteli so mornarji
s težkimi bremeni;
komaj vidni
ob tovornih silnih skladih.

— — — Živi sužnji
mrtvih velikanov,
ki so sami jih zgradili.
In ponosno
ladja je blestela
s svetlim jeklom okovana —
Ali sužnji — črni kot zamorci.

Jaz sem gledal in poslušal
žalostne osode
godbo divjo — — —

RIBIČEVA PESEM.

Sama, sama
ladja plava
v divjem morju
obupava.
Veslo, sidro, vse je v ladji.
A nikogar
od nikoder;
da jo vodi
in zasidra
pod pristan.

Sama, sama
duša tava,
v hrepenenju
obupava.

Nimam vesla, nimam sidra,
da jo vodim
in priklenem
k srcu spet.

GOSLAR.

Raztrgan jopič
in lice zagorelo,
na rokah gosli
in pel je pesem smelo:

Kako ste vi — uborni,
kako sem jaz bogat! — — —

Kaj dni ste preboleli —
in ni ljubezni zveste.
Kaj mrakov prebedeli —
o sreči nič ne veste.
Kaj sladkih ur izpili —
in ni sladkosti čiste.
Kaj potov prehodili —
pokoja našli niste.

A jaz — :

Iz štirih strun
ljubezen očarljivo
sladkost srebrnoživo
in srečo pijem
in rajski mir — — —

VEČER.

Le pozen ptič
še gostoli, še poleti
na temni grič.
In prvo roso žejni mrak
prijaja pit.
Na vrh neba rdeč oblak.
In lunin svit
v oranžov gaj gre vasovat,
In mlad brodnik
zavriska še poslednjikrat
nejasen krik.

Ob ladjah dim se vije siv.
In begajoč
od morja plava težek vzduh
do nemih koč.

Vse tiho . . . vse . . .

KAKOR PRAH SE VRAČAM SPET.

In ni za ladjo več sledu . . .
Kot da po vodi davno
zbežala le je senca —
vse morje mirno . . . ravno . . .

Umrli bom — Le moten žar
zatone v širnem morju.

a ista bo svetloba
žarela na obzorju.

Umrli bom — Le lahen prah
s pogorja dih odveje,
a gora bo visoko
kipela kakor preje.

Umrli bom — Le droben list
v košatem vrhu zvene,
a tisoč drugih klilo
od veje bo zelene.

Umrli bom — Le tenka nit
na struni se odvije,
a gosli bodo pele
neskaljene harmonije . . .

BRANKO BRANKOVIČ:

NA GROBIŠČU.

Grob sem živi med grobovi,
ki se tod vrsté:
Pokopane v prsih nosim
prešlih dni željé.

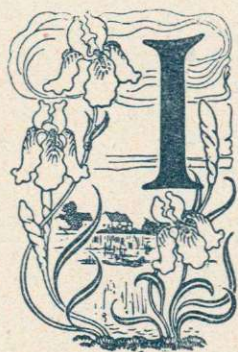
Kdo jih je pokopal — veste?
— Sam sem bil grobar,
znamenja pa nisem stavil
si na grob prevar. —

FR. KS. STERŽAJ:

NA REJI.

ČRTICA IZ NAŠIH GRAP.

Iz dimnika se je valil sivkast dim, vzdignil se kvišku in veter ga je raznašal čez slamnato streho in ga pritiskal tako nizko, da se je skoro dotikal vrhov sadnih dreves, ki so stala za Završnikovo hišo. Na desni ob poslopju se je vlekla dolga njiva, obsejana s turšico, ki se je zibala v vetru in šumela z velikim svetlim listjem. Na ledini nad njivo pa se je pasel trop ovcâ, ki so se stiskale skupaj. Kadar se je cel trop premaknil, je zapel zvonec z ubitim glasom, in dekletce v kratkem krilcu, ki je sedelo stisnjeno ob poti, je zamahnilo s šibo in zavpilo nad ovcami:

„O — bevka, liska, marogca . . . ooo!“

Pod širokovejnatim orehom kraj poda, kjer je ležal ogromen kup polen, je cepil starikav možek v oguljenih platnenih hlačah drva na tnalu, da je odmevalo od lesene podove stene. Le s težavo se je premikal in pripogibal. Imel je desno nogo trdo. Tuintam se je pogladil s koščenicama rokama po križu, stal nekaj časa pri miru, pa je zopet prijel sekiro in cepil dalje. Enakomerno so padali udarci sekire po tnalu.

V tem pa je priropotal voz pred hišo.

Možek se je ozrl. Navaden kmečki voz z lestvicami, na katerem je bil kup slame. — Nekaj hipov je bilo vse tiho, ko sta konja obstala. Potem pa se je kup slame premaknil in iz njega je pogledala stara ženica, drobnega, nagubanega obraza, majhnih, solznih oči. V rokah je tiščala sveženj cunj.

„Lej ga, kaj si pa pripeljal?“ — je vprašal možek hlapca.

„Kje pa je gospodar?“ je vprašal ta.

„Ga ni doma. Ona je notri . . . Da bi te! Kaj si pa pripeljal to — — ?“

„Na rejo! — Ali ti ni všeč, Jurij? Haha!“ se je zasmel hlapec in pokazal z bičem na ženico, ki se je topo smejala. „Veš, Jurij, gluha je, gluha, kakor zemlja — in pa sitna. Preden bo teden, je boste vsi siti.“

V tem je prišla gospodinja Neža na prag, žena srednjih let. Za njo pa so radovedno kukale majhne otročje glavice ter se skrivale za materino krilo in se zopet ozirale po tuji ženi na vozu.

„Kaj si pa pripeljal?“

„Saj vidite! Na rejo! — Do danes smo jo imeli pri nas!“ Potem se je obrnil k ženi, ji namignil z roko in zavpil na ušesa:

„Žena, pojdite doli!“

Žena se pa ni zmenila. Stiskala je sveženj v naročje in gledala gospodinja s svojimi solznimi, upadlimi očmi.

„Žena!“ je zakričal hlapec še močneje in potegnil žensko za rokav, da bi se bila kmalu po strani zvrnila.

„I, Bog pomagaj! — Vse me boli, roka, noge, vse. — Ne morem doli —“ je javkala starka na vozu.

„Vraga!“ je zarobantil hlapec. „Tako, kakor pred tednom pri nas . . . Samo potaj se“, je dejal gospodinja.

„I, nemara res ne more doli“ — — je rekla ona in stopila bliže. Za njo pa so poskočili otroci in izza krila ogledovali starko. „Jurij, Jurij! Stopi no bliže in pomagaj mu!“

Možek je položil sekiro na tnalno, pljunil na dlan in počasi prišantal do voza.

„Da bi te — — Primiva, pa bo!“

Prijela sta ženico in jo postavila na tla. Ko sta jo izpustila, si je popravila krilo in počasi stopicala v vežo.

„Vraga!“ se je jezil hlapec. „Ali nisem pravil, da se je samo potajila! Zdaj pa lahko gre.“ Prijel je bič in sedel na voz.

„Pa zbogom, mati!“

„Čakaj no, da ti dam malo malice!“

„Nisem potreben!“ — „Tibôt!“ In voz se je počasi premikal z dvorišča.

Starka je pridrsala v hišo, se spela na klop in zlezla naravnost za peč. Mal deček, ki je ležal na trebuhu za pečjo, je pa kriknil in se stisnil preplašen v kotiček.

Ko je prišla gospodinja v hišo, kaj je njenemu-ljublencu, je zarežala nad ženico:

„Žena, ali bi ne bilo za vas na klopi dobro?“

Toda ženica je molčala in gledala gospodinjjo s solznimi očmi, se nasmehnila in zlezla še više za peč . . .

* * *

Zunaj pa je sedel hlapec Jurij na tnalu. počasi skubil kos kruha in premišljal. Odkar je sosedov hlapec pripeljal ono ženico, odtakrat so ga motile te misli. Kje neki je že videi ta suhi obraz? te majhne, drobne oči? — Tako znane poteze so to! In te nestalne njene oči — —

Jurij je založil velik kos kruha v usta in počasi premleval. Zdelo se je, kakor bi si hotel s tem misli izbiti iz glave. Kaj njemu to mari? Starka je starka, in ena beračica je podobna drugi. — Ne, pa vendar! Nekje jo je že moral videti, in od tega mora biti že dolgo, dolgo. Od tedaj so mu oči že oslabele in postaral se je.

Jurij je počasi vstal, otresel drobtine iz predpasnika in prijel za sekiro. In iznova so odmevali udarci sekire daleč na okoli, enakomerno, z malimi presledki.

Vmes pa so se vrstile Jurijeve misli druga za drugo, in se polagoma snovale v celoto, kakor prejne niti na motovilu — — —

V šentbarbarski grapi, prav na koncu, sta stali dve hiši ob bistrem potočku, vsaka na eni strani. Vezala jih je medsebojno samo ozka, stara in napol strohnela brv. Sadno drevje, nizko in z mahom obraslo, jih je obdajalo. V oni na desni strani je bil Jurij doma; dolgo, dolgo je že od tega, kakih petdeset let. Sedaj je prišla drugim v last. On sam jo je prodal. In zakaj?

Jurij je pri tej misli z vso silo udaril bukovo poleno ob tnalno.

Da, zakaj? — Iz same neumnosti! — Da bi te! — Je-li mogel biti še kdo bolj neumen od njega? — Za nič! Zaradi tiste gosposke Anke, ki je bivala pri sosedu. Sorodnica je bila, doma iz mesta, delavska hči, pa je ob priliki prišla k sorodnikom. In zaradi nje je prodal domačo hišico tam ob potoku, obdano s sadnim drevjem.

Jurij je postal nekoliko, potem pobral novo poleno, ga položil na tnalno in dvignil sekiro.

Kako je to prišlo?

Kakor po navadi. On se je le prevečkrat oziral proti sosedu, kjer je Anka prepevala na vrtu, in Anka mu pogledov ni ostala dolžna. In odtakrat je Jurij prepeval s svojim ubitim glasom enakomerno pesem, ko je stresal pšenico v kamen; in odtakrat se je tudi večkrat pripetilo, da mlinski kamne sploh ni dobil pšenice in se je prazen vrtil okoli, Jurij pa je stal na pragu in gledal na ono stran.

Da bi te! — — Poleno je odletelo daleč strani, tako jezno je udaril Jurij ob tnalno ž njim.

In kadar so se prikazali po noči srebrni lunini žarki skozi okno, je bilo kakor bi spleтали bajke in pravljice o sreči in njenih dneh, tedaj se je prikradlo nekaj mehkega, nekaj božajočega v njegovo srce in mu ga napolnjevalo in dvigalo, da ni mogel zaspati. Zunaj pa se je čulo šumenje potokovo, ki je kramljal in pripovedoval Juriju pravljice o povodnjih deklicah z zelenimi, mamečimi očmi, ki so že marsikoga zvale v zelene vodne valove.

In potem? — Nekoč jo je vprašal, če bi hotela njega vzeti. — Ne, o tem dnevu noče nikdar razmišljati, tako je bil sklenil. Tako potr, tako žalosten še ni bil nikdar kakor takrat, ko se je ona porogljivo zasmejala in odšla v hišo. In odtedaj ni imel več obstanka doma — Vse se mu je rogalo. Luna se mu je smejala v obraz, potok se je norčeval in mlinsko kolo se mu je krohotalo. In o priliki je prodal vse skupaj

ter odšel po svelu. Obhodil je mnogo krajev, delal sedaj tu ali tam, bil je v hrvaških in erdeljskih šumah – tam mu je tudi potrla nogo, da šepa — delal in molčal je, pa prenašal v srcu svojo bol.

In sedaj je prešlo. Zopet je doma, dela in molči in ni mislil več na svoje mlade sanje, do danes, dokler ni zagledal te starke, ki jo je Žirovnikov hlapec pripeljal na rejo...

Jurij se je s težavo priklonil k tlom in začel skladati drva, ki so ležala razmetana okoli tnala. Ko je končal, je vstal, vzela sekiro in stopical v hišo.

Na peči je sedela in gledala predse z majhnimi, solznimi očmi brezizrazno, mrtvo.

Jurij je stopil bliže.

„Žena!“ — je dejal glasno.

A starka se ni premaknila.

„Anka!“ — Skoro tresel se mu je glas, ko je izgovoril to ime. Prvič po petdesetih letih...

Ženica ga je začudeno pogledala.

„Anka!“ je ponovil glasneje, „ali me poznaš?“ — Tedaj pa ga je starka pogledala, oči so oživele, a naglo se je obrnila v kot in zaplakala, toli tožno, tako pretresljivo, da se je tudi Juriju prikradla solza na oči. Ko-

liko gorja, koliko bede in hudega je bilo v tem joku! Obrnil se je Jurij in si obrisal solzo z roko. Potem pa je stopical ven in dejal gospodinji:

„Neža, le postreži tej ženi, kolikor moreš!“

„Lej ga, lej! Kaj pa misliš? Saj še sebi ne morem, pa bom tej beračici.“

Jurij pa je privlekel tobačni mehur iz žepa, vzela iz njega tolar in ga dal gospodinji.

„Ná! Če bo premalo, pa povej!“

Neža je začudeno pogledala Jurija in zmajala z glavo, kakor ne bi mogla razumeti.

„Vidiš Neža, tej tu notri, bi se bilo lahko boljše godilo in meni tudi — pa ni hotela. No, je že božja volja tako!“ —

Od zunaj se je začul pastiričen glasek: „O, beka, liska, mavra — ooo!“ in ubiti glasek majhnega zvončka. Jurij je odšel v hlev, da spravi ovce v red.

Teden pozneje je umrla starka. Že dolgo je nosila bolezen s seboj, slabotna je bila, pa jo je stisnilo. Pogreb je zopet plačal hlapec Jurij...

ŠENT JURIJ OB JUŽNI ŽELEZNICI.

FOTOGRAF. FR. VESEL.

AVG. ŽIGON:

„LÉL — MOJ KERMAR...“

(DALJE.)

II.

„... Tudi ne verujem v boga „Lelja“... V tem oziru ostanem heretik tako dolgo, dokler mi kdo ne dokaže vsaj životarenja (če že ne dostojnega kraljevanja) Leljevega iz Kollárjeve „Slávy dcere“, ki je vendar bila za Prešerna nekak kánon glede božanskih veličanstev v slovanskem panteonu (Slava, Živa, Črti, bogovi nad oblaki!)...“

Dr. K. O. — na imenov. mestu.

idejni enoti vse celote je tedaj Lelj le drugo, prikri- vajoče ime za Čopa. O Lelju- Čopu kot osebkú dopove- duje Palinur z eno besedo — dvoje: da je bil Lelj-Čop kot krmar več in izkušen,

in drugič, da je utonil. Da izreče v enem samem verzu dispozicijo vse prebogate nadaljne vsebine, je bil Prešernu neizogiben tak način izražanja: vsaka besedica je morala dobiti in prevzeti kar se dá vsebine: z malim dosti. In čudovito je, da je Prešeren to nalogo tako zmogel ter našel besedo,

eno samo malo besedo, ki ž njo dopove o krmarju-Čopu toliko! Izrazi poet o njem s še manjšo besedico, z Leljem; tega ne bi mogel s Čopovim imenom samim nikoli... In to bo poleg onega kompozicijsko-umetniškega drugi, vsebinski razlog za Lelja na mestu Čopa, dasi je seveda sintaktično Lelj v svojem stavku osebek, njegova dopovedka pa — „krmar“ in „Palinur“. Prešeren imenuje z Leljem Čopa kot osebek; hkrati in obenem pa označi in prilasti z metaforo, ki leži v „Lelju“, neko lastnost osebkú Čopu, ter také dopove nekaj o njem z isto besedo, ki je v stavku osebek. A kaj? Katero lastnost?

Odkar ima naše slovstvo to pesem, umevali smo že nad pol stoletja do najnovejših dni vsi, da je Lelj slovansko, in da bodi to tudi slovensko ime za latinskega Amorja.

Vsa Stritarjeva dōba je bila tega mnenja, in zidala je mirnodušno vsa kesnejša nanjo. „Dunajski Zvon“ ocenjuje l. 1879. na strani 127. v „Vadnici“ neko elegijo v spomin Lavriču; tam pravi Stritar, da „Lelja te bila zadela je ost“ pomeni v navadno slovenščino prevedeno: zaljubljen si bil, družega

nič, da pa pravic „problematičnega Lelja in njega pušic“ v lirični pesmi dandanes ne priznavamo več. „A Preširen ga tudi ima, poreče se mi: Lelj bil naš je kermár, drugi je bil Palinur. — Istina, a to nam nič ne dokazuje . . .“, seve, za Leljevo pravico v liriki. — „Ljubljanski Zvon“ 1896. govori na str. 582. o ravno tem verzu; tam pravi L. P., da ne misli preiskovati o problematičnem Lelju, ali ima kako domovinsko pravico na slovenskem Olimpu ali ne, ampak zadovolji da se „z notico, da je baje to slovanski Amor“.

Kdor govori o tem verzu, mu je torej edino le za pomen te besede kot simbola neki misli in posebej še kateri misli v govoru pesniškem. In kdor išče le določeno pesnikovo misel v ti besedi, njemu bo pač po vsi pravici kaj malo na skrbi, ali so to ime kot ime slovanske ali slovenske personifikacije abstraktnega pojma o ljubezni imeli že dedi naši ali ne. Tu je vera ali nevera v ta posebek postranska stvar in ne dokazuje prav nič, da bi ga kesnejši pesniki ne mogli imeti v tej ali oni dôbi za simbol, za izrazilo gotove svoje misli; če je le dotična dôba poznala to ime, in naj si ga je morda tudi prav sama rodila.

In vendar je nastopila na podlagi tega zgodovinskega učenega argumenta misel, da Prešernov Lelj ni — slovansko ime za ono od Rimljanov in Grkov prevzeto personifikacijo ljubezni, ampak — da je znani Rimljan, ki je po njem naslovil Ciceron svojo knjigo o prijateljstvu: „Laelius sive de amicitia“ (Gorica, na reč. m.).

Ali bi se pa utegnilo morda tudi tu dognati — Prešernovo misel?

1. Poznal je naš poet gotovo Ciceronovo delo o bistvu in vrednosti prijateljstva, ter tedaj tudi ime moža, katero stoji v naslovu. Nimamo sicer za to pozitivnih dokazil. Knjižnica poetova ima o smrti njegovi samo eno knjigo Ciceronovo, retorični spis o dokazovanju — „Topica“ (št. 27.). Vendar ne bi hotel trditi menda kdo izlepa, da bi mož tolike klasične, in posebno staro-rimsko klasične izobrazbenosti ne poznal takega dela in ne imena C. Laelius Sapiens.

Tu bi torej pač ne bilo ovire, da bi bil Prešernov Lelj — ta mož. In tudi glede pomena bi je ne bilo; čudno je naravnost, kako se ta vjema z idejo celote, če si mislimo na Leljevem mestu ime tega Rimljana.

O njem slovó namreč dvoje.

Bil je prvič iskren in zvest prijatelj Scipionu Emilianu Afrikancu, sinu; in Ciceron ga je postavil v imenovanem svojem delu vsem vekom naravnost za tip pravega prijatelja.¹⁾ Mlajšemu tovarišu je bil spremljevalec in svetovavec ob miru in ob vojski; Scipion pa se mu je dal docela vdano voditi v najvažnejših političnih zadevah. Vzel ga je s seboj za tretje punske vojske v Afriko proti Kartagini (142 pr. Kr.), kakor kesneje proti Viriatu v Španijo (145 pr. Kr.); in pomagal mu je Lelij ob marsikaki hudi uri z dejanjem in svojim modrim svetom. Radi te vdanosti svojemu prijatelju so Scipiona že celó dražili, češ, da so njegova dejanja le vloge, ki mu jih je spesnil in ustvaril Lelij, in ki jih on le vdano vprizarja, kot igravec svoje na odru.

2. V rimski literaturi stoji Lelij med govorniki. Vemo o nekem njegovem govoru „de collegiis“, dalje o neki nagrobnici l. 129. umrlemu prijatelju Scipionu, ki so jo Emilianov nečak Tubero in pa Fabij Maksim uporabili v svojih govorih o pokojniku. Tudi vemo, da se je sam zagovarjal, ko ga je demokratska stranka postavila na zatožno klop; in še večkrat srečavamo citate iz njegovih govorov pri raznih pisateljih. — A prav tako, kakor govornik, če ne bolj, slovi pa kot glava nekemu literarnemu klubu, ki se je zbiral v hiši njegovega prijatelja. In to je pravzaprav drugo, kar naglašam o njem. Družil se je s Terencijem, znanim pesnikom komedij, ter bil baje njega literarni cenzor; zlobni jeziki so pesniku celo očitali, da mu njegove komedije piše Lelij. Znani tragik M. Pakuvij je bil tega kroga član, satirika C. Lucilija imenuje še sam Horacij tovariša Lelijevega in Scipionovega; zgodovinar Po-

¹⁾ Na str. 600 zadnje številke čitaj namesto: „Lelj da je Ciceronov prijatelj“: „Ciceronov v z o r prijateljstva“.
Pis.

libij, stojik Panecij, čigar učenec je bil po svojem filozofskem prepričanju Lelij, ter imenovani satirik Lucilij, so spremljali naša prijatelja celó v numantinsko vojsko. Grški kulturi je med Rimljani v prvi vrsti on s svojim prijateljem skopal strugo, in posebno grški filozofiji. A tudi grško poezijo je poznal in celo sam posnemal njene vzore baje prav dobro; kot literat pa je bil pravzaprav prozaist, govorniški pisatelj.

Da je bil Lelij seveda tudi v politični službi rimljanski ter ljudski tribun (151 pr. K.) in konzul (140), da je imel njegov glas veliko veljavo ter da si je s svojim modrim delom prislužil pridevek Sapiens, to je za nas bolj postransko. Dasi je bil po svojem političnem mišljenju nasprotnik demokratov Grakhov, da je demokratska stranka radi te njegove opozicije naperila celó obtožbo proti njemu, je bil baje vendar ljubezniva duša in dobrodušen značaj, kakor poroča Ciceron; Horacij ga imenuje — mitis sapientia, dobrodušnega in modrega človeka (mitis sapientia Laeli; Sat. II. 1. 71.)

Kaj ne, da se potemtakem priklada pomen celotni vsebini, če misli Prešernov Lelj tega moža! Kar Lelij — Scipionu osebno, a literarno — Terenciju, je bil Čop Prešernu: najboljši, najzvestejši prijatelj in tovariš, a literarno cenzor in „kermar moj“, gojitelj muze njegove; kar pa literarnemu klubu svojemu Lelij, to Čop njim, Čbeličarjem, ki so zdaj tu ob njegovem grobu: „bil naš je kermar“, njih kroga — duša, ki je njim „otel naš čolnič“. Ali bodi tedaj Lelj - Čop: „Laelius“?

2. Poznal je Prešeren gotovo da tudi ime Lelj za Amorja.

Odkod?

Iz Kollárja li? Iz slavne njegove „Slavy dcera“? Našel sem sicer v dandanašnji popolni izdaji te zbirke sonetov v drugega speva 188. sonetu verz, ki ima to ime (na str. 193. znane priročne izdaje J. Ottove, ki jo je priredil Jan Jakubec); a edino enkrat v vsem Kollárju, edino v tem sonetu, sicer nikjer drugje ne; prej in slej ima za Amorja Kollár vedno le ime „Milek“.

Sonet je ta-le:

U Mladona když ja, na razkoše
přatelské zván, jsem se radoval,
co za kousek Lel mi ukoval?
Letěl k Sále nade Krkonoše.
Navrátiv se v larvě listonoše,
do přibytku směle vburcoval
a mně psaní jakés daroval,
nikdo, jen já, nepoznal to hoše.
S papírem ten list byl zlatokrajným
ode Slávy Dcery v obálce
zelené a s pečetěním tajným.
Hosté těmi rozplesaní činy
odměnili toho zchytralce,
podavše mu koflík mēlničiny.

Izšel je ta sonet prvič v „Vesni“, in to šele l. 1838. Dotodaj pa je „Slavy dcera“ doživela že tri izdaje. Najprej l. 1821. kot mala knjiga; v nji je 86 sonetov, opevajočih srečo in nesrečo ljubezni pesnikove; naslov jim je bil „Basně“ (Pesni); toda šteje se ta zbirka za prvo izdanje Slavine hčere. Šele druga izdaja teh sonetov, a sedaj pomnoženih na trikrat po 50, ima naslov „Slavy dcera“; izšla je 1824. v Pešti; štejejo pa jo za drugo izdanje „Slávy dcery“. Tretje je iz l. 1832., pomnoženo na 615 sonetov. Ta izdanja tedaj našega soneta še nimajo! Učakal je Kollár sam sicer še dve izdaji svoje spesnitve, eno 1845., drugo 1852.; vsaka je za nekaj sonetov spet pomnožena, ona iz 1845. za sedem novih: in med temi je kot 118. speva II. že „U Mladona když...“ A tudi če je že v oni iz l. 1845., je to nam skoraj da že brez važnosti. Zakaj? Prešeren je svojo pesem izdal dné 25. februarja 1846. prvič (za god Čopov, ki je dne 24. febr.), ima jo pa že v cenzurnem rokopisu Poezij, — zložil jo je torej gotovo že 1845. Pa da bi mu ta istoletna izdaja Kollárja šele dala Lelja, dala ta simbol njegovi misli, ter tako šele idejo za oni dispozicijski verz, ki sloni na njem vsa arhitektonika pesni, to je težko verjeti, — če bi bil prav dobil magari takoj po natisu (že l. 1845.) dotično izdajo in ž njo oni sonet naš, kar pa tudi težko, da; zakaj tiste čase ni imelo Prešernovo zanimanje več tako ozkih zvez s Čehi, posrednika Čopa pa tudi ni bilo več v licealni biblioteki. Poleg tega je imel Prešeren za Lelja pa — bližji vir.

Ali Valvasorja? Za osobje slovanskega Olimpa je bil Prešernu gotovo prvi, če že ne edini vir isti priljubljeni kronist, ki mu je dal Valjhuna, sina Kajtimarovega, Droha, Avrelija, parskega „Tesla“ in misijonarja; odtam ima Prešeren prav gotovo — „lepo Bog'njo Živo, . . . bógnjo ljubézni, Slovénsko Vênero“ in nje službo (Valvazor VII. knjiga, 1. pogl. na str. 377, 379, 381. izd. II.), odtam tudi „bogove nad oblaki“ (str. 382.). Črte si je sicer res da dobil kje drugje; a li — v Kollárju, in posebej v izvorniku njegovem? Ne bi hotel tega trditi, dasi vem, da jih ima Kollár res vse polno, kakor da ima tudi Živo, ki ji pa vem Prešernov vir izven Kollárja. — A mar o Črtih ne? Edini Kollár? In vendar — smešno! — dvomim. Kaj bi ne! Saj smo tačas imeli že mi sami v svoji knjigi „Črta“, in to v knjigi, ki vemo, da jo je Prešeren sam poznal in cenil. (Pismo Čopu iz Celovcu 5. februarja 1832, Sonet izdajavcu Volkmerovih fabul.) Anton Janez Murko je izdal v letih 1832. in 1833. svoj slovar, prvo leto nemško-slovenski, drugo slovensko-nemški del. In tu imamo tedaj l. 1833. že na str. 751. pod „Zh“:

Zhèrt, m. eig. der Hasser d. i. der böse Gott, das böse Prinzip, der Gott der Finsternisse bei den heidnischen Slawen; heutzutage gem. der Teufel.

Tako ima Murko v tem delu na str. 654. pod „Shiv“ sicer tudi:

Shíva f, bei den heidnischen Slawen die Göttin des Lebens; heutzutage der Planet Venus.

„Slave“ in „Lelja“ Murko nima. Iz tega pač vidimo, da raziskovanja o Prešernu pri nas do danes skoraj da še pričeta niso. O Kollárju pa naj le še opozorim, kako se ga je čudno Prešeren branil in otresal, ko se je za Mickiewicza ogreval. Zdi se, da mu fantast Kollár res da ni imponiral: ni prijal pač njegovi individualnosti.

A pride že morda še čas, ko se nam tudi tu še razdani! Jaz izrečem danes le vprašanje, ker me sicer odgovor tu še ne peče prav do živega.

Neposredno vsaj iz češkega Kollárja, naravnost iz njega, kakor je zajemal naravnost iz Valvasorja, zdi se mi pa, da ni niti „Slave“ svoje prenesel Prešeren k nam! „Slava“ sicer prvič ni nobeno staro mitološko bitje, ampak moderna, sicer ne izvorno Kollárjeva, a pač po njem popularizirana izmišljina; personifikacija moderne panslaviistično-politične ideje; a drugič jo pa imamo že v pismih Čelakowskega Prešernu iz l. 1833., ko Kollárja še niti sam Čop ni poznal iz izvornika. Dne 17. febr. 1833 govori namreč Čop o obliki soneta ter pravi: „Dieser Form verdankt der ausgezeichnetste jetzt lebende Dichter Joh. Kollár zunächst seinen Ruhm“; a pod črto dalje: „und, wie es sich von selbst versteht, seinem poetischen Talent, welches wir indessen nur nach der englischen Uebersetzung einer Auswahl seiner Sonette in Bowring's ‚Czeskian Anthology‘ (böhmische Blumenlese) London 1832, beurtheilen können . . .“ (Ill. Blatt Nr. 7. 1833. v oceni Krajniške Zibel.).¹⁾ In če ga ni Čop, pa da bi ga bil dotedaj Prešeren, ko sta si

¹⁾ Prim. o Bowringu: Dr. M. Murko, Jan Kollár, Let. Mat. Slov. 1897, 175. — Bowringove „Češke antologije“ lic. biblioteka nima; bila je tedaj pač v privatni Čopovi. Kako je sicer bila mitologija slovanska ravno o Prešernovem času že razvita, to se pričamo lahko iz teh knjig: Versuch einer slavischen Mythologie in alphabetischer Ordnung, entworfen von Kayssarow. Göttingen 1804. Knjiga govori na str. 67. o Ladi, na 69—70. o Lelju („Lelia oder Lelio“), na 95. o Živi („Siwa“). Sign. lic. bibl.: II. B. 7846. — Mythologie der alten Teutschen und Slaven, von Anton Tkány, Znaim, 1827. Ta ima na str. 52: Črni bog in Črt (Czernobog, Czart, Czert); na 170: Lada; 171: Lel und Polel; 172: Lel, Lela oder Lelo. Sign. ic. bibl.: I. D. 23386. — Skythika, oder etymologische und kritische Bemerkungen über alte Bergreligion und späteren Fetischismus, mit besonderer Berücksichtigung der slavischen Völker und Götternamen, von Georg Liebusch, Oberpfarrer . . . Camenz, 1833. To je zamivo delce. Na strani XXIII. do XXVIII. pregled božanstev slovanskih, o katerih knjiga govori, in to po posameznih plemenih slovanstva. Na str. 137. Die Lado. Von ihr stammten Lel, oder Lelja, Lela, (le-ela), die Liebe, Did (Dido), die zweifelhafte Liebe und Polel (Polelja) die Ehe . . . 149. Zywie, 160. Žiwa, 166. pod črto: Schiwen und Schiwa, 248., 259. o isti; 259. Tschert, Tschart . . . Sign. lic. bibl.: I. D. 11830. — Die Wissenschaft des Sla-

bila vendar v takih zadevah, to vemo, ko — eden. Zdi se mi sploh še vedno — vprašanje, ali je Prešeren pred Krstom res tako globoko poznal izvorni tekst „Slavy dcery“, kakor se to danes mirnodušno trdi. Zapuščinski akt¹⁾ ima iz češkega slovstva le Dubrovskega Entwurf zu einem allgem. Etymologikon, Staro povest o Stogmyrowi ter Pjsné w narodnim českem duchu od Fr. Jarose Kamenického. Kollárja sploh ni. Sicer vemo iz pisma Prešernovega Vrazu o „Wechselseitigkeit“ Kollárjevi, da jo je poslal Vraz Prešernu (Let. M. Slov. 1877, 162). In vendar te tudi ni v seznamku zapuščinskega akta! To bi tedaj ne dokazovalo niti ne pobijalo ničesar. Znano mesto o praznih tablah pa je že v pismu z dné 22. avgusta 1836., s katerim pošilja Čelakowskemu že Krst. Kaj bi tedaj še dvomili? Toda, je li ta opomba tu neposredno in naravnost na podlagi izvornika ali le kakega drugega vira? Licealna knjižnica ima sicer drugo izdajo „Slavy dcery“ iz leta 1824. A dobila jo je šele 1844 s Kopitarjevo knjižnico, tedaj — po Krstu. To pa le mimogrede... Reči sem hotel, da je poet nagrobnice v spomin Matiju Čopu poznal Valvasorja skoraj izmlada že, imel ga za svojega prvega in glavnega kronista že dokaj let celó pred Krstom, kaj tedaj ne pred svojo elegijo s tistim Leljem; in iz tega vira da je takorekoč že doma spoznal najpoprej in v prvi vrsti tudi stare slovanske „malike in njih službo“. Toda Lelja, tega pa tudi v Valvasorju vsaj jaz nisem mogel zaslediti! Poznal je naš poet pa gotovo da Lelja — iz Vraza.

Izdal je bil ta pesnik do Prešernove elegije v spomin Čopu (1846, ali recimo 1845!)

wischen Mytus im weitesten, den altpreussich-lithauischen Mytus mitumfassenden Sinne. Von Dr. Ignaz Joh. Hanusch, Lemberg, Stanislawów und Tarnow 1842. Knjiga ima tudi Lelja in Polelja, Lado in Živo (Shiwa). Sign. lic. bibl. II. L. 7304. Omenim naj tu, da gre signatura Čopove roke, do njega smrti od 827 do 10.000; potem sledi Kastelic do 26.036; „Kerit“ 1836. ima: II. C. 10.112, naravno, ker je izšel šele po Čopovi smrti.

Pis.

¹⁾ Avg Žigon, Zapuščinski akt Prešernov. 1904. Ponatisek iz Izv. Kranjske gimnazije ima L. Schwentner.

troje pesniških del: „Djulabije“¹⁾, „Glase“²⁾ ter „Gusle i tamburo“³⁾.

Prešeren je vsa ta dela Vrazova poznal pred svojo elegijo, prvi dve, „Djulábije“ in „Glase“, celo več let poprej.

Najpoprej „Glasi“. Ti imajo na str. 139. do 152. poseben dodatek: Predplatnici i predbrojnici. In med onimi „u Krajnskoj“ stoji na str. 150. kot sedemnajsti: „Prešern Franjo, Dr. pravah, spisatelj u Ljublj.“ Lahko tedaj sklepamo, da je Glase dobil Prešeren takoj po dovršenem tisku kot prejplačnik, tedaj že jeseni 1841.

O „Djulabijah“ je Prešernu Vraz koj po natisku sam naznanil, da so izšle, a to v pismu z dne 7. septembra 1840. iz Podčetrтка; piše mu, da je zdaj pri stricu, da na deželi išče zdravja, „nachdem ich ein kleines poetisches Werkchen „Djula b i e“ glücklich ans Tageslicht befördert...“ (Let. Mat. Slov. 1875. 169). — Iz tega poznamo pa le, da je Prešeren takoj izvedel za to delo: že 7. sept. 1840. A več nam o Djulabijah pove morda ono mesto v pismu Vrazovem posestrimi Dragojili Standarski iz Ljubljane v Zagreb: „... Stojim kod prijatelja Kastelca u bašči, u kiosku, gdje do pó dana pišem. O pó dana obědujem. Poslě pó dana čitam i pišem do 5 satih. O pet satih dolazi moj drug Dr. Pre-

1) 1840: „Djulabije“, ljubezne ponude za Ljubicu. U Zagrebu.

Predgovor Izjasnenj nosi podpis:

U Zagrebu na dan sv. Petra i Pavla 1840.
St. V.

2) 1841: „Glasi iz dubrave Žerovinske“. Povjestice. U Zagrebu.

„Posveta“ nosi podpis:

„U Ljubljani na Gjurgjev dan t. g.“, a „izjasnenje“: „U Zagrebu na dan velike gospojine t. g.“

3) 1845: „Gusle i tambura.“ Različite pēsni. Zlatni Prag.

Posvetitev Jaklinu nosi dat (na str. XI.):

„Zagreb na prvi dan godine 1845.“

„Predgovor“ bravcu pa (na str. XVI):

„Zagreb d. 15 prosinca g. 1844.“

„Oproštaj sa štiocem“ pa (na str. 164):

„Zagreb na Božić g. 1844.“

šern, s kojim polazimo šetnje. On čita Ilirski. Ja njemu tumačim, šta nerazumi...“ (Děla V. 224). To je z dne 1. maja 1841. Tiste dni je Vraz v Ljubljani že pripravljaj Glase za natisek. „Posveta“ (str. V.—X.) nosi podpis: „U Ljubljani na Gjurgjev dan t. g.“ Čudno, če bi ne bila o tem govorila kaj s Prešernom na tistih svojih izprehodih, ko sta se vendar bavila z literarnimi deli ilirskimi. Dà, jaz sodim celó, da imamo gotovo prav v tem osebnem občevanju Vrazovem takrat v Ljubljani s Prešernom in Kastelcem vzrok, da sta v Glasih obadva med prejplachniki, in — to samo v Glasih. Da jih je pa pridobil za te svoje pesmi, jima je gotovo pokazal Vraz že izešle Djulabije ter seznanil Prešerna vsaj tedaj ž njimi, če ne prej. „On čita Ilirski. Ja mu tumačim, šta nerazumi...“ A če že ne velja o Djulabijah, izešlih poprejšnje leto, pa nam kaže to vsaj ozko duševno dotiko Vrazovo s Prešernom o tistih dneh; toda naglašam, da bi bilo res čudno, če bi ne bil vsaj tedaj, če ne prej, dal „svojemu drugu“ Vraz svojega „delca“, ki mu ga je bil lansko leto tako hitel naznaniti.¹⁾ Eno pa vemo prav gotovo: o smrti

¹⁾ Pa ne le to! Bilo je v duhu časa, da so čutili ko neko dolžnost svojo takratni „slavisti“, da so širili slovanske knjige med seboj in med ljudstvom. In o Vrazu, temu apostolu ilirizma in vzajemnosti na našem jugu, vemo, kako je hodil sam po slovenski domovini, v nahrbtniku slovanske knjige — na prodaj! In s Prešernom samim sta si jako marljivo zamenjevala lastna dela; prim. pisma njuna. Vraz Wechselseitigkeit in Narodne pesni, Prešeren Krst in Zhbelize! To je bilo docela v takrat modernem duhu Kollárjevem, po njega „Vzajemnosti“, kjer priporoča kot drugo sredstvo za razširjanje vzajemnosti to-le: „Tausch der Bücher zwischen den Schriftstellern verschiedener Stämme. Die Herausgeber von Zeitungen, Zeitschriften u. s. w. mögen einander ihre Erzeugnisse wechselseitig zuschicken und eintauschen. So brauchen sie kein Geld auszugeben, es wird ihnen scheinen, als wenn sie die Bücher umsonst bekämen. Schreiber dieses thut dieses schon lange her mit Hrn. Macieowski und Rosciszewski, von denen er polnische, mit Hrn. Wuk und Pawlowič, von denen er serbische, mit Hrn. Köppen und Pogodin, von denen er russische Bücher für böhmisch-slavische bekommt.“ (Wechselseitigkeit 1837. § 19. 2.) — In tak vzgled je bil Vrazu, in sploh Ilircem, svet! Zato pač ni gori dvojbe!

Pis.

je imel naš poet vsa tri dela še gori v Kranju s seboj.

Zapuščinski akt našteva na str. 34. poleg Vrazovih narodnih pesmi slovenskih (št. 99.) tudi še vse tri naše zbirke:

Št. 101: Diulabie od Stanke Uraza, Agram 1840.

Št. 104: Gusle i Tambura, različite pjesni od Stanka Uraza, Prag 1845.

Št. 105: Glasi iz Dubrave Žerovinske od Stanka Uraza, Agram 1841.

„Djulábije“ so imele l. 1840. le dva dela, a še teh vsaki le po 106 dvokitičnih djulábij; današnja njih obsežnost je izšla šele po Vrazovi smrti. Nam je torej tu vpoštovati le izdajo iz 1840; takrat še niso Djulabije bile daleč ne tako strašno „hrvaške“, kakor so danes v drugi pomnoženi in predelani izdaji, ampak še dokaj „ilirske“, skoraj docela štajersko-slovenske; bile so tedaj Prešernu mnogo manj tuje kot bi bile današnje; bral jih je naš poet brzkone, ker je njih vsebina nežna in pesniška, poleg tega pa še ljubavna, pač več ko enkrat.

Vsa tri dela Vrazova pa imajo — Lelja.

„Djulábije“ imajo na str. 20. dela I. kot 7. pesmico:

Majka pravi: Sinko!

Štuj Boga i moli!

A da Leljo Bog je,

Naučih u školi,

Nedivi se dakle,

Brate sârca moga

Što ja cënim, štujem

Lelja kano Boga.

In na str. 21. v koncu 8. djulábije:

... momče mlado

Naučiše pëvat:

„Lado, Leljo, Lado!“

In na str. 70. (djul. 106):

Sladka je tva čaša,

Leljo, kralju kralja’!

„Djulábij“ II. del v tej izdaji nima za nas nobenega mesta; pač pa „Izjasnjenja“ na str. 131., v opazki h prvi kitici „Razloga“ (str. 3.):

Božić strëlonosni ...

Leljo, Božić ljubavi (gàrčki Ἔρως, lat. Amor) slikuje se u prilici lëpa, vesela mladića s tulcem strëlami napunjenim na plecima i s lûkom u ruci. Ime

Leljo je več u nas iz pameti izbrisano; i samo kao odglasak (refrain) se jošte nalazi u gděkojoj narodnoj ženskoj pěsni (Gled. Vukove Srbske narodne pěsni, dio I.): Br. 1. Oj! i dva svata i dva uprosnika — le Leljo le! itd. — Br. 51. Kralju, světli kralju! Kralju, svetli kralju — Leljo! itd. — Br. 164. Nevehu nevehne le — za goricom — lele Leljo le! itd. — — —

In na str. 133. istotam v opazki k verzu: Uzoritu bireć Lada u (v Razlogu str. 9.):

I Lada (slav. Božica ljubavi i zarukah) već je kao i sin njezin Leljo kod nas sasvim zaboravljena: tek u ženskih pěsmah služi rěč Lada kao odglasak. Gledaj Vukove srbske nar. pěsme knj. I.:

Br. 99. Gjuragj kosi po bårdju — Lado le mile!
Br. 114. Sunce mi se krajem vije — Lado le mile!
Br. 120. Gledah momu od malhena — Lado! Lado!

In poleg tega navaja še Vraz tu, da „znači kod Dubrovčanah Lada lěpu i plemenitu gospoju“, kar potrjuje z vzgledom iz Jegjupce Čubranovičeve. In „Hårvati (Bezjaci) oko Kupe“, da pojó še dandanes „od Duhovah do sv. Ivana“ obredno pesem, ki je v nji „Lada“. In iz narodnih pesmi poljskih Waclawa z Oleska ima v dokaz obćeslovanstva tega imena refren: „Oj Did i Lado!“

Pač dokaza dovolj Vrazu in Prešernu, da sta Leljo in Lada pristno slovanska. Sodil bi človek, da bo Vraz šel za Kollárjem tudi glede Mileka (namestu Lelja), ko je vendar vse Djulábije spesnil pod vplivom „Slávy dcery“. In ne! Iz domače narodne poezije si dobi ime. In tudi Lade noče odtam kar na vero Kollárjevo, ampak si sam išče zanjo v narodni pesmi domovinske pravice, dasi ima Kollár to „svetnico“ malodane v vsakem sonetu. Z Leljem pa, znabiti, da je narobe Vraz že vplival na Kollárja od 1836. sem, ko je začel svoje dvokitične objavljati v „Danici“; kdo ve, če ni oni edini Lel v Kollárju iz l. 1838. že istega vpliva sin kakor oni edini Lel v Prešernu? Lade pa nima ta nikjer, on pozna le svojo „lepo bog'njo Živo“.

„Glasi“ iz l. 1841. imajo le eno pesem, ki v nji nastopa Lelj: „Gårlice“ (poleg nar. slov. pričice). Na str. 28. stoji:

Ma jih děte prevari,
čudno děte, Lelja . . .

A v „Izjasnjenju“ na str. 137:

Lada, Božica ljubavi (Gledaj Djulabije str. 133.).
Lelja, Božić ljubavi („ „ „ 131.).

In „Gusle“ l. 1845. na str. 20:

Lelj nasaše světlu izpred nama glavnju,
Al Polelj za drugog sad jo upaljiva . . .

H temu pa opazka na str. 98:

Polelj Poznato je već, da se zvao u predkršćanskoj dobi u naših dědovah Lelj, Leljo ili Lelja Bog ljubavi (u Grskah Έρωξ). Isto tako zvao se u njih Polelj Bog braka (u Gårkah ύμέναιος) . . .

In na str. 139. imamo še enkrat:

. . . čuvaó te Leljo!

Opazko o Ladi ima Vraz tudi tu na str. 99. pod 12. A nas ne zanima, ker Lelja ne imenuje.

Kaj sledi iz tega za nas?

a) Da je po Vrazu „Lelj, Leljo ili Lelja“ — sin slovanske boginje ljubezni, Lade; da je kar grški Eros ter latinski Amor, — upodabljan kot vesel, lep, krepak mladenič z lokom, — posebek pojma o ljubezni.

b) Da je dobil Prešeren besedo pri Vrazu v naslednih oblikah:

Imenovalnik: 1840: Leljo (str. 20., 21., 131. dvakrat, 133.); beseda se zdi po skladnji ženska na -a, po pomenu možka, kakor sluga. Vraz rabi pesniško zvalnik (na -o, kakor: ženo, dušo, slugo) za imenovalnik, kakor narodna pesem: Vino pije Kraljeviću Marko . . .); 1841: Leljo (str. 137.), Lelja; zaradi rime k „želja“ (str. 28.); 1845: Lelj, m. (str. 20.); Lelj, Leljo, Lelja (stran 98.), Leljo (str. 139.).

Rodilnika in dajalnika Vraz nima.

Tožilnik: 1840: Lelja štujem (str. 20.; tedaj že tu tudi možka sklanja).

Zvalnik: 1840: Leljo (str. 21., 70., 131. trikrat v nar. refrenu).

Mestnika in družilnika spet nima.

O Čopu pa hoče Prešeren reči, če misli njegov Lelj „slovanskega boga“ ljubezni, potemtakem: Čop, bil si ko Lelj, — živa in sama prijaznost, dobrosrčnost in ljubeznivost, živa dobrohotnost, samo bratoljubje, utelešena ljubeznen. In prilega se tudi ta misel ideji celote. Ali bodi tedaj Lelj-Čop — slovanski Amor-Lelj?

3. Če se pa pesni prilega po svoje oboje, ali se morda katero — bolje? In katero je pa mislil Prešeren? Ali oboje?

Ali je morda „istotako kakor Palinur tudi Lelj zajet iz staroklasičnega slovstva“? (Dr. O.) Dalo bi to verzu neko umetniško posebnost, — sorazmerno ravnotežje na obeh koncih. Zato ta misel človeka skoraj mika in vabi... Ali je pa obveljavna dovolj, da v zadržki staroklasično ime na prvem mestu? Ali je „slovanski bog“ močnejši?

Odgovori naj tudi tu Prešeren sam.

a) Ohranila se nam je pesen v sedem izvodih iz dni še, ko je pesnik sam živel. Našega verza preporni del, prva njega polovica — (druga si je povsod enaka) — ima nasledne oblike:

„Lel“:

α) Lel bíl [moj] náš kermár, ...

(Prvotni načrt pesni v lit. rokopisni zap.; licealna bibl. in L. P. v Lj. Zv. 1896, 772.)

„Lélj“: *

β) Lélj bíl náš kermár, ...

(Cenzurni rokopis „Poezij“ v Rudolf. v Ljublj. — „Po gerški alí latínski méri.“)

γ) Lélj bíl náš kermár, ...

z opazko pod črto: Lelj, bog ljubézni, slovánski Amor.
(Novice, list 8, 25. II. 1846. — „Po gerški alí latínski méri.“)

„Lél“: *

δ) Lél bíl náš je kermár, ...

(s podčrtno opazko o Lelju: Der slovenische Amor.
(III, Bl. Nr. 17, 28. II. 1846. — Po naglašujoči meri.)

ε) Lél bíl náš je kermár, ...

(Cenz. rokop „Poezij“ št. II., Blaznikov, v Ljublj. 1) — „Méra po zgôlih vdárjih.“)

1) Ta rokopis (CR II.) je drugi, oni v Rudolfinu prvi cenzurni rokopis „Poezij“ (CR I.) — Tako sta nam ohranjena oba cenzurna eksemplarja; Blaznikov je tisti, ki so po njem tiskane — Poezije ter je ostal v tiskarni; Rudolfinski pa je oni, ki je ostal v cenzurnem arhivu. Blaznikov nosi naslov: Poezije Dóktorja Fr. Prešerna. — Poleg tega ima pa še nasledne opazke na prvi, naslovni strani: V desnem voglu zgoraj: In die Zensur zu leiten. (... Sledi nečitljiva beseda) 10. junija 1846. Podpis nečitljiv. Pod naslovom

ζ) Lél bíl náš je kermár, ...

(Poez. 1847. 95. — „Méra po zgôlih vdárjih.“)

η) Lel bíl náš kermár, ...

(Kr. Čbel. V. 1848, 88. — „Po gerški alí latínski méri.“)

Prvi dve obliki pod α) in β) in ono pod ε) imamo tedaj v lastnoročnih rokopisih, druge štiri variante so v natiskih.

Viri nam torej pokažejo, da je imel Prešeren v pesni prvotnem načrtu obliko: Lel, in to kljubu popravku v ostalem besedilu tistega verza. Po obliki se strinja tu Prešernov Lel z onim Kollárjevim. A ni li to le slučajno? Ni li oblika že taka iz prvega, samotvorno in samorašče Prešernovega kova?

Rokopis Rudolfinski Poezij, in Novice, 1846. ki so objavile prvi natis, imajo pa že — Lelj. Ali nimamo tu v obliki Lelj že Vrazovega vpliva? A mar že njegove oblike iz leta 1845.? Morda. Silila je sicer Vrazova oblika že sama, da si jo Prešeren prikroji; niti po obliki ni pač v slovenščini mogel rabiti Vrazovega vokativa za nominativ, niti po misli ne v svoji pesni njegovega ženskega spola — naš Prešeren, ki je potreboval Lelja za ime možu Čopu. In ustvaril

nadalje: Nro 17087/3405 Omissis deletis imprimatur. Laibach, am 13. Juli 1846. Ladinig. (m. p.) — Nadalje z drugo roko: 6223—1846. (pod poprejšnjo). Nazadnje v desnem voglu spodaj z roko Pavškovo: Gesehen und sind seiner Zeit 3 Pflichtexemplare her zu verabfolgen. Vom k. k. Bücher-Rev.-Amte, Laibach 22. Juli 1846. Pauschek (m. p.) — Ob levem robu stoji v visočini naslova še tiskarničarjeva, s svinčnikom pisana opazka: 1260 Ex. 14 Bog. 8°. — Listov šteje 1—175. Loči se v marsičem od Rudolfinskega manuskripta, ki nosi na prvi strani poleg enakega naslova le spodaj v desnem voglu Pavškove roke uradno notico: Ad Nrum. 291. 1846. — Ta CR I. ima 1—199 listov ter še prišit tiskani „Kerft“ iz 1836., a pomnožen. Ima en slov. epigram več ter ves „Naméček némških in ponémčenih poezij“, a našo elegijo v „grški meri“, ki jo ima Blaznikov pa „po zgôlih vdárjih“ kakor „Poezije“. — One tri odtiske, ki jih zahteva Pavšek, je tiskarnar Blaznik res odposlal in vštel Prešernu v znanem obsmrtnem računu, na strani 43. Zap. akta: 3 Ex. Bücherrevisionsamt. Na Blaznikovem rokopisu podpisani Ladinig je tudi dobil enega, kakor razvidimo iz iste listine: 1 Ex. Hr. Gub Rath Ladinig. —
Pis.

si je pač sam najprej obliko *Lel* iz prvih Vrazovih del a pod vplivom oblike Vrazove iz l. 1845. dodal kesneje oni „j“, ki ga imajo Novice in rokopis CR I. Poezij. Daleč sicer že tako ni bilo do možke oblike Prešernove na podlagi Vraza samega, in sicer na podlagi Djulábij, kjer stoji že možko lice, dasi v tožilniku: „... ja čenim, štujem Lelja kano Boga.“

Noviško varianto pa ima spet Čb. V. 1848, ono „po gèrški al latinski meri“. In glej, v Novicah je imela taista obliko „Le lj“, tu pa ti stoji — *Le l*: t u torej, glej, popravek! Prešeren je tedaj ono obliko v „grški“ varianti Novic in rokopisa Poezij tu v tretjem viru iste variante zavrgel, ter tudi tu vsprejel ono obliko prvotnega načrta, Ilirskega lista in Poezij. Odločil se je potemtakem pesnik

ŽIVALI IZ PREDZGODOVINSKE DOBE NAŠE ZEMLJE.

Odslej pa ima Prešeren spet, in sicer odslej dosledno in stalno le obliko *Le l*, in to že v tri dni kesnejšem natisku „III. lista“. Zakaj to? Varianta pesni je tu vsa drugačna, „po zgôlih vdarjih“, kakor pravijo Poezije 1847, ki jo tudi imajo, dasi njih rokopis CR I. — čudno! — ono noviško „po gèrški méri“. Tudi tu tedaj neka prememba med rokopisom in natiskom Poezij, nele v „Namečku“!

stalno za obliko *Le l* brez „j“. Ali da se je povrnil k tej prvi svoji misli — sam iz sebe? Ali mar da je tu Kollárjeve oblike vpliv? Prej prvo ko to. Za nas pa je ta stalnost pesnikova važna? Zakaj?

Rimljana Lelija latinska oblika je namreč „Laelius“. Ali je mogoče, da po Prešernovem dobi to ime v slovenščini lice „Lelj“, oziroma „Le l“? Vzamem naj tu odgovoru

za podlago enotnost in doslednost Prešernovega jezika v izdaji iz l. 1847. Poet ima tu več latinskih imen na -us in -ius. In kako jih sloveni? Po stalnem, strogo doslednem pravilu slovniškem; opuščal je končnico „-us“ ter jih sklanjal kot slovenska imena. Dokazi: ko s a t a n z vita (Poez. str. 31.), kristjan (50, 132, 154), svet'ga Auguština (88), Palinúr (95), per Homeri (108), Parnasa pota (108), za Pegaza (110), pravljica po Esop'... (110), vprega Pegaza v galéjo (111), Metulum se Avgustu brani (123), Homerov naših pesen (123), Dioskuri; Eol zaklene duri... (129), 'z Parnasa so očetne dežéle... (138). Orfejovih strun glasove... (139), da bi nebesa... Orfeja poslale (139), Valjhun, sin Kajtimara (171); z Avreljam Droh (171), Valjhun, od latinskih pisarjev Valhunos in Valdungus imenván; Kajtimar (Chetimrus); Droh (Drohus): prim: opómbe h Krstu. — Izjemo sem našel eno, kjer pusti Prešeren v imenovalniku končnico „-us“: Novi Pegasus (str. 110.), ker ne štejem tožilnika: svet Anton Jezusa varje (str. 153.), ko je ta oblika udomačena že v narodu. — Imena na -ius sem našel tri štiri: Horaci dulce et utile veléva (str. 101.); mraz Ovídja v Pontu tare (108); z Avreljam (171); Avreli (Aurelius), v opombah h Krstu; oblika Dobrovius (113) v epigramu Daničarjem (Dobrovius modrost praša Kopítarjovo) pa ni, da bi jo tu štel; pesnik je nalašč pustil učeni „us“ na koncu polatinjenega češkega imena, da označi ono imenitnost latinski pišočega učenjaka. Izjema je Anton iz Antonius, a temu je vzrok narodna govorica; zato ta slučaj ne dokazuje nič.

Potemtakem bi se po Prešernovem glasil Rimljan „Laelius“ v slovenskem „Leli“, kakor Horaci iz Horatius, Avreli iz Avrelius! A v elegiji stoji Lel in Lelj, in nazadnje se oblika utrdi stalno v „Lel“ brez „j“ na koncu, da pač ne more misliti kdo, da je ta „j“ radi metrične stiske jotirani „i“ iz besede „Leli“!

b) Prvi dve objavi te elegije v „Novicah“ in v „Ill. Blatt“ imata obe podčrtno opazko o Lelju; prva pravi, da je „Lelj, bog lju-

bézni, slovanski Amor“, a druga, da je „Lel“ „der slovenische Amor“.

Ni li tu poet sam določil docela jasno pomena Lelju, in s tem svoje misli? Zdaj pač vemo, kako ga je treba tudi nam umeti. Zdaj ni dvojbe več, da je umevanje vse Stritarjeve in vse kesnejše dôbe bilo pravilno, ker docela Prešernovo. Že iz dôbe Novic in Prešernove dôbe same ter Vrazove so podedovane tradicije bile to, da je Prešernov Lel bog ljubezni, slovanski Amor.

Toda, so li opazke v „Novicah“ in v „Ill. Bl.“ res lastnoročno Prešernove — ali le urednikove? Zakaj niso opazke v obeh objavah enake, če so poetove? Zakaj stoji tu „slovanski Amor“, a tam — „der slovenische Amor“? Zakaj v „Novicah“ tudi opazka o Palinurju, da je „Enêjov kermár, ki je v mórji vtonil“, a v „Ill. Bl.“ o njem — nič! Rokopisov tem prvim tiskom nimamo, da bi se prepričali iz njih o lastnoročnosti pisave tudi pod črto. In v ohranjenih treh rokopisih — pa teh opazk sploh ni, kakor tudi ne pod kesnejšima, zadnjima dvema natisoma v Poezijah in Čb. V.! Ali je pa kaj dokaza v teh nesoglasjih?

Ne. Kaj, da ni namreč Prešeren v „Illyr. Bl.“ (28. II.) popravil opombe, ki so jo tri dni poprej prinesle „Novice“ (25. II.), če mu ni bila ta po misli ter s pesnijo v protislovju? On je pač to moral vedeti. In saj je v „Illyr. Bl.“ izšla elegija v drugačni varianti nego v „Novicah“, zložena po drugem metriškem principu, po naglašujočem ali „po zgôlih vdarjih“, in ne ko tam — „po gèrški in latinski méri“. To drugačno lice pač priča o drugem rokopisu pesni. In vendar nobenega popravka „Novicam“! Ne. Isti komentar o Lelju dobimo v drugem tisku celó zopet: „Der slovenische Amor“. V obeh objavah zaporedoma. Pa da naj bi si mislili, da jih ni bilo ne tu ne tam že v poetovem rokopisu? Ali pa da je morda to notico le povzel urednik po „Novicah“? Tam se glasi: „slovanski Amor“, tu: „der slovenische Amor“? In zakaj ni povzel iz „Novic“, če prvo, tudi druge opazke o Palinurju, Enê-

jevem krmárju, „ki je v mórji vtonil“? Stvar se mi dozdeva taka, da čitateljem „Ill. Blatt-a“, „nemško govorit' umetnim“, kot širše izšolanemu občinstvu nego je ono „Kmetijskih Novic“, ni opazke o Palinurju spoznal Prešeren za potrebno, toda pač ono o Lelju. O Palinurju, češ, ve pač historijo izmed njih sledni, izmed bravcev Novic pa — pa — kdo? Lelj pa bo tudi onim neznan. Zato treba tu tudi njim pojasnila, in sicer, da je to „der slovenische Amor“. Ne urednikove, ampak Prešernove se mi zdé te misli! A zakaj ni opazke potem nikoli drugje, ne prej ne slej, ne v rokopisih ne v natiskih? V prvotnem načrtu tega Prešernu ni bilo treba, v Poezijah jih pa pod črto sploh ni, le Krst jih ima, a na koncu; Čbel. V. jih sicer ima, a le dve, in izmed teh je ena ona Prešernova o metričnem pravilu; sicer nobene. Saj je Čbel. bila principiëlno namenjena le — izobražencu.

Zdi se mi pa, da leži v opazkah „Novic“ še več. Ali nam ne govore naglasi, ki jih nosijo besede pod črto, — o Prešernovi roki? Bila je poetova navada taka, da je vsaki besedi zapisal vestno in skrbno tudi njen naglas ter pazil tudi v natisku nanj. (Prim. o tem njegovo lastno pismo Vrazu iz Kranja, 5. februarja 1847, kjer govori o naglasih v Poezijah). A to ne le v pesnih samih tako, ampak tudi v podčrtnih in drugih opazkah, kar dokazujejo vsi rokopisi, tako cenzurni Poezij in oni Krsta iz l. 1836. v Rudolfinu, tako rokopis v lit. zapuščini, tako tiskane opombe h Krstu. In tako stojé tudi v opombah pod našo pesnijo. Te pa so naslednje štiri:

(K naslovu :)

1) Matija Čóp, varh c. k. Ljubljanske knjižnice, je bil rojen v Žerovnici 26. Prosenca 1796; umerl (vtonil v Savi blizo Tomačeviga) 6. Maliserpana 1835

(K opazki o „méri“):

2) Glásniki z udarji, ali od dvéh soglásnikov v rávno tísti, ali od êniga v rávno tísti, od drúziga v prihódnji besédi naslédvani so dólgo, vsi drúgi kr átk o mérjeni. Glásnik pred glásnikam se vsêlej pogoltne. — Pričujóča elegíja se bo v prihodnjim Ilirskim listu tudi v tevtónski méri natísnila Beríte, sodíte, zvolíte! —

(K besedi „Lélj“):

3) Lelj, bog ljubézni, slovánski Amor.

(K besedi „Palinúr“):

4) Palinúr, Enêjev kermár, ki je v morji vtonil.

Kdo bi tu dvomil, da ni ona pod 2) po vsebini pristno Prešernova? Tu ni, da bi sploh izgubljal še kako besedo. Saj jo imamo prav tako v dveh rokopisih Prešernovih, onih pod α) in β). — In kakor ta, imajo vse druge skrbno akcentuacijo, le — prva ne; utegnila bi ta res biti urednikova, oziroma Malavašičeva, a — edina ta. Urednik „Novic“ namreč, to vemo, ni imel take malenkostne navadice. In navsezadnje sodim, da bi smel človek pač še najpoprej vprašati, če je urednik „Novic“ sploh vedel, kdo in kaj je — Lelj. Morda je bil tiste dni pri nas res edini Prešeren več tistih opazk o Lelju, opazk, ki skoraj da spominjajo onih Vrazovih o istem imenu; pa jih je, kakor Vraz vedno, dodal še Prešeren enkrat, dvakrat Lelju. Imel je sicer pa poet naš to navado že iz Čbelic sem. V Ill. bukvicah (prej ne) jih ima Prešeren že pod pesnijo „She miru“ in pod sonetom „Zherkarska pravda.“ VIV. bukvicah istotako pod Glosó, pod sonetom „O Verba“, pod onim o sreče klofuti (Plut, Bog bogastva“), pod gazelami 1. in 5., tu k imenu „Mahaon.“ Drugih poetov pesni v Čb. nimajo nobenih opazk te vrste. To se vidi, da jih ni dodajal urednik pesnim, ampak jih dopošiljal pesnik sam. In to navado svojo je ohranil v Krstu l. 1836, a še bolj jo pa kesneje razvil v Novicah, namenjenih — kmetu. Tako ob pesni v spomin Vodniku, v Nov., 15. januar 1845. Tam stoje tri. Prva pove smrtni dan Vodnikov; druga je sledeča: Prizhujozha pésni méra se je svolíla, sató, ki je bila rajnkimu gosp. Vodniku nar bolj vshezh. — Tretja razjasnjuje ime „Fenis.“ Ni podpisa pod njimi, a gotovo so Prešernove. Kdo je pa sicer vedel oni vzrok, zakaj je poet izvolil tu mero poskočnic v svoji resni pesmi? Le poet sam! In povsod naglasi ko v pesni tekstu! In tako tudi ob naši elegiji 1846.

To so bolj vnanji razlogi. So pa še — notranji.

a) V epilogu pesni same ima prvi distih docela enotno z razlago o Lelju = slovanskem Amorju one besede, ki povzamejo glavno misel prologa, tičočo se Lelja-Čopa:

Niso suhé nam prijátlam očí, ki se spóm-
nimo tēbe,
Ino predrágh z tebój tvôje ljubézni
daróv.

Ali ni to nekak komentar oni v Lelja za-grnjeni misli Prešernovi? Tu poet sam še posebej naglašá Čopovo ljubezen do njih, naglašá „predrage darove“, ki jim jih je „delil“ Čop iz ljubezni svoje, nekak drugi Lelj. Kakor tu z jasno besedo, naglasi pesnik gori zakrito z Leljem v prvi vrsti tisto lastnost Čopovega značaja, s katero je „bogu ljubezni“ v sorodu, kot glavno posebnost njegove duše, češ: bil si poosebljena, utelešena ljubezen.

b) Recimo pa, da bi mislil Prešernov Lel Rimljana Lelija; pomenilo bi to, da je Čop nekak drugi „Laelius“. Naglasilo pa bi to o njem le bolj vnanja, izven Čopa stoječa, objektivna dejstva: da je bil Prešernu osebni prijatelj, kot poetu mu cenzor-učitelj, literarnemu krogu „Čbeličarjev“ pa vodnik; v drugi vrsti in neposredno bi pa šele dopovedovalo o njegovem značaju, da je bil „mitis sapientia“, bil dobrodušen učenjak. Lelj, slovanski Amor, pa naglasi o Čopu le neko notranjo, subjektivno, duševno posebnost njegovo, krepko poudari le neko kakovost v Čopu, le neko lastnost njegovega značaja: le „srce“ njegovo, in pravzaprav nič drugega; ne da je bil komu oseben prijatelj, ne da je bil literat ali literarni voditelj kakega kluba, kar vse naglašá „Lelij“; Lelj se omeji na samo osebo Čopovo, ne pokaže preko njega na ven, ampak globoko notri vanj! Naravnost v njegovo osebnost pokaže, brez ozira ven na druge. Da je bil literarni voditelj, to pove poet posebej šele v nadaljnjem, a ne z Leljem; dopovedek: „bil je naš krmar“ šele nosi to misel o Čopu, ki bi jo kot metafora-primerá zaobsegal že Lelj, če bi bil „Laelius“; ponovil bi poet s tem dopovedkom še posebej nekaj, kar bi tedaj ležalo že v njegovem „Lelju“, če

je ta Rimljan Lelij. A če je Lelj-Amor, tedaj dopove Prešeren s tistimi besedami o krmarju res nekaj — novega, nekaj več še o Čopu, česar še ni v „Lelju“.

In tako tedaj hoče z Leljem, slovanskim svojim Amorjem, reči o Čopu: Bilo ga je samo srce! To pa je prav po Prešernovem duhu in po njega mišljenju! Srce je on iz dna duše cenil v življenju, in zato ga v človeku iskal v prvi vrsti, in slavil ga, če ga je našel, on, — pesnik srca, srca in vsega, kar se človeku v srcu oglašá, pesnik celó — „vere ljubezni“, srcá vere, toda satirik slovite „modrosti“ in „pameti“ človeške (Slovo od mladosti, Glosa, Izg. vera, Valjhun)! In tako je slavil v Spominu Andreja Smoleta „bistri um“, a še bolj „srce“, češ, „bóljga sercá ni iméla Ljubljána . . .“ In tako to v Juliji do „izgubljene vere“, in tako v Bogomili, in tako — v pesni o „mladi deklici, neporočeni materi“. In tako, glej, tudi tu o Čopu. Že v nemški obsmrtnici 1835. je izrekel misel o Čopovi smrti s preifrazo ki je tu značilna: „Daß aufgehört des Freundes Herz zu schlagen.“ (Gedichte, str. 11. v. 9.) In na „najvišjem vrhu“ vse svoje slovenske elegije pa zagrmí o njem, da je Krez duhá, velikan učenosti, ter naglasi s tem njegovo glavno intelektualno potezo. Tu na prvem mestu, tu pa slavi o Čopu njegovega značaja glavno posebnost, njegovo „srce“, ki so je poznali in izkušali vsi prijatelji, posebno pa on, poet sam, tisto ljubezni polno in krotko srce; to izrazi tu o Čopu, to hoče tu ovekovečiti — kot najdragocenejšo lastnost pokojnikovo. A tega ni niti hotel niti mogel z Lelijem, ampak — z Leljem.

* * *

Naj tedaj posnamem iz tega:

Po odstavku 1. Poznal je gotovo Prešeren Rimljana Lelija. V tem ni razlagi, da je Lelj-Lelij, nič ovire. In ni je na prvi videz tudi v pomenu radi kakega morebitnega nesoglasja z idejo celote; na prvi pogled se Lelij zmislú prilega, naglašujé „ono iskreno vez, ono idealno prijateljstvo med Čopom

in Prešernom, a tudi med Čopom in Čbeličarji.“

Po odstavku 2. Poznal je Prešeren pa gotovo tudi ime Lelj kot slovansko ime za Amorja. Težko da iz Kollárja, gotovo ne iz Valvasorja, a vidi se, da — iz Vraza. V tem tedaj razlagi, da je Lelj-Amor, ni nobene ovire. In na prvi videz se misel o Lelju-Amorju enotno zlaga z idejo celote. Zdi se na prvi pogled, da izraža Lelj-Lelij približno isto o Čopu-Lelju, kakor Lelj-Amor, naglašujé le „ono iskreno vez, ono idealno prijateljstvo med Čopom in Prešernom, a tudi med Copom in Čbeličarji.“

Po odstavku 3. A če se na prvi videz prilega pesni oboje, pokaže se ostrejšemu presodku, da je po Prešernovem „Lelj = slovanski Amor“ edino pravo, prvič: a) radi slovniške oblike „Lel“, ki ne more nikakor vzrasti iz latinskega imena „Laelius“; to dá po Prešernovem „Leli“; b) radi opazk o Lelju v prvih dveh izvirnih natiskih, ki govoré pod črto, da je „Lelj, bog ljubézni, slovanski Amor“, a spet, da je „der slovenische Amor“; ta komentar je namreč avtentično Prešernov, ne dotičnih urednikov.

Drugič: radi notranjih razlogov, ki tudi te vnanje podkrepé in veljavno podpró: a) „Tvoje ljubezni darovi“ so nekaka odkritojasna oblika one misli o Čopu, ki leži v Lelju, če je ta — „bog ljubezni“: z Leljem naglasi ob takem umevanju poet ono lastnost Čopovega značaja, vsled katere vidi Čopa z „bogom ljubezni“ sorodnega; b) so-glasno s tem naglasi Lelj-Amor samo neko notranjo posebnost Čopove duše, ko Lelj-Lelij bolj povdarja neka vnanja, dasi sicer tuintam podobna si historična dejstva o Čopu. A kakor naglasi „Krez duha“ neko notranjo lastnost Čopove duše, takó neko tudi „Lel“, dasi drugo: tam „duhá“ njegovega neko lastnost, tu — „srca“ dobrotnost in krotkost. Krez po duhu, Lelj po srcu. Kaj ne, da je imel poet tudi lep vsebinski razlog za Lelja namestu Čopa!

Označi takó in ovekoveči na tak način implicate gotovo da poet tudi ono iskreno vez, ono idealno prijateljstvo, ki je Prešerna

samega tako prešinjalo in ga vezalo tako živo s pokojnikom, da je kakor dete plakal, ko je zagledal mrtvo truplo Čopovo, — in ki je tudi ostale Čbeličarje družilo z njih „krmarjem“; toda to izraža šele v drugi vrsti kot samo-obsebno posledico one lastnosti, ki jo slavi in ovekoveča o Čopu „Lel“, a ne — Lelij. Toda z Leljem je poet hotel v prvi vrsti reči: Naš čolnič je bil v nevarnosti, bratje! Bil je brez krmarja . . . A to srce nam ga je rešilo! Če ne bi bilo med nas tega srca . . . če ne bi nastopilo med nami, bi bil šel naš čolnič „z Bogom“ in mi ž njim. Bil je Krez duha, velikan učenosti. A to bogastvo duha nam je šele združeno z onim velikim dobrotnim srcem ustvarilo in dalo moža Lelja-Čopa, ki nas je rešil. Ta duh-velikan ob roki tega leljskega srca, to nam je pokazalo šele pot v „deželo duhov“, kjer smo si „ulomili šele ono zlato vejico“ do notranjega sveta globočin . . .

Nisi zaklépal domà tí žláhtniga blágo-
daróva,
sěbi zročěno mladóst, drúge si z njím
bogatil . . .

Prešernu-poetu je bilo samonasebi bridko malo mari za tiste stare bogove, za tisto mitološko navlako učenjaško; od te strani so mu bili pač manj ko deseta skrb. Le kot dobro izrazilo, kot kaki misli živo prikladen, plastičen simbol je take tradicije cenil, sicer nič; komaj če je „spoštoval“ v njih „očetov“ dedovino Zato tu ne odloča, ali je Lelj historično resničen ali ne, ampak le, če je misli poetovi primeren simbol, ali ne. In to je! Čudovite umetniško-kompozicijske misli realizira ž njim, kakor smo čuli prej, in globoko vsebino izreče o Čopu, kakor smo videli sedaj: poleg tega pa podá ter povzdigne ž njim vsej elegiji, ki jo poje za „spomin“ — učenjaku, kaj živo oni nekak učenjaški kolorit, ki jo vanj odevajo že staroklasični metrum ter mnoga učena, nalašč temna imena: Palinur, Albionec, Rus, Ilir . . . , a posebej ta nele navadnemu človeku učenjaški, po pomenu pred vsemi temni — Lelj!

Glavno pa, kar ž njim doseže poet, je eno :

Srce je, kar naravnost poosebi z Leljem; tu — zlato prijateljevo srce! Saj Lelj misli namreč Čopa . . . Ne vnanje podobnosti („Leljo . . . slikuje se u prilici lěpa, vesela mladića“), ampak ono neko duševno sorodnost naglašja in misli z Leljem poet mej obema, podobnost po srcu.

Srce je to tisto zvesto in vdano, srce značajno, ki so je poznali prijatelji, — in če kdo, Prešeren prvi! — srce tisto nesebično-dobrotno in krotko, srce sočutno, ki ni znalo žaliti, ni znalo raniti. Srce je to tisto prizanesljivo, ki je je kazal pokojnik

še neprijateljem, srce odpuščajoče, srce obzirno, ki je raje potrpele ko udarilo, srce, ki mu ni dalo niti ostrejših pisem odposlati, ki mu ni dalo niti Kopitarju vračati, kakor je zaslužil.

To srce je poosebil metaforično tu pesnik. A tega ne z Lelijem, ampak Leljem.

Zato onim opazkam trdim lastnoročno pristnost in izvirnost Prešernovo, opazkam pod prvima objavama elegije v „Novicah“ in v „Ill. Blatt-u“ iz l. 1846., trdim, da je Prešernova misel to: „Lelj, bog ljubézni, slovanski Amor“ — „der slovenische Amor“!

S tem pa Rimljan Lelij pade! . . . Naj počiva v miru! (KONEC.)

GRIŠA:

ZAŠUŠTELO JE VEJEVJE . . .

Zašuštelo je vejevje,
zaihtel je rosni mah,
zajokalo je v poljanah,
zašumelo je v gorah . . .

Oj zelene moje trate,
moje senčnate goré —
kam bežijo leta moja,
ure moje kam hité?

Kje so cilji, kje sadovi,
kje zori pod solncem klas —
kje kipijo himne moje
pod nebo begoči čas?

Kot vetrovi za vetrovi
želje v srcu se budé —
vstajajo, hité brez ciljev,
vračajo se spet v srce . . .

Kje so cilji, kje je konec,
oj poljane pred menoj —
dalje, dalje do oblakov,
do oblakov še nocoj! . . .

IVAN LAH:

HISTORIJA HIŠE.

I.

n sedaj šumi gozd, kot bi šumel povest o prejšnjih dneh, o svojem nesrečnem gospodarju, o slavni zgodovini bogate hiše. Mlade jelke, borovci in košate, piramidaste smrečice, goste veje polne ptičevpevcev, polne skritih gnezd, vitki svetlozeleni mecesni v lepih vrstah, polni mladega življenja, stojé drug pri drugem. Tiha pesem mlade pomladi gre med njimi, iz ozelenele zemlje kipé cvetlice in travce gledat v toplo solnce. Ko zaveje gorki veter, začne se nekak mil šepet, šum mladih dreves o čudесnem življenju. Zazibljejo se vejce, kot v radostnem veselju na tako življenje.

A vsak vaščan, ki gre mimo tega lepega, mladega gozda, se nehote spomni čudne povesti, ki se neredko ponavlja tudi na zapéčkih v pozimskih večerih, ko pokriva mlado drevje na debelo beli sneg, s smrtnotežko močjo. Drugače je zdaj v pomladi, kot pozimi . . . Stari možici in ženice prihajajo v gozd po drva in se sključeno ustavljajo pred tem gozdom, kot da o nečem premišljajo. Ta in oni odkima z glavo, starci vzamejo celo pipo iz ust, da prav pošteno pljunejo na tla — in nekaj pomomljajo med brezzobimi čeljustmi, kot bi rekli:

„Fej, Bog ti odpusti, ničvrednež!“

Tu v mladem gozdu ni nič zanje. Ni suhljadi, ni dračja, posekati pa — Bog ne prizadeni! Tudi nimaš kaj, vsega je škoda. Celo zagrajeno je vse okoli in okoli. Ob robu gozda pase včasih kak pastir, prepeva pesmi in se norčuje iz celega sveta. V pesmih trdi, da gre baba proti gozdu in vpije:

Stara baba
v hosto gré,
domu nese
tri trské,
pa jo vse kosti bolé.

Sliši to starka, vzdigne palice, in se krega nad porednim pastirjem, naj se ne norčuje iz starih ljudi:

„Ti grdoba ti, grda, pastirska“, vpije, „le počakaj, da te dobim v roke, ti mladost neumna! Gospodarju povem, čakaj; se boš ti norčeval iz starih ljudi!“ . . .

A pastir je lahkomiseln in se smeje starki in njenemu pretenju. Tudi njemu ni vse po volji. Nihče ne sme v gozd, tudi on ne. Včasih so hodili vsi po gozdu. Možički in ženice so zahajale vanj po drva, po suhljad in po dračje, otroci so hodili po jagode in po maline, gobarji so brali gobe, Lunder je kopal korenine za zdravila in on, pastir, je lahko ležal v senci visokih smrek do poznega večera, da ga ni obsijalo solnce, živina pa se je pasla, koder je hotela, zdaj tu zdaj tam; nič ni bilo prepovedanega, povsod ji je bila prosta pot. In pastir se ni zmenil zanjo, zakuril je ogenj in pekel krompir ter pil pri studencu ali pa lovil rake v vodi pod gozdom. Tako je bilo v zlati pastirski dôbi menda, tako je bilo življenje v gozdu. Do večera ni imel pastir dela, zvečer je prišla živina sama k vodi, in takrat je zavil svoj tuleči: Domú, domú. A zdaj — vračaj pa vračaj . . . Bog ne daj, da bi zašla preblizu gozda. Vedno varuj in pazi! In če ga včasih zmoti veverica, ali pa gre po sledu lisice, zaide živina in potem gorje mu . . . Tako je zdaj v gozdu, a včasih je bilo včasih in boljše je bilo. In ravno, ko je kaj takega, da ga kaj zmoti, pride starec s pipo v ustih ali pa starka s svitkom pod pazduho in s kosom v roki, pa mu preti: „Aha, ali vidiš! Kje pa imaš oči. Ti lenuh! Ti bo že grof ušesa navil, ali pa bo gospodarja tožil, pa te bo on po podplatih. Ali boš pazil na živino! Čemu pa si tu, da lenobo paseš!“

Tako je bilo zaradi mladega gozda, kamor je bil vsem vhod zaprt, prepir med pastirjem in vaškimi reveži, ki so hodili v obližje po-

birat suhljad in dračje. In vsemu je bil kriv mladi grof.

Takrat sem izvedel povest. —

Stal sem ob robu gozda in gledal v mladi gozd. Vse je rastlo in povsod se je kazala nova sila velikega bodočega gozda. Pristopil je starec, upogel in zgrbuljen, in začel praviti. Taka je njihova navada. Pripovedujejo reči, ki se ne tičejo niti njih niti tebe. Pristopijo in pripovedujejo, začno v sredi in povejo vse, kot jim pride na misel . . .

Tako je sedaj. Rajnki gospodar z Jelševine je bil bogat kmet. Povsod so govorili o Jelševcu. Največje voli je vedno postavil na semenj, najlepša je bila njegova živina. Bogastvo je bilo. Pravili so stari ljudje, da je bil njegov oče izkopal francosko blagajno. Vzrastla je tista velika hiša pod Prevalom, kdo je vedel, kaj in kako. Kupil je vse, kar je bilo na prodaj, in gostilna je bila tam imenitna, cele vrste vznikov so stale pred njo. To so bili zlati časi. Znal je stari gospodariti. Lepe denarje si je del na stran. Bil je mož, da so ga vsi spoštovali. Še sedaj ve povedati o njem vsak, reveži in vaščanje in gospodarji ter kupci daleč naokrog. Pri njem si dobil vse, dobra hiša je bila, hlapcev in dekel je imel in dolžno mu je bilo vse. Čez vse je ljubil gozde. Zdelo se mu je, da je v gozdu zaklad za kmeta. Dobra kupčija je bila z lesom in obogatel je s tem. Znal je porabiti gozd, ni ga zavrgel, kot potem mladi. Take može smo včasih imeli po Dolenjskem, zdaj jih je malo. So pa tudi časi drugačni.

Umril je za mrtvoudom. Rekli so, da tudi ni bilo vse, kot bi bilo moralo biti. Kdo vé to? Do revežev je bil dober. Res, tudi dosti kmetov je prodal. Zadolžili so se, zapili in, ko je bilo zadosti, je prodal, in prišli so k njemu za hlapce in so zapili, kar so sproti zaslužili. Tako je znal; mogoče ni bilo vse prav. Nagle jeze je bil, sicer je bil dober človek. Vse je dobil ta sin, a on ni bil tak. Res so se bili izpremenili časi in voz ni bilo več toliko na cesti, vina ni bilo več in cesta je bila speljana drugod.

Mladi ni bil prav nič očetov. Oče ga je bil vodil seboj po polju in mu kazal polje:

„Glej, Polde, vse to je naše in ono je naše, prav tja do gozdov je naše, vse pripada Jelševini, vse bo tvoje, Polde. In to bo prodano, to sosedovo bomo kupili, da bo naše skupaj, da bomo orali skozi in potem kupim še to in to, in bo vse naše, mogočna bo vedno Jelševina. Le pazi, ker bo vse tvoje . . .“

Fant je bil takrat še napol otrok in si je vse mislil, kako bo, ko bo vse njegovo in si bo kupil lahko tistega lepega konjička, ki ga je videl na semnju, hišo bo olepšal, zofe bo kupil, v kočiji se bo vozil, ker bo vse njegovo. In šumeti mu je moralo po glavi tisto: Vse naše, vse naše . . .

In peljal ga je oče v gozd in se ponosno z zvedenim očesom oziral po tujih gozdih in precenjeval njih vrednost. V svojih gozdih je z nekakim posebnim ponosom gledal na lepa drevesa, meril je njih visokost in zadovoljen je bil takrat. Kadar se je tako vračal domov, so vedeli za to berači ob poti, doma je dal prinesiti vina in dal piti vsem. Računal je še v mislih na tisočake, ki jih bodo dale smreke čez toliko in toliko let. In takrat sam ni vedel, kako bi dal duška svojemu veselju. Prijel je sina, tega Poldeta, za roko in rekel:

„Vidiš, fant, to je vse naše. Gozd, to je kmetov zaklad, ako ga zna prav vzdigniti. A malo jih je, ki to znajo. To bomo še kupili zraven, da bo vkup rastlo. Le poglej te smreke! Kako drevo bo to še čez nekaj let! Vse raste in, ko doraste, se podere in začne rasti znova.“

Prenehal je tako, kajti njegova misel je odhitela k tisočakom, ki mu jih bo naštel čez nekaj let lesni kupec na mizo.

Tako je zahajal v gozd, in videli smo ga, kako je hodil tam. Precenjeval je in računal in se vselej zadovoljno vračal čez polje domov in mrmral je sam s seboj, kaj bo kupil, kako bo kupil. In Poldeta za roko seveda: vse naše . . . Dal ga je potem v mesto, ker je boljše, če človek več zna. No, umrl je Jelševc prej, preden so do-

rastle smreke, umrl je preje, nego si je želel. Mnogi so mu privoščili, mnogim je prodal bajte seveda.

Ubožci in revnejši vaščanje so žalovali za njim. Bil je dober človek. Dal jim je zaslužka in vbogajme. Njegov gozd jim je bil odprt in hiša gostoljubna.

„Samo škode mi ne delajte“, je rekel, „a kar je odveč, nepotrebno suhljad, dračje, veje, listje, kar je suhega, to je vaše. Samo škode ne, rajši prosite, če potrebujete.“ Če si potreboval par kolic, da si si podprl kozolec, ni odrekel, res bil je dober človek.

In ko je umrl, je zagrmelo na Jelševini, kot bi se bil zrušil močan steber. Snubci so se oglasili za hčere, in Polde je bil dober človek za vsakega, ki se mu je znal prilizniti. Mlad je bil in lep, pa ošaben in ponosen in vedno je govoril: Vse naše.

Trd je bil in častihlepen. Nič ni bil očetov. Več je bil v mestu kot doma. Vse je imel, kot je mislil. Mogočna je bila takrat Jelševina.

Vozil se je povsod in nihče se ni brigal za gospodarstvo. Kadar je bil pijan, je govoril, kot je mislil:

„Kdo ima kaj enakega? Kdo se more meriti z Jelševino! Kaj imate, berači!“

Zmerjal je ljudi z berači in jih potem napojil in so molčali in tiho mislili svoje. Tako se je prevzel, kot se to zgodi navadno na svetu. Vsi, ki so bili poznali starega, so

zmajevali. „Ne kaže dobro“, so rekli izkušeni starci. Če je zvedel, jih je poklical k sebi in jih ozmerjal.

In zgodilo se je, kot se je moralo: ljudi nič več v hišo, trava je pognala pred hišo, voznikov ni bilo, jedlo je vse in pilo, kajti snubcev je bilo dosti in on se je ženil po svetu. Velike svatbe so se obhajale takrat in čudne stvari so se godile. Vsi še pomnijo. On pa je najel zidarjev in rokodelcev in pre-

novili so hišo skoraj v grad. Kupčeval je z velikimi konji in se vozil. Celo jesen je imel goste-prijatelje, lov je bil vsak dan in pili so in jeli, da ni pomnila še takih ljudi dolina. Družini je bilo takrat dobro in gospodarji so preganjali hlapce: „Ne bodi len, ne bodi kot da si z Jelševine.“ In če je žena bolj zabelila, je rekel mož: „Ne beli, kot da smo na Jelševini.“ In če se je mož zakasnil v gostilni, je prišla ponj žena: „Nepostavaj kot da si na Jelševini.“ Tako se je obrnilo na Jelševini.

In nekoč je pripeljal domov gospodinjo. Gosposka je bila in ni govorila z nikomur, ki je bil navaden človek. Lepa je bila, kakor so take gosposke, in na gospodinjstvo se je razumela, kot vsi ljudje, ki ne vedó, kje se jemlje denar. In zopet so tako govorili ljudje:

„Slabo je izbral“, so dejali, „drži se, pa še lahko daleč pride. Kdo ve, kako še bo? Stari je znal, Bog mu daj dobro, in je imel,

Teodor Schwarz,
novi kranjski deželni predsednik.

ta pa tako ne bo dobro storil. Se že vidi, da ne pojde po sreči.“

Hodila sta na izprehod in sta se vodila za roko. Jelševina pa je bila polna gospôde, sorodnikov in prijateljev. Vse se je veselilo. Vozili so se v kočijah — stari je vedno hodil peš. In uganili so, kot so mislili ljudje. Tako se je začelo in tako je šlo. Saj nam nič mari, ampak vse se tako godi na svetu, kjer je prevzetnost in se ne dá revežu živeti. Živeli so gosposko in revež ni smel v hišo. Včasih je bil tam dom revežev. Tudi v gozd ni smel potem nihče. Logar je stal tam s puško. Polde je zmerjal ljudi s tatovi. Nihče mu ni nič ukradel. Pa tudi vse je začelo iti od Jelševine, samo gospôda je ostala tam. Tako je rogovilil mladi. Vedno pojedine, veselje, in potem zopet v mesto; rekli so, da pelja veliko kupčijo, kot so ga naučili v šolah. Včasih se je prikazal na polje. Ona je šla z njim s solnčnikom. Ozrl se je: Vse naše. Delavci so delali, ko so ga videli.

Tudi v gozd sta šla; najrajši je šel tja s prijatelji, s puško na rami. Pogledal ni nikogar. Ozmerjal me je, če sem kaj nesel iz gozda. „Kradete vsi, berači“, je rekel. Molčal sem, kaj sem hotel? Vsakega je izpodil iz gozda, vsi so bili tatovi.

„Visoko leta“, so rekli možje in ga niso volili za župana.

„Nočem županiti beračem“, je rekel in se jim smejal. Srečal je staro Črmljačko, ko je po njegovem nabirala drv. Smejala se mu je in rekla:

„Malo suhljadi si bom nabrala, saj ti ne storim nič škode.“

„V svoj gozd pojdi nabirat!“

„V svoj gozd — ga nimam, gospod“, se je smejala baba lepo.

„V mojem tudi ne pustim krasti. Odlazi, ali pa te ustrelim.“

„Streljali vendar ne boste“, je rekla.

„Bom, bom, imam pravico; kaj pa tukaj kradeš...“

„Pa me ne boš“, je rekla baba in zbežala. Oddaleč pa mu je pretila, jo je videl pastir. On pa se ji je smejal. Tisti teden je

vdarilo v njegove skednje. Črmljačka, so rekli, je bila jara-baba... Jelševca pa je vse popravil in postavil lepše... Tako je gospodaril. —

Tu je stal lep gozd, velik in ponosen. Visoke smreke, druga pri drugi so ponosno dvigale svoje zelene vrhove, kot da hočejo preseči vse druge naokoli, ker so Jelševčeve; košate njih veje so se upogibale in šumele slavnostno pesem o veličastnem gozdu kot nekdanj, ko jih je gledal stari Jelševca. Kdor je slišal te smreke, je moral poslušati. Star gozd je bil in močan. Kragulj se je dvigal nad njim in z žvižganjem naznanjal vsem pticam pogin. Lep gozd je bil to, ljubljenec starega. Ko je šel čez polje domov, se je oziral nazaj na tiste lepe temnozeleno vrhove orjaških smrek, ki so se poznale od vseh. Tudi mladi je imel ta gozd čez vse. Videli smo ga, kako je ležal v njem in gledal v gibanje vej po vetru in poslušal je menda mogočno pravljico šumenje. Saj je, kot bi nekaj pravile. Veverice so se podile po deblih, ptiči so peli po vejah in se razgovarjali. Tudi lovil je rad sam v tem gozdu. „Zaklad je gozd“, mu je govoril stari. Nihče ni smel v gozd, in otroci niso šli sem po jagode: „Tam je Jelševca s puško“, so rekli in se bali.

Nekoč je bil ta gozd prodan. To je bil začetek konca. Posekali so ga tuji ljudje. „Da bi to vedel stari Jelševca“, so rekli ljudje, „bi se obrnil v grobu.“

Tam pa je bilo življenje kot po navadi: gostje, prijatelji, gostije, pojedine; on je bil malo doma. Vozil se je okoli. Polje so bili obsejali z deteljo. Takrat so se začeli ti grozni časi na Dolenjskem. Ceste so postale prazne, in bilo je, kot bi vse umrlo. Zato se zdaj vidijo ob klancih take velike hiše, opuščene in obraščene s travo in prazni hlevi ob njih. Tudi Jelševina je sedaj taka. Kajti začelo je iti tako in nekoč je bilo vsemu konec. Jelševca je prodal gozde in odšel...

Zdaj je prišel nazaj sam in vidite ga skoraj po vseh gostilnah. Zelo vesel človek je in napije se rad. Tako se vse izpremeni na svetu...

Pomislil je starec in odšel počasi; šepal je na eno nogo. Vse vé naš človek, kar se je zgodilo, in povedati zna in ponosen je na to.

Odšel sem po gozdu dalje in pomislil na povest . . .

Veje so šumljale in gozd jim je žalosten pritrjeval. (KONEC.)

J. K.:

RODBINSKI PRIIMKI NA SLOVENSKEM.

NAPRAVLJENI IZ KRAJEPISNIH IMEN.

(KONEC.)

54. ŠKOFLJANEC, Dol. (: Škoflje, okraj Višnja gora).

55. TOMAŽEVIC, G. (: Št. Tomaž v Škofje-loškem okraju).

56. TOMINEC, N. (: Tominje v ilirsko-bistriškem okraju ali pa Tomin, Tolmin na Pr.).

57. TOPOLOVEC, TOPOLAVEC, Št., Kor. (: Topolovo, okr. Kozje).

58. TRNOVEC, N. (: Trnovo, okr. Il. Bi-
strica).

59. VIPAVC, Št. (: Vipava na Kranjskem).

60. VREMEC, Pr. (: Vreme, okraj Seno-
žeče).

61. VRHOVEC, VERHOVC, Dol., N. (Vr-
hovo v stiškem, žužemperškem, novomeškem
in trebanjskem okraju; Vrhpolje v sežanskem
in goriškem okraju; Vrh v raznih primorskih
in kranjskih okrajih).

62. ZABUKOVEC, G., D., N. (: Zabukovje
v mokronoškem in krškem okraju).

63. ZABRIC, Prim., pokvarjeno ZABRIČ
(: Zabrado v kanalskem in goriškem okraju).

64. ZAGOREC, ZAGORC, D., Št. (: Za-
gorje, okraj Ormož in Kozje na Št., okr. Li-
tija na Kr.).

65. ZDOLEC, ZDOVEC, ZDOUC, ZDAVC,
Kor., Št., N. (: morda Zdole, okr. Brežice in
Kozje?)

66. ŽUPEVC, Štaj., G. (: morda Župe v
ptujskem okraju).

67. STAROVEŠKI, Št. (: Stara ves v raznih
okrajih na Štaj.).

C. Priimki iz imen rek in gorá.

1. KRAŠOVEC, KRAŠEVEC, -VIC, Gor.,
N., D., Št. (: Kras).

2. KUMLJANEC, KOMLJANEC, D. (: Kum)

3. MURŠAK, MURŠEC, Št. (: Mura).

4. NADIŽAR, Gor. (: Nadeža, izvir Save
Dolinke).

5. OBERSKI, Št. (: Obir?)

6. POSAVEC, G. (: Sava).

7. SOTELŠEK, SOTLAR, Št. (: Sotla).

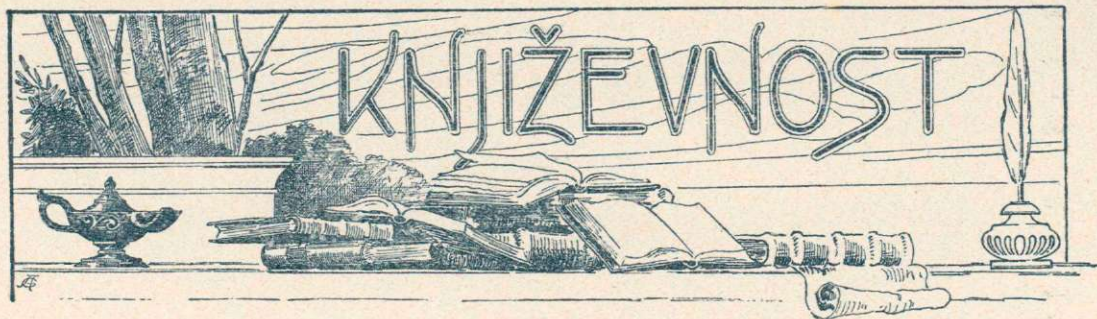
8. ŠČAVNIČAR, Št. (: Ščavnica).

9. ZADRAVEC, Št. (: Drava).

10. JELOVČAN, G. (: Jelovec).

11. ZABUKOVEC, Dol. (: Zabukovje, hrib
pri Trebelnem na Dol.).

SLOVENSKA.

Pesmi. Napisal Dragotin Jesenko. Str. 100. Elegantno vezana knjiga stane 3 K. — Zbirki Jesenkovih pesmi je napisal E. Gangl življenjepisni uvod, ki podaje v toplih besedah obris Jesenkovega borjenja in trpljenja. Dragotin Jesenko je bil rojen l. 1864. in je že v zgodnji mladosti izkusil vse bridkosti zapuščene sirote, ki mora jesti grenki kruh v tuji hiši. Pozneje je postal bančni uradnik v Ljubljani. Življenjepisec brani Jesenka pred „filistrskimi pivci po gostilniških kotih“, ki so očitali pesniku, da je pijanec. G. pisatelj označuje Jesenkovo življenje s krepkimi potezami: „Čutil se je prikovanega na svoje uboštvo, zakletega v bedo, ki se mu je zdela usojena. Nad njim se je zgrinjala neusmiljenost trde sedanjosti in ga pritiskala niže in niže k tlom. Časih je bil že prav blizu tal, da se zaduši v umazanem, dušečem prahu. Pa je bil še vedno tih in potrpežljiv. Upiral se je z vsemi silami — ne zaradi sebe, zaradi svoje rodovine. Misel nanjo ga je vzravnala pokonci, da se je premagal, dušil v sebi veliko svojo silo, hrepenečo po svobodi, po čistem, zdravem zraku, ki veje nad šumečimi gozdi v svobodnih dihih, da je uklepal v jarem pokorščine svojo voljo in svoje želje po drugem vzdušju . . . Bil je tih in potrpežljiv kot žival pred plugom, ki orje, da sejejo in žanjejo tisti, ki ji bičajo hrbet . . .“ Umril je dne 22. januarja l. 1902. ter zapustil vdovo in sedmero nepreskrbljenih otrok.

G. izdajatelj je izbiral in izdal samo tiste Jesenkove pesmi, ki so se mu zdele vredne, da se ohranijo. — Mnogo tega, kar je spisal T. Doksov — kakor se je podpisoval Jesenko — je pozabljeno in ne oživi nikoli več. Bil je pesnik — prigodnik, in zato površen. A tudi izmed priobčenih je več takih, ki nimajo trajne vrednosti. Ne oziramo se na to, kar je g. izdajatelj sam smatral iz pietete do rajnega kot nepriobčljivo, in se ozrimo le na pesniško osebnost Jesenkovo, kolikor je tu ohranjena in torej uvrščena v našo književnost.

Pesmi so razdeljene na tri dele: Najprej erotične, potem splošno lirične, in slednjič epične.

Jesenkova poezija nima visokega vzleta in je navadna v mislih in izrazih, često le rimana proza, le semterije je zadel mehkejši, božajoči ton, ki spominja nekoliko na Vraza. Tudi ljubavne pesmi njegove ne segajo v globino in nimajo erotičnega strastnega žara. Njegova ljubezen je prav domača in poštena:

Z menoj presrečna si lahko,
ko vzamem te na dom ženó . . .
(Str. 33.)

V nekaterih verzih postaja njegovo čuvstvo mehkejše, izraz melodioznejši, n. pr. v pesmi: „Bodi angel moj!“

Ostala Jesenkova lirika je slika razmer, v katerih je živel. Ljubezen do žene in otrok blagodejno zveni iz njegovih pesmi:

Milejši ko svit očesa:
moj otrok je — vir mi sreče. (Str. 38.)

Uboštvo in zapuščenost preziranega reveža mu vodita pero, da zapiše marsikatero bridko pesem svojim sovražnikom:

„Grešil sem in zato na cesti
poginil naj bi kakor pes.
Da ne poginem, sem si svesti,
naj srd zadene vaš me ves . . .“

Uteši se mi, blede žena,
kaj plakala bi — le pogum!
Naj sika ta svojat strupena,
Bog dal mi je roké, razum. (Str. 65.)

V svoji žalosti išče utehe v molitvi:

Oh, upri spet vame lice sinje,
silni, vsemogočni zemlje Gospodar . . .
raj pobožnosti odpri spet meni,
vrni mir nekdanji in čistost srca.

(Str. 59.)

A še večkrat vtoplja svojo revo v pijači in proslavlja vino kot edinega svojega tolažnika.

V tretjem oddelku sta dve pesmi, ki sta mu prišli prav od srca: „Moderni suženj“ in „Delavčeva pesem“; obe sta obupni vzklik teptanega človeka, ki zaman stresa verige, a se jih ne more iznebiti. Bogatašu, kateremu množi zaklade s svojim delom, kliče ironično:

Ti gospod moj — jaz tvoj sluga,
ti si človek — jaz žival,
srce mi pretresa tuga,
blagodušni principal.

Po silovitosti izraza in jedrnatosti misli je ta pesem najboljša v celi zbirki; res da je nekoliko cinična, a vsaj elementarno, realistično čustvo se ne more odrekati pesniku, ki kliče kapitalistu:

Ti kot kamen, trd, osoren,
brez usmiljenja, srca,
jaz krotak, molčeč, pokoren;
da sem rob tvoj, to se zna...

Psu na stare dni zažene
nekaj trdih se kosti...
Kdo redil z družino mene,
če telo mi oslabi?

In tedaj z besedo strogo
v mrak poženeš me in mraz,
in z ženó in deco vbogo
prosil bom po svetu jaz. (Str. 79.)

In tudi v „Delavčevi pesmi“ udari na socialistično struno:

Sen prelep o domovini
neizmerni je sveta...
Kaj imamo pa trpini
od posvetnega blaga?
Izkorišča, izsesava
lakomnik nas do kosti,
to se mu ljubezen prava
in humaniteta zdi! (Str. 87.)

Jesenko bi bil gotovo v tej smeri še napredoval, ako bi bil iskal temeljitejše socialne izobrazbe. Tako se pa ni povzpел več dalje, kakor da očita samostanom brezdelno pijančevanje in da s Savanorolo udari po papežu, ali da se „V predmestni gostilnici“ pomeša med „zabuhle obraze in motne oči, umazano, blatno obleko“, kjer se vlačí pregreha, „vmes kletve in psovke, jokanje in kreg.“ (Str. 98.) Včasih postane odurno sirov, n. pr. v „Stari grešnici“. (Str. 85.), kjer se norčuje iz izpovedi. Tudi „Vseh norcev dan“, ponesrečena parodija Gregorčičeve „Vseh mrtvih dan“, bi bila boljše izostala.

Jesenkova pesniška dikcija je navadna in skromna v izrazu, ter se včasih giblje ob meji vsakdanje proze (n. pr. „Bratom Čehom“, „Prijetelju“ itd.) Vendar je v njegovih pesmih, kakor smo omenili, tudi nekaj dobrih, in zaradi njih bi želeli, da bi ta zbirka dosegla namen, ki ga naznanja izdajateljstvo — : da se iz čistega dobička pomore pesnikovim ubogim sirotam.

Dr. E. L.

Črtice, spisal Ivan Baloh. Ako sodimo Balohove „Črtice“ s strogo umetniškega stališča, ne bomo dobili na njih dosti takega, kar bi ustrezalo zahtevam, ki jih stavi moderna umetnost na pisatelja. Vendar, če se oziramo na okus preprostega ljudstva — in temu bo knjiga po mojem mnenju najbolj

primerna — moramo reči, da bo ljudstvo dobilo v knjigi veliko zanimivega, kratkočasnega, lepega, celo izpodbudnega. Slike in črtice so vzete ponajveč kar iz življenja. Pisane so gladko. Dogodek, ki je služil kot podlaga, sloni večinoma na resnici in je strogo osvetljen in očrtan. Žal, da pri večini črtic pogrešamo vodilne ideje, takozvane umetniške „tendence“. Umetnik-pisatelj ne bi namreč smel niti najkrajše črtice spisati kar tako, brez načrta, ampak z namenom, da doseže po svoji kompoziciji zaželeni efekt. Vsak, tudi najkrajši spis, bi moral v vsem svojem sestavu biti proniknjen od neke vodilne misli, ideje, načrta. In tega pogrešamo pri Balohu na več mestih. Kaj je n. pr. povedano v črtici „Občinska seja“? Kak namen ima? Edino-le ta, da izvemo, kako se je „vršila in končala občinska seja v Plavškem Rovtu“. To nas samo na sebi pač ne more umetniško zadovoljiti. — Ali pa „Balada o raztrganih čevljih“? Ta nam pove samo to, da neki Bratek neki večer ni šel k neki veselici radi — raztrganih čevljev. Nekatero druge črtice (n. pr. „Za narod“) pa imajo svoj cilj in namen; a ta namen je izražen na idealizirano-prisiljen način. Navzlic tem hibam pa bodo „Črtice“ ugajale. Saj takole pri omizju, kadar smo zbrani sami med seboj, tudi radi čujemo kako duhovito misel, kak dovtip itd. Pritrdimo mu, zasmemo se včasih prav iz srca in si mislimo: Dobro je! Tak vtisk bodo napravile tudi pričujoče „Črtice“. Najbolj v spomin se mi je vtisnila črtica „Pri maši“. Najlepša je pa morebiti „Vstal je“. Gospod pisatelj piše gladko in zanimivo ter ima dar opazovanja. Mimogrede naletimo na krasna mesta, katerim se pozna, da so šla pisatelju iz srca. Sploh se iz vse knjige vidi pisateljeva blaga duša in njegov čisti namen. Zato pa „Črtice“ toplo priporočamo v nakup in berilo. Ker se mnogo povprašuje, kake knjige naj bi nakupovali za naše ljudske knjižnice, lahko rečemo, da naj Balohove „Črtice“ ne manjkajo v nobeni društveni knjižnici.

P. P.

Prešernov spomenik. Uredil dr. Ivan Prijatelj. „Naših Zapiskov“ št. 10. in 11. — Pisateljska družba, ki je izdala to publikacijo, bi se mogla zvati nekaka slovenska literarna „secesija“. Hoditi hočejo nova „moderna“ pota ter naglašajo svoje ostro nasprotje proti sedanjim strujam. Zato pa gredo za zdaj skupaj s socialnimi demokrati, ker jih sedaj vladajoči literarni mogočnjaki na oni strani menda ne vidijo radi. Kakor glasen protest se bere vsa knjižica, in pisateljem se vidi, da hočejo biti veliki v sarkazmu, zaničevanju in imponiranju.

Ouverturo je komponiral Ivan Cankar. Zbral je vse hreščče disonance v en akord ter ga s satiričnim nasmehom vrgel v orkester Prešernovega festivala, da bi godci in pevci starih melodij preplašeni zbežali pred novimi, njihovim ušesom tujimi glasovi. Cankar je od sedanjih voditeljev obsojen naroden heretik še izza prejšnjih časov, a v svoji neusmiljeni satiri „Še en simbol“ je nastopil s sarkazmom, ki kruto razjeda vse, kar se je slavilo ob odkritju Prešernovega spomenika: Zajčevo delo mu je „spomenik klavrne dôle“. Satirično jedro Cankarjevo je opravičeno, a postal je preveč oseben in prehudo zaničuje kiparja g. Zajca, ki se mu vendar ne more odrekati vsa umetniška sposobnost. Oton Zupančič obsoja prostor spomenika kot neprimeren. — Dr. Ivan Prijatelj je nabral izreke raznih strokovnjakov, iz katerih sklepa, da je „novi Prešernov spomenik s strogo umetniškega stališča slab.“ Josip Regali kratko, a dobro razpravlja o monumentalnosti spomenikov sploh. Pri Prešernovem spomeniku pogrēša subjektivnega Prešernovega izraza in enotnosti.

Glavni spis te izdaje je predavanje dr. Ivana Prijatelja: „Drama Prešernovega duševnega življenja“. Dr. Prijatelj najprej razvija svoj svetovni nazor, ki je panteisti, ves posnet po novejši nemški filozofiji. Afirmacija bitja, negacija in sinteza — ta Heglova formula ga vodi v umevanju zgodovine. Po tej formuli izkuša razlagati tudi razvoj slovenske kulture. Vsa terminologija kaže, da je v svojem mišljenju popolnoma odvisen od nemških spisov, ki so tako površni, da je iz njih izpisal celo stavek: „Jezuiti, poprej izgnani iz Avstrije, so dobili zopet vstop pod formo liguorjancev in redemptoristov“. Ta stavek nam odpre veliko praznoto v poznavanju cerkvenih razmer, kajti prvič so „liguorjanci“ isto, kar redemptoristi, drugič pa niso nobena „forma jezuitov“. Isto tako površno omenja janzenistov in vzgoje v duhovniških zavodih; o Klinkowströmovem zavodu piše n. pr., da tam gojenci niso smeli čitati „drugih knjig kakor molitvenike“. Bilo bi odveč dokazovati, da je to tendenciozna neresnica.

Prešerna je dr. Prijatelj čisto izluščil iz realnega življenja in razlaga njegovo duševno življenje čisto po svoje. Vanj zanaša svoje misli in kombinira razne citate tako, da doseže iz njih efekt „drame duševnega življenja“, ki je seveda soglasna z njegovimi nazori. Sploh so razni kritični žonglerji ob odkritju Prešernovega spomenika pokazali, kaj se dá z nekoliko predrznostjo vse narediti iz Prešerna: Eni so našli v njem velikega Slovana, drugi inter-

nacionalnega socialnega demokrata; eni so ga proglasili za resigniranega, poteptanega in od krutih sovražnikov mučenega trpina, drugi kot zmagoslavnega orjaka in heroja svobodomiselnosti. Eni so v njem obožavali žarkega rodoljuba, drugi pa so se divili njegovemu univerzalizmu itd. Dr. Prijatelj pa je odkril v Prešernu panteista, ki je veroval „edino v praktično prirezano (!) večnost razvijajočega se človeštva, njega neprestani progres, ki v njem živi vsaka kreпка individualnost dalje“.

Dr. Prijatelj je čital o Hercenu, ruskem učencu nemške panteistične šole, in po njem meri vseskozi Prešerna. Ta je baje „pred koncem spregledal pozitivnega boga, boga brezkončnega progressa“ in spoznal je, da je „cilj vsega živega — smrt.“

Med tema dvema tezama, da je smoter življenja smrt, in da je življenje le večni progres, med tema dvema mislima, ki se med seboj negirata, se giblje tista drama, ki jo je dr. Prijatelj našel v Prešernu, ali koder je ni našel, jo je sam vtikal v njegove poezije. Med „zmagoslavno afirmacijo svojega bitja“ in med „negacijo bitja“ je doživel Prešeren „popoln bankrot svetovnega nazora“ in je „zavzel novo stališče proti življenju“, ki se zove „popolna neobčutnost“. To je že „divinatorsko in pro-roško naprej vedel že v mladosti“, ko je „presumiral samega sebe“ v „Slovesu od mladosti“.

Dr. Prijatelj pa pride pri tem sam do spoznanja, da se Prešeren ni časovno tako razvijal, kakor on razvija njegove ideje po svoji aprioristični dogmi. A pomaga si z lahkoto s tem, da postavi novo dogmo —: „konstantnost genija“. On je bil „nad časom in razvitkom“; če torej po času ne soglašá njegov razvoj z dr. Prijateljevo teorijo, je pač v teh slučajih Prešeren sebe „presumiral“ ali morda celo tudi „postsumiral...“

Šele v dôle popolne apatije — meni dr. Prijatelj — Prešerna „obsinejo žarki mehke romantike“, da je „romantično hrepenel v prvotno stanje nerazvitega razuma“, in tedaj se mu je primerilo, da je „padel iz svoje moške direktive“, „pričel je kolebat in se opotekati“, „ni bil zmožen svobodnih emanacij svoje duše“. In zakaj ga dr. Prijatelj tako grozno obsoja ter mu pridevlje lastnosti, ki so pač sramotilne za moža, kamoli za heroja? Zato, ker je zložil pesem, ki je dr. Prijatelj ne more umeti in ki se ne dá stisniti v Prokrustovo posteljo hegeljanstva. Ta pesem, ob kateri mora vsakdo, ki taji krščanski element v Prešernu, narediti svoj „sacrificio d'intelletto“ je „Krst pri Savici“.

Pred to pesmijo je tudi dr. Prijatelj jel „kolebat in se opotekati“. V majhnih pesemcah

vidi gospod pisatelj „konstantnost genija“, a o tej največji in najgloblji Prešernovi pesmi trdi, da je nastala iz „hipnega razpoloženja“; bil je „samo hip njegove duše, težki moment“, ko je zložil to pesem. Torej si misli dr. Prijatelj, da se kar tako v hipnem razpoloženju naredi toli premišljen, globoko filozofičen pesniški načrt, kakor ga vidimo v „Krstu“? In te skrbno opiljene, klasične ottave rime — to da je Prešernu kar tako brez pomisleka ušlo v nekem „težkem momentu“? Neverjetna trditev — a postane nam takoj umljiva, ko čitamo dalje, da dr. Prijatelj pogreša v „Krstu“ „psihologije umetniških tipov“; še bolj se začudimo, ko nam zagotavlja dr. Prijatelj, da v „Krstu“ ni sploh nič tipičnega in splošnega, veljavnega za vse ljudi, in popolnoma zbegati bi nas morala njegova trditev, da je ta najlepša Prešernova pesnitev „poema s plitvo, čisto mehanično koncepcijo“ — ako ne bi vedeli, da je dr. Prijatelj storil tu svoj „sacrificio d'intelletto“, ker ne sme priznati „Krstu“ nobene pesniške vrednosti zaradi terorizma onih, ki so slepi in ne pusté drugih, da bi videli.

Kako more trditi dr. Prijatelj, da ni v „Krstu“ nič tipičnega, ko mora vendar sam priznati, da sta Črtomir in Bogomila že po svojih imenih določena tipa! Zaman se zvija dr. Prijatelj z izgovorom, da je Prešernov krst „križ slovenske svobodne kulture“, da se je Prešeren sam „sramoval svoje pesnitve“, zaman kliče „ljudem supranaturalističnega nazora“, naj se ne „ponašajo s to pesnitvijo“, zaman nas roti, da se je „Krst iztisnil pesniku iz srca v hipu skrajne potrnosti in onemoglosti samostojnega duševnega poleta“. Kdo more reči, da je bil Prešeren onemogel takrat, ko se je njegov duh najvišje povzpел? V velikih potezah je razgrnil pesnik pred nami dve svetovni nazarji, s krepkim duhom je objel velike ideje in jih izlil v mehke, divne verze. A dr. Prijatelju je to le „hipna potrnost“, ko pa v pesmi „Kdo zna?“ vidi „alfo in omego Prešernovo“! Ta trditev je ravno tako neosnovana, kakor poznejša, da je Prešeren „padel iz obupa v najpokornejšo cerkveno vernost“.

Dr. Prijatelj je svoj spis sestavil aforistično. On ničesa ne dokazuje, ampak le trdi. Gledal je le na opiljene, tuje, frapantne izraze, ne pa na istinitost svojih trditev. Marsikje se je približal resnici, mnogokje je protisloven. To, kar je napisal, ni toliko drama Prešernovega duševnega življenja, kolikor simfonija panteističnih aforizmov o raznih poezijah našega pesnika. Dr. Prijatelj upa, da se po njegovih idejah „slovenska rasa konsolidira v novo gorišče“. Dvomimo o tem, kajti njegove misli so tuje in leže izven slovenske periferije.

Nad „Krst“ se je spravil tudi Etbin Kristan. Dr. Prijatelj je pisal vsaj z oglajeno fineso in si je nadel učenjaški nakit, Kristan pa kar sirovo pravi, da je „Krst“ — „zavožena stvar“. Transeat! — Albin Prepeluh dokazuje, da je Prešeren ljudski pesnik, ker je „marsikatera njegova pesem prevratna“ ter navaja v dokaz „Nezakonsko mater“, „Judovsko dekle“ in „Orglarja“. O Prešernu pravi, da je bil „neustrašen bojevnik, glasnik svobodne misli in neprestanega napredka“.

Cela zbirka je torej res nekak protest proti vsemu sedanjemu literarnemu svetu, ki je Prešerna izkoriščal le zase. Ti mladi pravijo, da je Prešeren njihov, in napadajo one, ki so mu postavili spomenik po svojih nazorih. Dve sliki Prešernovega spomenika sta menda nalašč fotografirani tako, da kažeta njegove slabosti. Spomenik pa, ki so ga sami postavili Prešernu, ni Prešernov, ampak njihov. Oni se ne vglablajo v preteklost, da bi jo objektivno preiskovali, ampak svoje burne misli zanašajo vanjo. Zato pa iz njihovih spisov ne študiramo Prešerna, ampak spoznavamo težnje, ki živé v vrstah moderne slovenske secesije. *Dr. E. L.*

IZ DRUGIH KNJIŽEVNOSTI.

Iv. Grafenauer: Zum Accente im Gailthalerdialekte, Archiv f. slav. Ph. XXVII. 2, 195 — 228. — Preiskave o slovenskem naglaševanju še niso dokončane. Znano še niti toliko ni, v katere kraje segata glavni naglasni struji, namreč muzikalna in ekspiratorna. Toliko moremo že zagotovo trditi, da obsega ekspiratorno naglaševanje več tal nego muzikalno, tako da je torej pismeni jezik, ki jemlje muzikalno naglaševanje, t. j. kipeče in padajoče poudarke, oprt komaj na polovico slovenskih narečij. Zavoljo tega bo morala šola vpoštovati obojno naglaševanje in s stališča težavnjšega muzikalnega pokazati preprostejše ekspiratorno. Učenje samo prvega, kakor ga ima n. pr. Šumanova šolska slovnica, bi dovedlo učence, ki imajo od doma ekspiratorno naglaševanje, do popolne nejasnosti o slov. naglasu, kakor svoj čas nekatere slovenske preiskovavce.

Vsaka nova preiskava nam potrjuje, da je malokateri jezik tako mnogoličen v naglaševanju kakor slovenski. Študija g. Grafenaura obsega narečje iz Brda v Ziljski dolini na Koroškem. Narečje je muzikalno in se vjema v dolgih povdarkih s pisnim (Valjavčevim) naglaševanjem, v kratkih pa se silo loči od njega; ta razloček je opisal pisatelj v tej

razpravi. Povdarka na koncu ziljščina ne trpi, ampak ga poteguje za en zlog nazaj. Posebno imeniten je kratki kipeči naglas na predzadnjem zlogu, ki se je razvil iz končnega in odgovarja kratkemu kipečemu v štokavščini. Imamo ga pri e, o in ъ: Kòasa (a slabjši nego o), vòada, pòada, tròaka, hъdòabъc, wòws, jèalan, w nòaso, wòaća, lpòata, plèaće, šъròako, dòabro, bòagat jèadn, tèabe, pъmèaste (pomesti), pъmèadwa, krèasat itd. Pri ъ: pъsa, stъbъr, stъzda, hъbъt, tъmъn,

e, o ali kakor ima spodnja gorenjščina sličen glas ia, ua za širok e, o. Le-ta široki e, o (ia, ua) se tam tako široko izgovarja, da se cepi v dve kratki komponenti i + a, u + a, ki se pred j in w strneta zopet v enoten, dolg glas; torej kakor vidimo v ziljščini. Ta sličnost je vzbudila v pisatelju teh vrstic sumnjo, da bi bil utegnil gospod poročevavec preslišati sicer dolgi a v kratki komponenti cepljeni glas ea, oa in ga po krivici imel za kratki glas, zlasti ko je diftong, in se v eni izmed

POGREB NADŠKOFA JORDANA V GORICI.

pъmъknt itd. Pri ъ se je izvršil proces splošno in dosledno, kakor je po štokavščini pričakovati, pri e, o pa naglas ni dosledno kratek, ampak le tedaj, če je glas ea, oa; če pa se le-ta izpremeni (vsled kake soglasniške zveze), je povdarek dolg, to je pri j in w, stówa, (gen. stola), wòwa, dъžéja (dežela), méja, nówa, gówa (fem. gola) itd. Glas ea, oa s kratkim povdarkom stoji v vseh primerih te razprave, na mestu, kjer ima gorenjščina širok

opisanih vasi, (str. 228.) izgovarja široko in dolgo. Ali ker mi je gospod pisatelj že prej privatno zatrdil, da je to pravi kratki diftong, se nimam vzroka dalje ustavljati spoznani resnici. Enako je velika akribija gospoda pisatelja, ki se kaže na vsaki strani razprave, porok za resničnost tega dasi nenavadnega pojava.

Zraven tega, štokavščini vstricnega kratkega povdarka je razvila ziljščina kipeči in padajoči kratki povdarek iz nekdanjega dolgega. V za-

prtih zlogih je kratki kipeči, izpeljan skoro dosledno: cèsta, kràsta, srènča (sreča), fùnta (gent. funt), kùščar, pàprat, grmblišče, srèjšča (srajca), šidwo (šilo), òlje, sèvènje (slovenski), dvèjste, prpògnan (pripognem), škripnte, slòvza (solza), Kràjnc dùèzn, òbwak, òbwaka, odtod tudi podružni povdarek na besedah: bábà, hwáčè, vérà itd. — Iz dolgega padajočega je nastal kratki padajoči: brítwa, hrùška,

Metropolit Andrej Jordan.

pjànstvo, rìbje, fiste, wržan (vržem), nèjčn (nečem) itd. Zavoljo imenitnosti obeh kratkih povdarkov, o katerih imamo sedaj prvo obširnejšo studijo, sem izpisal več zgledov, da morejo do njih tudi oni, ki ne bodo videli razprave same. S tema kratkima povdarkoma je stopila ziljščina, morebiti v zgled vsi slovenščini, v novo stanje naglasnega razvoja in

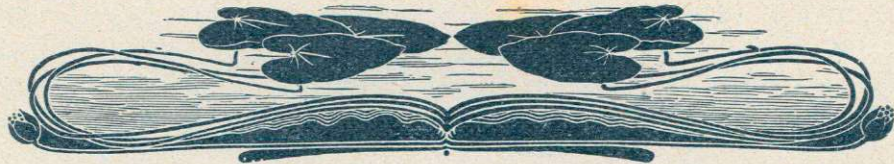
se približala onim modernim jezikom, ki so razvili kratke zloge.

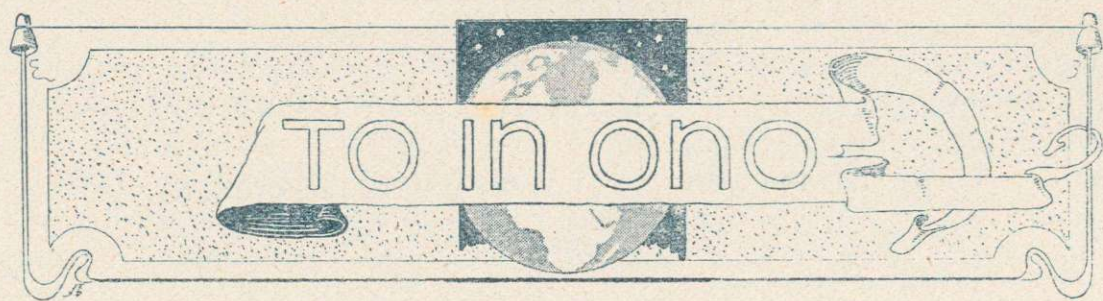
Razprava je sestavljena z veliko natančnostjo in imponirajočo znanostjo. Vsako skupino priobčenih zgledov izvaja pisatelj iz prvotnejših oblik in jih pojasnuje v luči štokavščine, čakavščine, ruščine in sosedne rožanščine, s katerimi vstric se je ziljščina razvijala. Naj bi g. Grafenauer z enakim uspehom preiskal še ostala koroška narečja! *A. Breznik.*

Das Gräberfeld von Krainburg. Mitteilungen kranjskega muzejskega društva pri našajo v III. in IV. sešitku jako zanimivo predavanje kustosa dr. Walter Šmida, ki je govoril o slovitih izkopinah na antropološkem kongresu v Solnogradu, 30. avgusta 1905. V uvodu omenja, kako je zadel tovarnar Pavšlar slučajno na okostnjake, ko je zidal na svojem posestvu v Lajhu. Letos se je lotil dela sistematično kustos dr. Šmid.

Dal je prekopati dobršen kos sveta in odkril 213 okostnjakov. Dobilo se je mnogo silno zanimivih starin, nakita, koravd prav posebne krasote, mečev, sulic, dragocene zapone, ostanke z zlatom prevlečenega naličja, lasnic in amuletov. Prav izredno lepi so zlati uhani. Zlata votla kocka ima posnete vogle, ki so vdeleni z barvanim steklom, in visi na zlati ušesni žici. Tudi znak krščanstva se je dobil pri ženskem okostnjaku. Na plečih je bila speta obleka s fibulo v podobi rimskega križa. Križec je srebrn in pozlačen, na sredi je imel vloženi kamenček. — V drugem delu omenja pisatelj narodnost onih ljudi, ki so imeli ob Savi pokopališče. Z dobrimi dokazi dožene, da to niso bili Slovani, pač pa Longobardi, ki so tu imeli vojaško postojanko, da so varovali domovino pred navali Obrov, pa da so krotili Slovence, ki so se pogosto upirali. Zvezku je pridejanih 23 fotografičnih sličic — najzanimivejših izkopin.

F. S. F.

Orači (str. 641.) so ješenska idila, fotografirana od g. Fr. Veseľa po naravi. G. Maksim Gaspari je pa narisal dve značilni mrtvaški podobi —: življenje in smrt. Motiva sta oba narodna. Mrtvaška glava (str. 648.) s kranjsko pečo ima spodaj pristne domače okraske; slika na str. 655. je pa posneta po starem bakrorezu.

„Obisk“ (str. 649.) je poetična kompozicija gospoda Iv. Vavpotiča za vseh mrtvih dan Mati joka doma po svojem otročiču. Ta se ji pa prikaže in jo prosi, naj več ne joka. On mora v vrču nabirati njene solze, in vrč je tako težak in vedno težji . . .

Živali iz predzgodovinske dōbe naše dōbe (str. 681.). Znanost nam pripoveduje, da je bila zemlja v prejšnjih dōbah svojega razvoja mnogo drugačna, nego je danes, in zato je bilo tudi živalstvo in rastlinstvo drugačno. Izkopine starih okostij nam kažejo vsaj nekoliko podobo velikih živali, ki so takrat oživljale zemljo, a so sedaj že izumrle. Naša slika na str. 681. nas prestavlja za mnogo tisoč in tisoč let nazaj v takozvano „kredno dōbo“ naše zemlje, ki ima svoje ime od krede, ki je v tej dōbi nastala; kreda je namreč sestavljena iz apnenih luščin mikroskopično majhnih morskih živalic. Znanost nam pripoveduje, da je takozvano kredno morje pokrivalo velik del suhe zemlje. „Bilo je gorkejšo od sedanjega morja, in v njem so živele razne živali, katerih ostanki so posebno pogosti v krednih sedimentih države Kansas v Ameriki. Nekaj teh prijaznih prebivavcev te dōbe občudujejo danes lahko naši čitatelji. Te živali so bile jako velike, in najbrže niso živele v posebnem miru med seboj. Tudi so bile dobro oborožene, kajti celo kljuni ptičev iz te dōbe so imeli po pet vrst

ostrih zakrivljenih zobov. Največji junak na naši sliki je dobil od učenjakov ime mosasaurus; glejte, kako odpira svoje veliko žrelo! Pravijo, da je bil do 30 m dolg, in v njegovem žrelu bi bilo prostora skoro za celo govedo, kajti čeljusti so mu bile dolge skoro 2 m. Dolgovrati drobnoglavec se imenuje plesiosaurus, pod njim sta pa dva sorodnika, tylosaurus in ploteocarpus, oba tudi obdarjena z dobrim zobovjem. Želvi podobna žival je protostega, in za njo je nekata riba xiphactinus, ki se ravnokar bojuje z dvoživko clidastes. Čudna je perutnina te dōbe — še več, nego naš „pol tič — pol miš“. Vendar so pravi tiči, kakor se vidi iz njihovih kosti. Seveda niso to natančne slike, ampak kombinacije iz raznih ostankov. Zadostujejo pa, da si vsaj nekoliko predstavljamo tedanjo dōbo.

† **Metropolit Andrej Jordan.** Dne 4. okt. t l. je umrl goriški nadškof in metropolit ilirski, Andrej Jordan. Že ko je prevzel nadškofijsko službo, je bil msgr. Jordan bolehen. Ko je papež Pij X. poklical škofo goriške, zadrške in zagrebške nadškofije v Rim, da se posvetujejo o bogoslužju teh dežel, se je tudi on dvignil na daljno pot. Ta pot je bila pa tudi njegova — poslednja. V Rimu se mu je bolezen shujšala, in ko se je vrnil domov, je legel v posteljo. Rajni metropolit je bil rojen v Gorici, 29. novembra l. 1845. Oče mu je bil ondi gimnazijski profesor in je zvesto skrbel za vzgojo svojega sina. Andrej je bil posvečen v mašnika dne 6. junija 1868. Stopil je kot katehet v službo na mestnih šolah, bil potem dvorni kaplan nadškofa Golmayerja ter ordinariatni tajnik. L. 1883. je postal spiritual v osrednjem sementišču. A tu ni ostal dalje nego tri leta. Ko je bil l. 1886. tedanji goriški prošt Evgen Valussi imenovan za škofa v Tridentu, je za njim dobil proštijo Andrej Jordan. Kot prošt je bil izvoljen tudi v državni zbor za poslanca in je zastopal kmečke občine furlanske kot naslednik Valussijev. Izprva je bil član Hohentovskega kluba in zelo priljubljen drug slovenskim poslancem. Podpiral je tudi vse njihove težnje. Po smrti pokojnega kardinala Missia ga je cesar imenoval dne 17. majnika l. 1902. za nadškofa in 9. junija ga je potrdil sv. Oče Leon XIII. — Dne 20. julija 1902. pa je bil posvečen v škofa. A samo dobra tri leta je vladal svojo nadškofijo blagi msgr. Jordan. N. v m. p.

Novi deželni predsednik kranjski, dr. Teodor Schwarz je bil rojen leta 1854. v Lincu kot sin državnega uradnika. Gimnazijo in vseučilišče je absolviral v Solnogradu. Leta 1877. je vstopil pri inoškem namestništvu v politično državno službo. Služboval je pozneje pri raznih okrajnih glavarstvih ter je bil policijski komisar pri namestniški sekciji v Tridentu. Leta 1883. je bil poklican v ministrstvo notranjih zadev. Leta 1884. je postal namestniški podtajnik, leta 1887. je prišel za okrajnega glavarja v Cles in potem v Rivo. Leta 1892. je postal namestniški svetnik ter bil prideljen namestništvu v Inomostu, od tam pa premeščen v Gradec. V Gradcu je prevzel obrtni referat ter je bil deželnoknežji komisar pri trgovski in obrtni zbornici. Obenem je bil tudi član državnoznanstvene izpraševalne komisije. Leta 1898. je bil imenovan za dvornega svetnika pri primorskem namestništvu. Leta 1903. je dobil naslov in značaj namestniškega podpredsednika. V Trstu je slovel splošno za izbornega upravnega jurista in knez Hohenlohe, sedanji tržaški namestnik, ki je sprejel agende od dr. Schwarza, ga je predstavljal za vzor uradnika. V svojem delovanju v Trstu se je bližal bolj slovenskemu kot italijanskemu elementu. Po par mesecih svojega bivanja v Trstu je govoril že dobro slovensko, in je tudi pri primorskih Slovencih ostal v dobrem spominu.

G. Zofija Borštnik je z velikim uspehom igrala v Sofiji.

Hotel „Union“, najmodernejša zgradba ljubljanska, delo arhitekta Jos. pl. Vancaša, ki je naredil tudi načrte za zavode sv. Stanislava v Št. Vidu, za poslopje „Mestne hranilnice“ in po čigar načrtu bo tudi „Ljudska posojilnica“ zidala svoj dom, je bil otvorjen dne 28. oktobra t. l. Hotelu je prizidana velika dvorana za koncerte in ljudske predstave. V stranskem traktu je nastanjena „Slov. kršč. socialna zveza“, ki prireja redna predavanja, ima precejšnjo ljudsko knjižnico in je pravo središče ljudske strokovne in poučne organizacije.

† **Franjo Marn**. Dne 5. okt. je umrl v Topuskem na Hrvaškem gimnazijski profesor Franjo Marn. Rojen je bil v Štangi na Kranjskem v litijemskem okraju l. 1846. Bil je mlajši brat pokojnega kanonika Jožefa. Gimnazijo je dovršil v Ljubljani, a vseučiliščne nauke v Pragi in v Gradcu, kjer je napravil tudi izpite iz klasičnih jezikov. Pokojnik je služil celih 35 let na zagrebški gimnaziji. Znan je v slovenski književnosti po svojih spisih v vezani in nevezani besedi, ki jih je priobčeval še kot dijak v „Slovenski Vili“ in „Liri Sionski“. Prestavil je tudi nekoliko glediških iger, ki so se predstavljale v „Alojzijevišču“. Napisal je mnogo prirodoslovnih člankov v poljudni besedi za „Slov. Glasnik“, „Kalendar družbe sv. Mohorja“ in „Cvetnik“. Bil so večidel prevodi iz češčine. Franjo Marn se je lotil rano tudi znanstvenega književnega delovanja. Leta 1873.

je objavil učeno razpravo v programu zagrebške gimnazije pod naslovom: „Grčki akuzativ usporedjen s latinskim i hrvatskim.“ Po napotku svojega brata Jožefa je začel pisati Slovincem slovnice najbližjih slovanskih jezikov. Izdelal je za Slovence slovnico za češki in hrvaški jezik, po enaki metodi. Posebno mnogo pa je storil Franjo Marn za hrvaško šolsko literaturo. Več let je izdajal nemško slovnico za hrvaške srednje šole, tudi je sestavljal nemško čitanko in priredil slovar k Homerju. Prav proklična je njegova knjiga „Pregled grške in rimske literature“ z dodatkom iz starinoslovja. Pokojnik je bil posebno zavzet tudi za stanovske interese profesorskega stanu in je bil eden zadnjih slovenskih profesorjev, katerih je nekdanj služilo mnogo na hrvaških gimnazijah; od vseh služita zdaj še dva.

Rudolf Baumbach,
pesnik „Zlatoroga“.

Rudolf Baumbach. V Meiningenu je umrl znani pesnik Baumbach. Rojen 28. septembra 1842. v Kranichfeldu na Turinškem, se je posvetil naravoslovju in v Heidelbergu postal doktor filozofije. Od l. 1868. do l. 1870. je služil kot vzgojitelj v Gorici, odkoder se je preselil v Trst, kjer je živel začetkoma kot zasebni učitelj, pozneje pa kot samostojni pisatelj. Leta 1885. je šel v Meiningen, kjer mu je l. 1888. podelil vojvoda Jurij naslov dvornega svetnika. Rajnik je bil velik prijatelj krasnih naših planin, ki jih je prepoštoval, in v svojem navdušenju za planine je zložil mnogo krasnih pesmi. Svoj prvi uspeh je pa dosegel, ko je izdal epično pesem „Zlatorog, eine slovenische Alpensage“. Baumbach spada med najbolj priljubljene nemške ljudske pesnike. Tudi Slovenci žalujemo za njim, ker je v krasnih pesmih opeval lepoto slovenskih planin in osobito veličastvo našega Triglava. „Zlatoroga“ nam je prevedel A. Funtek.

Msgr. Urban Golmajer.

Dné 4. julija t. l. so izročili v naročje matere zemlje zemeljske ostanke blagega moža, ustanovitelja zavoda „Elizabetišče“ v Tomaju. Pokojni Golmajer je bil rojen 21. maja 1820. v Žirovnici v brezniški župniji na Gorenjskem. Po dveletnih juridičnih študijah je stopil v bogoslovje ter bil posvečen 12. septembra 1847. za mašnika. Tega leta se je pričelo njegovo javno življenje, ki je bilo jako burno in viharno. L. 1848. je nastopil prvo pastirsko službo kot duhovni pomočnik v Roču v Istri. Tu je imel jako težavno stališče, ker je bilo ljudstvo deloma slovansko, deloma italijansko; marsikaj grenkega je izkusil zaradi narodnosti, a ustrašil se nikakor ni. Ko je izbruhnila avstrijsko-italijanska vojska, je bodril ljudstvo k ljubezni do domovine in do svojega naroda ter mu slikal žalostno bodočnost, ako se sovražne nakane uresničijo in se Italijani polasté naše zemlje. Garibaldijev odbor si je stavil nalogo, da uniči vrlega Avstrijca. Italijanski emisarji so ga obsodili na smrt, a ker se niso Piemontezi polastili Istre, se seveda tudi njihova obsodba ni izvršila. Odtlej so ga pa zavidni Italijani nepopisno sovražili in večkrat je bil radi narodnosti v smrtni nevarnosti.

Posebne zasluge si je pridobil Golmajer na šolskem polju. V onih časih, ko ni bilo v Istri o slovanskem šolstvu še duha ne sluha, je sam zbiral nadebudno mladino krog sebe ter jo brezplačno poučeval v svojem poslopju; še sam je otroke obdarjeval, samo da so se raje in redneje udeleževali šolskega pouka. Tako je delal povsod in vestno, kjer ni bilo še šol.

L. 1852. je bil imenovan za župnika v Grimaldi, kjer je vžil mnogo bridkega. Redno so bile hude suše in revno ljudstvo je umiralo gladú, a dobri in vneti župnik je skrbel za nesrečno ljudstvo kot pravi, skrbni oče za svoje otroke. Hitel je nabirat in prositi milodarov po vseh krajih in straneh, in kmalu je rešil uboge prebivalce iz hude stiske. In ko je razsajala kužna bolezen, ki je neusmiljeno morila ljudi, je zopet pokazal Golmajer vso svojo prirojeno potrpežljivost in vztrajnost; pokazal je, da se ne boji umreti za nesrečni narod, hiteval je noč in dan k bolnikom, ob vsaki uri je bil pripravljen, da je še o pravem času podeljeval dušno tolažbo. Tudi njega je napadla kruta morilka, a mu je prizanesla.

L. 1860. je služboval v Berseču ob obali Kvarnerskega zaliva. Tu si je postavil blagi mož spomenik, ko je sezidal šolo in kapelanijo, 12 let je služboval med samimi Hrvati. Tako se je ljudstvu priljubil, da ga je vsa vas jokaje spremljala daleč vun iz svojega kraja, ko se je poslavljajal od njih, in nikakor se ni mogla ločiti od svojega priljubljenega očeta. Veliko je storil blagi mož za istrski narod v polnih 30 letih svojega službovanja v tužni, zapuščeni Istri.

L. 1877. ga je pa poklical škof Dobrila za župnika-dekana v Tomaj, kjer je preživel svoja zadnja

leta. Dospevši v Tomaj se je takoj lotil vsestranskega delovanja na cerkvenem in svetnem polju. Ustanovil je prvo „Kraško vinarsko društvo“, kateremu je bil spreten voditelj skoro do svoje smrti. Samo vladnih podpor, brez katerih bi se bilo društvo izprva težko vzdrževalo, je izprosil okoli 3200 K, mnogo podpor pa je znal svojim rojakom pridobiti po družih potih. Mož „stare šole“ je bil pa vseskozi modern, vnet za vsako koristno naprednost. Podpiral je vsestransko različna gospodarska nakupovalna društva, čitalnice i. t. d. Vpeljal je tudi mnogo bogoslužnih, pobožnih društev, redov, bratovščin itd.

Ko je že ves izmučen od vsestranskega trudapolnega delovanja stopil l. 1885. v pokoj, tedaj je rekel: „Še nisem vsega dovršil, še me nekaj teži: Šolo, ki je mi Slovenci tako nujno potrebujemo —

Msgr. Urban Golmajer.

šolo moram še sezidati.“ In res je pričel osebno z največjo požrtvovalnostjo nabirati in prositi milodarov po raznih krajih. To delo je srečno dovršil l. 1887. Vsa zgradba ga je stala 18,000 K. Zavod je dobil takoj pravico javnosti pod pokroviteljstvom nadvojvodinje Elizabete, sedaj kneginje Windischgrätzove, ime „Elizabetišče“ nosi pa po rajni cesarici Elizabeti. V zavodu se vzgajajo samo deklice, ki jih poučujejo šolske sestre, došle iz Maribora.

Golmajer je gledal še sedem let sad svojega truda ter mirno pričakoval bele žene, ki ga je rešila 2. julija t. l. zemeljskega življenja v 85. letu njegove starosti.

Slovenska drama.

Odprla so se zopet vrata slovenske Talije in nova sezona se je pričela. Po vzorcu velikih mest Dunaja, Gradca itd. je dalo natisniti letos „Dramatično društvo“ na gledališke liste nebroj reklamnih anons. Ta korak se da opravičiti le s tem, da so finance slovenske Talije slabe, in če bi ti inserati ne imeli nobenega stika z umetnostjo dramskega zavoda. Nekaj stotakov bo to prineslo blagajni. Zakaj pa so se znatno zvišale cene sedežev povprečno od 40 do 60 vin. za osebo? Mar zato, da se pokrijejo nedostaki v blagajni? Gospodje bodo rekli, da so gaže večje: če je to resnično, potem smemo od bolj plačanih umetnikov zahtevati več umetnosti, kot smo je bili vajeni do sedaj. Nihče ne bo gledal na vinarje, ki jih plača več za domačo umetnost, toda te smo videli bore malo, dokler je bilo „Dramatičnemu društvu“ tako malo mar za slovenski igravski naraščaj.

Sicer se je vršila pod vodstvom gospe Danilove in gosp. Verovška dramatična šola, v kateri naj bi se vzgojevali mladi slovenski nadarjeni mladeniči, ki bi se hoteli posvetiti gledališču. A po prvem koraku v svet je ta šola umrla, kajti diletantski večer v „Narodnem domu“ je bil edinorojenec pozitivnega dela za slovenski gledališki naraščaj.

Od tedaj, ko so se nehale predstavljati pri nas diletantske igre in smo se povzpeli do stališča, da zahteva gledališče res umetnikov, od tedaj ne najdemo več slovenskih igravcev. Slovenska javnost je zahtevala ne le veselja do odra, ne le zmožnosti igranja in ne le malih žrtev, zahtevala je vsaj nekaj umetnosti. Umetnost pa vzgaja le delo, trud in šola. Šola, ki se je pa vršila samo ob večerih enkrat na teden, ni zadostovala. Bilo je treba več.

Gosp. Borštnik je vpeljal poldnevne izkušnje. Istodobno pa, ko so se pojavile gledališke izkušnje po dnevu izginjajo čimdalje bolj slovenski igravci.

Marsikak obrtnik je prej delal med dnevom, zvečer pa je šel k izkušnji in si tako prislužil nekaj krajcarjev po strani. Sedaj pa je moral puščati po dnevu svoje delo, oddajati je moral svoj obrt tujim rokam, in ker je gledališki zaslužek negotov, od danes do jutri, sosebno ker traja gledališče pri nas le pol leta, je vsakdo raje upošteval pregovor: Boljše drži ga, kot lovi ga! — in pustil je gledališče ter se držal kruha, ki mu je važnejši kot čast.

Vrhu tega pa velja tudi pri nas: Nemo propheta in patria. Slovenski igravci v domovini skoro nikdar niso našli priznanja: „Kaj bo ta ali oni!“ se sliši večkrat. Seveda mi jih nismo marali, a v tujini so si našli čast in priznanje. Ali ne govoré imena Naval, Vrhovčeva, Trtnik, Borštnik, Nigrinova, Pollakova itd. dovolj jasno o resničnosti dejstva, da slovenska tla za lastne umetnike nimajo prostora?

In voditelji slovenskega gledališča so morali poseči po tujcih. Od vseh strani čujemo pritožbe, kako ne-

jasno govori ta, kako čuden češki akcent ima oni itd. Sami smo si krivi. Ali smemo zahtevati od tujca, da se popolnoma privadi težke slovenščine v teku dveh mesecev? In četudi govori tujec dobro slovenščino in ga čislamo kot svojega brata Slovana, se mu vendarle pozna, da ga ni rodila slovenska mati.

Umetnost je vedno širša potreba po nji vedno močnejša. Na Češkem so ustanovili novo gledališče, ki potrebuje tudi novih moči, in tako se množi potreba po igravcih vedno bolj. In glejmo zgodovino teh igravcev! Čehi pridejo k nam — menim pretežno večino — za prvo šolo. Deyl, Rückova in drugi nam jasno govoré, da je bil slovenski oder le nekaka preizkušnja za njihovo igravsko rutino in umetnost. Tujci so pri nas navadno le prakticirali; ko so se dobro navadili slovenščine, si pridobili nekaj sigurnosti v nastopu in se nekoliko rutinirali v igranju, pa so odšli; neznosne razmere pri nas in pa želja po lastni domovini so jih gnali tja, kjer žanjejo danes triumfe, ki imajo svoj skromnejši začetek na slovenskem odru.

To je pa le ena vrsta tujih igravcev, druga je pri nas važnejša in je tudi pogostejša kot prva. Ko odbor angažira tuje moči, tedaj se mora zanesti le na priporočilo posredovavcev, in tako se je že nešteto krat spekel. Lanski ljubimec Hašler gotovo ni zaslužil, da ga angažirajo kar na slepo za celi 2 leti; to dejstvo, da ni bil vreden tolike dobrote, je spoznal sam in je letos z gažo ušel. Gdč. Noskova je bila tudi lani angažirana meni nič tebi nič, pozneje šele se je izvedelo, da ni njena noga prestopila še nikdar prej gledališkega odra. Bila je slaba novinka, vrhutega še neporabna.

Take eksperimente je moral delati dramatični odbor. Ali ne bi bilo bolj umestno, da če se že morajo delati taki poizkusi, se delajo z domačimi močmi? Te tuje umetnike dobimo mi za drag denar; če bi se del tega denarja dejal vsako leto na stran in bi s ž njim organizirala poštena dramatična šola, ne bi bilo treba letos otvoriti sezone z Anzengruberjevim „Samskim dvorom“, ki se je vprizoril letos samo zato, ker nastopajo v njem lahko slovenski igravci, kajti do tedaj tujci — še niso znali slovenščine...

Kot nam kaže sedanji položaj, je bila letošnja dramatična šola, žal, le nagel blisk, ki le temnejšo noč pusti za sabo, ko ugasne.

Nanovo so letos angažirali nekaj pričetnikov. G. Lier se je zopet vrnil k nam, g. Kreisova, ki je morala svoje dni iz Ljubljane, ker je Rückova ni pustila na površje, pa je prava dika našega odra. G. Verovšek in Dobrovolny, naša stara dobra prijateljca, vsak mojster v svojih vlogah, nadarjeni Boleška, ki naj nikar preveč ne karikira, gosp. Nučič, edina mlada slovenska moč, dober salonski ljubimec, samo da bi opustil svoj večkrat neumestni patos, rutinirani gosp. Danilo, izkušeni g. Dragutinovič, gdč. Spurna, ki je žela v letošnjih počitnicah na čeških odrih

veliko zaslužene hvale, g. Danilova, jako nadarjena igravka, ki se ji pa včasih ne ljubi igrati: to so „stebri naše družbe.“

Dne 1. oktobra smo gledali Anzengruberjevo narodno igro „Samski dvor“. Anzengruber je vpeljal v nemkšo dramo dialekt, da jo stori bolj poljudno. Njegove osebe so risane jasno in realistično. Kmet nastopa vedno in povsod v njegovih igrah, duhovnik je pri njem reden gost; seveda ga Anzengruber porabi v „liberalnem“ zmislu. Sicer je Anzengruber pri nas že dovolj znan po svojih „Podkriževalcih“, „Četrta božji zapovedi“, „Dolskem župniku“ in „Krivoprisežnikih“.

„Samski dvor“ ne zasluži imena „ljudske igre“, dasi se vrši med preprostim ljudstvom. Za take psihološke finese, kot jih uporablja Anzengruber v „Samskem dvoru“, se kmet ne zmeni. In na tem trpi cela igra. Župnik v igri je karikatura, ki podleže učitelju, ko se prepirata o precej brezpomembnih vprašanjih. Da sta si v mali vasi župnik in učitelj navskriž, ni nič novega; prav trivialen je pa način, kako je to opisal Anzengruber. Župnik v ti igri je popolnoma pasivna, nejasna oseba, kateri drugi narekajo, kaj naj dela in misli. Stara liberalna beseda natolčnica, da lazi župnik za dedščino, je našla tudi v Anzengruberjevih očeh milost, a nerazumljivo je, da župnik na to prvotno nakano pozabi brez vzroka in brez motivacije. Sploh bi pa svetovali odboru, da naj g. Danilo v prihodnje več ne igra duhovnikov; te vloge niso za „bonvivanta“. Gdč. Spurna (Francka) je dobra heroinja, a kmetskega dekleta ni pogodila. G. Nučič je bil ta večer, kot ga je imenovala neka kritika, „Salontiroler v laku“, ki pač ni za kmetske vloge; rabil je tudi preveč patosa. Morda bi bilo bolje, če bi se dolgočasno in raztegnjeno tretje dejanje zvezalo s četrtem, kajti drugega pomena nima, kot da traja igra četrta ure dalje in da nam razloži učitelj svoje neumno in vsakdanje mnenje o tem in onem in da oni grozni vihar, grom, blisk in veter gledavca muči, da postane nervozen. Vele dramatičen je pa nastop med Francko in prejšnjo znanko Gottardovo (g. Kreisova), ki je igrala najboljše izmed vseh oseb, ki so nastopile v igri.

Vprizoritev „Samskega dvora“ je šla tiho in mirno mimo nas in nas je pustila hladne; marsikdo se je po tihem vpraševal, zakaj so ravno to igro izbrali, da so otvorili sezono?

Samski dvor se je ponavljal 7. oktobra.

„Kontrolor spalnih vagonov“ nam je že znan iz prejšnjih sezon. „Dobri sodnik“, ki ga je spisal tudi isti francoski dramatik Aleksander Bisson, je doživel svojo premiero pri nas 10. oktobra. V tej francoski veseloigri ne najdemo niti globokih misli, niti fine tehnike. Pri nas so seveda vsi nedostatki igre, vsa plitva mesta, in vsa mašila prišla le še bolj do veljave, ker se je igralo preveč zaspano. Situacijski humor in razna dokaj opolzka mesta tega

francoskega proizvoda bi našla sebi primernih igravcev morda v gledišču dunajskega Jožefovega mesta; pri nas pa igra ni vzpela, kajti občinstvo jo je skoro hladno odklonilo, morda radi vsebine, morda radi igranja. Za par ur smeha so prišli ljudje v gledišče, a mi preidemo s pomilovalnim nasmehom preko vseh plitvic, ki nam jih nudi „Dobri sodnik“.

15. oktobra popoldne so igrali „Rokovnjače“, ki so pa bili topot jako slabo režirani.

21. oktobra so predstavljali pri nas „Brate sv. Bernarda“, ki jih je spisal neki Anton Ohorn. Sedaj so na dnevnem redu glediških repertoarjev takozvane stanovske drame, „Mirozov“, „Traumulus“ itd. K tem dramam so se pridružili tudi „Bratje sv. Bernarda“. Snov drame je za nas nova, moderna in vsa polna efektov. Vodilna misel igre ni ravno pogrešena; celo dobra je, kolikor zavrača krivo mnenje, da smejo starši otrokom vsiljevati poklic, popolnoma tendenciozno je pa slikano samostansko življenje. Vidimo brata Pavla, ki stori težki in usodepolni korak v samostan le materi na ljubo, kako se bori in slednjič omaga pred težkim poklicem; v trenutku, ko ga ima zavezati svojevoljna beseda za vedno, spozna nevrednost svojega dejanja in rajši gre reven v nepoznan svet, kot da bi postal duhovnik brez poklica in veselja.

Krog te rdeče niti v igri bi pisatelj kaj lahko razpostavil in razvrstil vse druge tako, da ne bi zakrivale vodilne misli. Toda Ohorn nam je narisal milje samostana tako, da pokvari vsak dobri vtisk.

Ohorn nam je naslikal samostansko življenje kot hinavsko, in je zašel v risanju hinavcev tako daleč, da je potlačil vse druge dobre značaje v ozadje. Zakaj ne nastopata P. Fridolin in P. Menard, ki sta risana simpatično, proti P. Simonu in Ehrhardu? V velikem dejanju v kapiteljski dvorani obmolkneta oba tedaj, ko vsprejemajo v tiho ozidje sv. Bernarda Ehrharda, o katerem vesta, da je hinavec in petolizec. Samostanske nazore slika pisatelj kot nasprotne znanosti in umetnosti in hoče dokazati, da je za estetično izobraženega človeka nemogoče samostansko življenje. Pri tem je postopal pisatelj z jako naivnimi in nerodnimi sredstvi.

Gozdar samostana Brinjar nastopa v igri samo radi tega, da množi krivdo priorja in samostanskih bratov sploh ter s tem pokaže menihe tudi kot neusmiljene. Njegov nastop kaj malo in jako prisiljeno motivira Pavlov korak. „Pošten liberalec“, ki hodi v cerkev, ker je samostanski kruh, in ki je sila ponosen na svojo čast, nastopi dvakrat v celi igri. Ako bi bil ta gozdar zaročenec Jerice, potem bi se dal njegov nastop v igri opravičiti, a vsebina bi se morala seveda drugače zasukati. Hinavski Simon, ki spravi tega moža le radi tega ob kruh, ker se ni strinjal z njegovimi malovrednimi gozdarskimi nazori, je desna roka omahljivega priorja, ki sune z nečloveško grozovitostjo očeta nepreskrbljenih otrok brez

kruha med svet. Pa Ohorn ni imel samo namena, da bi očrnil dušno velikost samostanskega miru z gozdarjem, ampak je hotel ž njim zagovarjati samoumor zaradi izgubljene časti.

Da uvede Ohorn gledavca še bolj v svoje smotre, je uporabil razne efekte. V prvo dejanje je uvrstil skrajno naivni, da, rekel bi smešni nastop priorjev proti Lessingu in Wielandu. Da prior Lessinga sploh ne bi poznal, to je malo predebelo; inace ima pa prior prav, če zahteva od novincev, ki se morajo z duhovnimi vajami pripravljati zadnje dni pred slovesno obljubo, da čitajo nabožne knjige. Nastop Ehrhardov je umeten efekt, a vsakdo takoj zapazi nedoslednost, da sprejmó Ehrharda brez vsakega ugovora medse. Smrt starega opata in nastale volitve so izključno le efekt

Med to nevredno samostansko življenje prisije le semtertja kaka svetla lučka. Najboljši redovnik samostana je 84letni starček P. Fridolin, ki se mora opirati ob palico. P. Menárd, s katerim simpatizira pisatelj, je pa proti lastni volji redovnik. Pisatelj je vso samostansko družbo nalašč tako narobe naslikal, da so vsi menihi brez poklica vzori, oni s poklicom pa hinavci. To je slaba tendenca Ohornove igre.

Brat Pavel, novic, ki se ustavi očetu in materi in noče postati duhovnik brez poklica, je sredotočje vse igre. V drugem dejanju pride na dom roditeljev, odločno pove materi, da ne mara biti več v samostanu, a bolna mati je medtem obljubila svojo hčerko Jerico v redovnico, če ozdravi. A Jerica, ki čuti v srcu zemsko ljubezen, se brani temu. In mati žaluje, ker noče hči ravnati po njeni volji in se ji še sin protivi. In zato, da dovoli mati Jerici zakon, žrtvuje Pavel svojo srečo in gre nazaj v samostan. Materi na ljubo in v srečo svoji sestri pokoplje mladenič svoje prepričanje; in v tem je njegova tragična krivda. Nemiren in spehan se vrne v samostan, čas slovesne obljube se bliža, in tedaj gre k P. Fridolinu in mu potoži srčno in gorko svoje gorje, odpre mu svoje razdvojeno in nemirno srce, polno upa in obupa, polno strasti in miru, polno nad in gnjeva, in on moli k Bogu za razsvetljenje; s tem je opral svojo krivico, čist je, sreča se naseli v njegovo srce, dasi se mrtev zgrudi od jeze in sramote njegov oče nad njegovim korakom, ko noče ostati Pavel v redovniški obleki.

S tem pa, da gre Pavel na dom svojih roditeljev, je uvedel pisatelj v igro tudi izvensamostansko življenje. Tu je pa tendenca pisateljeva zopet ta, da riše cerkveno misleče osebe kot samopašne ali pa nespametne ter dela tako cerkev odiozno.

„Bratje sv. Bernarda“ se bodo kmalu preživeli ter izginili s prizorišča. Ohorn je hotel s to igro nekako opravičiti svoj lastni izstop iz premonstratenskega reda, a ravno ta osebna poteza škoduje igri še več, ker kaže strast renegatovo.

G. Boleška, ki je igral oskudno vlogo Simona in za katerega smo se najbolj bali, da bo karikiral, je

topot pokazal, kaj zna; njegov talent je prišel do popolne veljave. G. Dobrovolny (Menárd) je bil krasen, kot Pavel je bil g. Nučič vreden večjega odra. Za salon je g. Nučič kot ustvarjen in Pavel je njegova najboljša vloga G. Lier (P. Fridolin) je bil jako dober, Orešnik (Ehrhard), dasi novinec, je pogodil svojo vlogo izvrstno; manj zadovoljni smo bili z g. Dragutinovičem (priorjem). G. Verovšku (Zakotniku) povemo, da Zakotnik ni Mozol: gospej Danilovi (Mariji) čestitamo, g. Jovanoviču (Brinjarju) pa pravimo: Obetate nam še mnogo, le tako naprej! —d—d

Slovenska opera.

Letos smo v teku štirinajstih dni doživeli dve operni noviteti. To je vse hvale vredno, in glediško vodstvo naj nam poda vsaj vsak mesec po eno noviteto. Sicer se nam je Čajkovskega „Pikova dama“ obetala že tri sezone; letos smo jo pa le pričakali.

Nanovo je angažiran bas-buffo g. Ranek, ki je bil lani pri ravnatelju Wolfu člen tukajšnjega nemškega gledišča. Nima niti posebno lepega glasu niti nižave, pač pa nekaj višave; a tega bas-buffo ne potrebuje: njemu je glavna stvar igra in kretnja na odru. In tu je gosp. Ranek pravi mojster, kajti on je star že rutiniran igravec in izvrsten režiser, s katerim je slovenska opera ravno v režiji veliko pridobila.

Lirični tenor g. Zach je tudi nov. Mlad je še in kot skoro vsak mlad liričen tenor ima tudi njegov glas nazalen ton. Tega, upamo, se kmalu odvadi in potem bo s svojim sicer šibkim, a sila simpatičnim glasom popolnoma zadovoljil obiskovavce opere.

G. Betetto poje seriozne basovske partije. Njegov izvrstni glasovni material je znan že itak dovolj, in zato naj le tako lepo napreduje še nadalje.

G. Orželski pa je menda letos slabše disponiran kot je bil lani, ali pa njegov glas peša. — Oni krasni „fistel“ si je še ohranil, a prsni toni od f-a so peti pri nje n vedno le s hudim naporom. Morda je bil dosedaj vedno le prehlajen, a bojimo se, da bo ta bolezen — neozdravljiva.

Brezdvomno ima najboljši, najlepši in najsimpatičnejši glas gosp. Ouřednik. Njegov bariton pač ni popolnoma izšolan, a šolo mu nadomešča rutina; pel je že pod mnogimi kapelniki, in tu je postal, kar je sedaj: najboljša moč slovenske opere. Čisto, krepko in tiho, vse to nam podaja njegov glas.

G. Stolzova in Skalova sta že naši stari znanki; o gosp. Rindovi pa ne moremo sedaj še izreči svoje sodbe, ker je imela doslej premajhne vloge.

Mešani zbor je slab, in le malo boljši je ženski; vpitje ni petje, in nekaj fines smemo zahtevati pač tudi od zbora.

Godba igra dobro, le kadar spremlja, naj upoštevava, da je spremljava stranska stvar in solist glavna.

3. oktobra se je pel Lortzingov: „Car in tessa r“. Opera je jako lahka, polna ljubkih melodij,

neteško jo razume vsak, tudi manj muzikalno nabražen poslušavec. Instrumentacija je jasna in pride posebno pri drugem dejanju do popolne veljave. Ta opera se je ponavljala že trikrat in gotovo napolni še parkrat gledišče. Kljub svoji starosti vpliva še vedno s svojo humoristično - veselo glasbo. Pelo se je obče dobro. G. Orželskemu bi svetovali, naj bi v operi tudi igral in ne samo peval! Do igranja se je tu malo povspel in še tam, kjer se mu je zljubilo igrati, se je le šalil.

Izvrsten v mimiki in v igranju je bil g. Ranek (župan). Nikdar ni pretiraval, dasi ga ta vloga lahko zapelje do karikature. Pravi umetnik zna in vé, kako mora igrati; melodijo: „A jaz sem modra glava“ je pel tako drastično, kot svoje dni Pestkowski Kecalá.

Buren, a popolnoma zaslužen aplavz je žel gospod Ouřednik. Pohvaia je priklopela do vrhunca, ko je moral ponavljati krasno pesem o mladosti. Naše čestitke!

Orkester je premočno spremljal, ináče smo bili z opero prav zadovoljni, za kar gre zasluga v prvi vrsti g. kapelniku Benišku.

19. oktobra se je pela Čajkovskega „Pikova dama“. Opera je silno težka in za glasbenega laika docela nerazumljiva. Za naše razmere je uspela vrlo dobro. Temeljna ideja opere — sujet je zajet iz Puškina — je temna, da, nekako grozna. Ko poslušamo to godbo strasti, nam je tesno pri srcu. Glavni trije

motivi, motiv ljubezni, treh kvart starkinih in motiv igralne strasti so mojstrsko prepleteni drug v drugega. Zmaga vedno motiv igranja. Pri tem je pozabil skladatelj na nemalih mestih solistov in porabil vso moč za orkester; s tem hočem reči, da je položil glavno moč v slikanje miljeja, kar se mu je tudi krasno posrečilo. Milje v drugem dejanju, prizor v vojašnici, je tako mojstrski, da najde težko vredne paralele v glasbi. Opera je težka, vrhunec Čajkovskega. Malo veselih stavkov je v nji, in še ti so izvedeni v žalostni ruski instrumentaciji. Od te se je skladatelj emancipiral le v medigri, v melodrami, ki je zložena popolnoma v Mozartovem slogu.

Gosp. Orželski (Herman) je topot igral res jako dobro; a za to naporno vlogo njegov glas ni bil posebno prikladen. G. Stolzova (grofica) nam je pokazala topot v svoji mali vlogi vso svojo moč, in njen pianissimo pred smrtjo, ko se ji porajajo v duši spomini na preteklost, ne bi bil v nečast dvorni operi. G. Skalova je pela izvrstno, druge vloge pa so manjše. Opera je dobro uspela, častno za nas. *A. a.*

José Maria de Heredia, znani francoski pesnik, s katerim se je bavil tudi „Dom in Svet“ v spisu „Moderna francoska lirika“, je umrl dne 3. okt. t. l. na svojem posestvu v Parizu star 64 let.

Camille Saint-Saëns, najglasovitejši med francoskimi instrumentalnimi skladatelji, je praznoval nedavno svojo sedemdesetletnico.

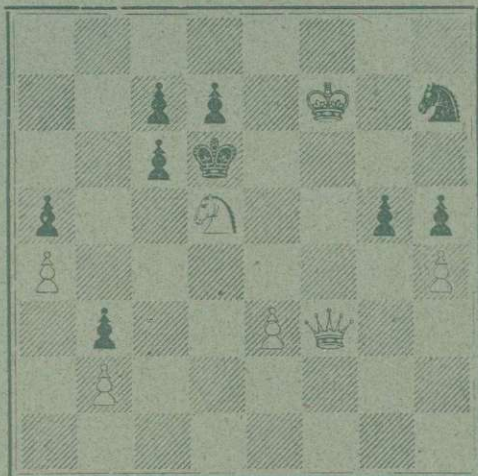

Katol. mladeniška društva telovadijo pred papežem v Vatikanu.

ŠAH.

Naloga 209.

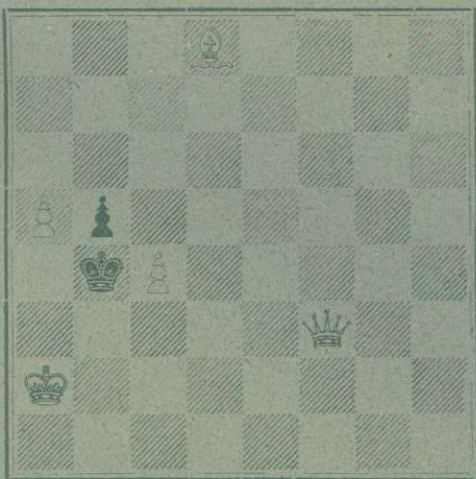
H. Procházka (Brno).
(Original).

Mat v tretji potezi.

Naloga 210.

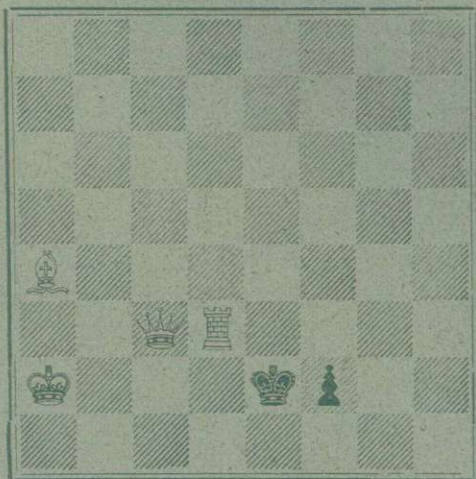
A. Uršič.
(Original).

Mat v tretji potezi.

Naloga 211.

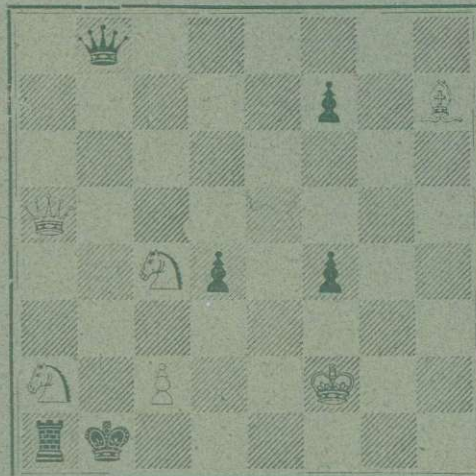
St. Trčala (Brno).
(Original).

Mat v drugi potezi.

Naloga 212.

J. Volf (Židenice).
(Original).

Mat v drugi potezi.

Rešitev nalog v št. 8. 1905.

Nal. 198. 1. Da8! L×a8!; 2. b7! itd.: 1— a7×b6;
2. Lb7! itd. — Nal. 199. 1. Dh1 ♖ 2. D mat. — Na-
loga 200. 1. a5×b6 en passant! 2. T mat.

Razno.

Založništvo C. Brügel & Sohn v Ansbachu je izdalo „Schachjahrbuch für 1905. I. Theil“. Stane lično vezan 2 Mk. Knjiga obsega šahovske turnirje do onih v Ostendu in Barmenu z raznimi glosiranimi partijami in zbirko 224+2 odlikovanih nalog v raznih turnirjih zadnjih treh letnikov. Drugi del bo obsegal partije in dogodke šahovskega življenja od ostendskega turnirja dalje in naloge, odlikovane v I. 1905. Priredil jo je L. Bachmann — v onem svežem duhu kakor prejšnje letnike. Znani prireditelj šahovskih turnirjev A. de Riviere in komponist Mackenzie sta umrla.

Listnica.

Gg. St. Trčala, K. Milica, H. Procházka, vsi v Brnu: Lepa hvala za poslano! Nekaj smo porabili, drugo pride! Enako gg. I. Volf v Židenicah in S. Bílek v Pragi in Jos. Rašovský v Uh. Ostroh. — Pozdrav vsem!

SESTRICA.

NARODNA IZ LJUTOMERSKIH GORIC.

Sestrica stani, na pašo boš šla,
boš gnala dva jünca no kunjiče tri.

Sestra ne stala na pašo ne šla —
„Bog daj, da bi spala do črn'ga peklá!“

Brat zeme oralo no ide orat,
napreže dva jünca no kunjiče tri.

Gda prvo je brazdo brat vünziorá,
prileta je kjemi en črni kavrán:

„Brat püsti oralo pa beži dumu,
da sestrica tvoja že v zarokih je!“

„Tega ne verjen, pa neden¹⁾ dumú,
ve sestrica moja še malička je.“

Gda drügo je brazdo brat vünziorá,
pristopa je kjemi en zelen gospod:

„Brat püsti oralo pa beži dumú,
da sestrica tvoja že svati ima!“

¹⁾ ne grem.

„Tega ne verjen pa neden dumu,
ve sestrica moja še malička je.“

Gda tretjo je brazdo brat vünziorá,
prileta je kjemi en beli golob.

„Brat püsti oralo, pa beži dumú,
da sestrica tvoja že k poroki gre.“

Püstaj oralo pa ša je dumú,
tri vidaj na dvori žarečih kočij.

Na tretjoj kočiji mi sestra sedi,
zajokana v rokah en glažeh drži.

„Lübi moj brat, napi mi enkrat
vujmeni Bogá no svet'ga Duhá!“

Kročico zdigne, napije jo brat
vujmeni Bogá no svet'ga Duha.

Rešena sestra zaj jegova je,
prileta ji enjgel, jo pela v nebo.

Zapisal Peter Skuhala.

SKRIVALNICA.

Kje je lovec?